

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

Conservation and Development of Buddhist Archaeology Sites
in Loei River Basin, Loei Province

โดย

ดร. ธงชัย สิงอุดม

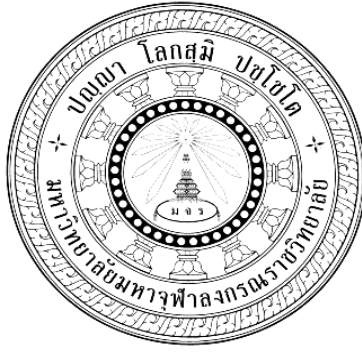
นายธีระวัฒน์ แสนคำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759124

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

Conservation and Development of Buddhist Archaeology Sites
in Loei River Basin, Loei Province

โดย

ดร. ธงชัย สิงอุดม

นายธีระวัฒน์ แสนคำ

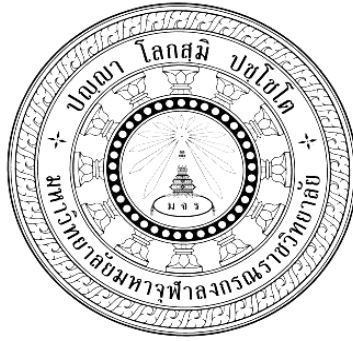
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๕๙

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610759124

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Conservation and Development of Buddhist Archaeology Sites
in Loei River Basin, Loei Province

by

Dr. Thongchai Singudom

Mr. Teerawatt Sankom

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Loei Buddhist College

B.E. 2559

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610759124

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา
ในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ผู้วิจัย: ดร.ธงชัย สิงอุตม นายธีระวัฒน์ แสนคำ

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

ปีงบประมาณ: ๒๕๕๙

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย (๒) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ (๓) เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ผลการศึกษาพบว่า แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยมีจำนวน ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดีจำนวน ๑ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์จำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งล้วนแต่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลยพบว่า สภาพและสาเหตุปัญหาการรुकล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลยที่สำคัญ ได้แก่ การบุกรุกทำลายด้วยความไม่เห็นคุณค่า ขาดการเอาใจใส่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาของชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลยสามารถทำได้โดยความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนซึ่งแยกออกเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

จากการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย ทำให้เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงาน

เครือข่ายชุมชน ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่ายชุมชน ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อธิปไตยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

Research Title: Conservation and Development of Buddhist Archaeology Sites
in Loei River Basin, Loei Province

Researchers: Dr. Thongchai Singudom Mr. Teerawatt Sankom

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Buddhist College

Fiscal Year: 2559/2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research of “The Conservation and Development for Buddhist Archaeological Site in Loei River Basin, Loei Province” had objectives : (1) to study history and importance of Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province, (2) to study and analyze guidelines for conservation and development of Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province, which participation from local communities, and (3) to establish the community network of conversation and development Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province.

The result of the study, was found 20 Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, which could divided to 3 groups along styles of archaeological sites ; 1 Buddhist archaeological site in the Dvaravati culture, 9 in the Lan Xang culture, and 10 in the Rattanakosin period. Each Buddhist archaeological sites had interested historical development and there were important for history, archaeology and fine arts, should be valuable for conservation and development to highest benefits.

In addition, from the analysis of the path to the conservation and development for Buddhist archaeological sites in the area of Loei river basin, could found problems such as encroachment, destruction and lack of conservation, from many cause, such as the encroachment from depreciate, irresponsible of implicated institutions, ignorance-unknowing about archaeological site conservation, and lack of cooperation to conserved and observed local communities’ Buddhist archaeological sites.

Moreover, the path of conservation and development for Buddhist archaeological sites in Loei river basin, could do by participate from all sectors, divided to 3 levels ; path of conservation and development of archaeological sites in

the state policy level, the temple and local community level, and the province level especially by cultural organizations.

Finally, the establish of community networks to conservation and development for Buddhist archaeological sites in the area of Loei river basin, affected to the process of the network establish working. Starting from bring together with related persons, meeting with related persons, selected to working group of network, set the role and duty for working group of network by used the “APARIHANIYADHAMMA”, a teaching of Buddha. to applied for conservation and development, by integration, for Buddhist archaeological sites in Loei river basin will be conserved earnestly and sustainable development.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอเวยนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

๑. รองศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ ที่ปรึกษาโครงการ ที่เป็นผู้ให้คำปรึกษางานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๒. วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยพระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย ได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยสามารถปฏิบัติงานและเก็บข้อมูลวิจัยในวันเวลาราชการได้ ตลอดจนคณาจารย์และเจ้าหน้าที่วิทยาลัยสงฆ์เลย ที่อำนวยความสะดวกในระหว่างการทำวิจัย

๓. ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร และเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ที่ให้ความอนุเคราะห์ด้านข้อมูลในการทำวิจัย โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานโบราณคดี

๔. เจ้าคณะพระสังฆาธิการ เจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่อนุเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัย จนทำให้เนื้อหาออกมาอย่างสมบูรณ์

๕. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง จนงานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

๖. ทีมงานผู้ช่วยนักวิจัยภาคสนามที่ทำหน้าที่ในการช่วยสัมภาษณ์ จัดกิจกรรมและปฏิบัติงานในภาคสนาม ด้วยความเต็มใจและสนุกสนานมีความสุขกับการทำงาน จนทำให้ได้ข้อมูลชั้นต้นสำหรับการทำวิจัยจนเสร็จสมบูรณ์

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ดร.ธงชัย สิงอุตม และคณะ

๑๕ กันยายน ๒๕๖๐

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนผัง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ

บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย.....	๔
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	๔
๑.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๕
๑.๗ ข้อตกลงเบื้องต้น และข้อจำกัดในการวิจัย.....	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย.....	๑๐

บทที่ ๒ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา	
ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๑๑
๒.๑ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี.....	๑๑
๒.๑.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม.....	๑๒
๒.๒ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้าง.....	๑๔
๒.๒.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดยอดแก้ว.....	๑๔
๒.๒.๒ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์เย็น.....	๑๖
๒.๒.๓ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดกู่คำ.....	๑๗
๒.๒.๔ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล.....	๑๙
๒.๒.๕ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิ.....	๒๑
๒.๒.๖ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคน.....	๒๒
๒.๒.๗ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุ.....	๒๕
๒.๒.๘ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง).....	๒๗
๒.๒.๙ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง).....	๓๑

๒.๓ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์.....	๓๒
๒.๓.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์.....	๓๒
๒.๓.๒ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์.....	๓๔
๒.๓.๓ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่น.....	๓๗
๒.๓.๔ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษ.....	๔๐
๒.๓.๕ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสุมงคลาราม.....	๔๑
๒.๓.๖ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุม.....	๔๒
๒.๓.๗ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพ้นทัน.....	๔๔
๒.๓.๘ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทวาราส.....	๔๖
๒.๓.๙ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาด.....	๕๐
๒.๓.๑๐ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดจอมมณี.....	๕๑

บทที่ ๓ วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

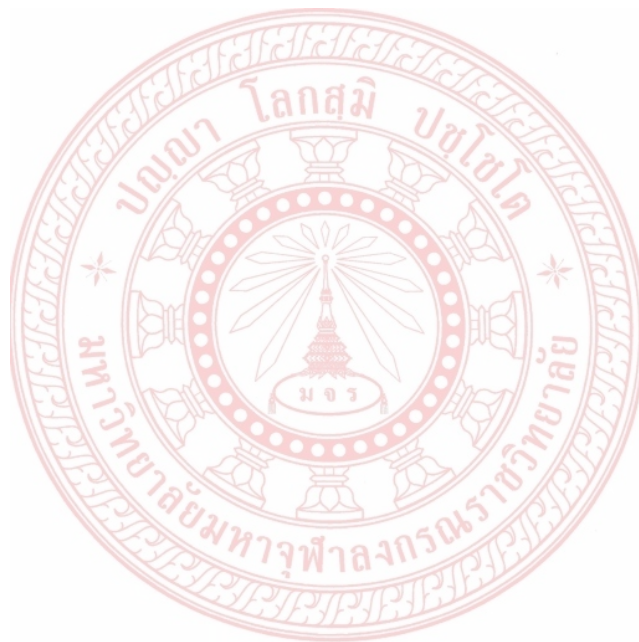
ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๕๕
๓.๑ สภาพปัญหาการรุกรานและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๕๕
๓.๑.๑ สภาพปัญหาการรุกรานและทำลายแหล่งโบราณคดี.....	๕๕
๓.๑.๒ สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี.....	๖๑
๓.๒ สาเหตุของปัญหาการรุกรานและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๖๔
๓.๒.๑ สาเหตุจากปัจจัยภายใน.....	๖๔
๓.๒.๒ สาเหตุจากปัจจัยภายนอก.....	๖๖
๓.๓ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๖๘
๓.๓.๑ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย.....	๖๘
๓.๓.๒ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน.....	๖๙
๓.๓.๓ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัด และองค์กรทางด้านวัฒนธรรม.....	๗๑

บทที่ ๔ การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๗๔
๔.๑ กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๗๔
๔.๑.๑ ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง.....	๗๔
๔.๑.๒ ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง.....	๗๕
๔.๑.๓ ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน.....	๗๕

๔.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๗๖
๔.๒.๑ คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๗๖
๔.๒.๒ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๗๗
๔.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๗๘
๔.๓.๑ การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย.....	๗๘
๔.๓.๒ การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย.....	๘๐
๔.๓.๓ การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย.....	๘๑
๔.๓.๔ การประสานงานของเครือข่าย.....	๘๓
๔.๔ การวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๘๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ.....	๘๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๘๕
๕.๑.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๘๕
๕.๑.๒ วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๙๑
๕.๑.๓ การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๙๔
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....	๙๖
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง.....	๙๗
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๙๘
บรรณานุกรม.....	๑๐๐
ภาคผนวก.....	๑๐๔
ภาคผนวก ก บทควมวิจัย.....	๑๐๕
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัย ไปใช้ประโยชน์.....	๑๒๓
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ.....	๑๒๔
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์.....	๑๒๖

ภาคผนวก จ	รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย.....	๑๒๙
ภาคผนวก ฉ	แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๓๒
ภาคผนวก ช	ประวัตินักวิจัย.....	๑๓๕

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑ แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย.....	๗
๒.๑ แสดงสรุปข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๕๓
๔.๑ รายชื่อคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๗๖
๔.๒ แผนการจัดกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย.....	๘๒
๔.๓ แสดงผลการวิเคราะห์การสร้างสรรค์เครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย.....	๘๔

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่

หน้า

๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย.....	๕
๓.๑ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในกลุ่มแม่น้ำเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๗๓

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
๒.๑	เสมาหินในแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม.....๑๓
๒.๒	โบสถ์วัดยอดแก้ว.....๑๕
๒.๓	พระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว.....๑๖
๒.๔	พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ วัดโพธิ์เย็น.....๑๗
๒.๕	พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ.....๑๘
๒.๖	พระประธานในโบสถ์วัดกู่คำ.....๑๙
๒.๗	วิหารพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล.....๒๐
๒.๘	พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล.....๒๐
๒.๙	พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดศรีภูมิ.....๒๒
๒.๑๐	โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน.....๒๓
๒.๑๑	พระพุทธรูปหลวงพ่อกำตัน วัดศรีสัตตนาคน.....๒๔
๒.๑๒	เจดีย์ญาคูชา วัดศรีสัตตนาคน.....๒๔
๒.๑๓	พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดพระธาตุ.....๒๖
๒.๑๔	เจดีย์พระธาตุจอมศรี วัดพระธาตุ.....๒๖
๒.๑๕	แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง).....๒๘
๒.๑๖	ศิลาจารึกวัดห้วยห้า หลักที่ ๑ และหลักที่ ๒.....๓๐
๒.๑๗	แหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง).....๓๑
๒.๑๘	โบสถ์วัดศรีทัศน์.....๓๓
๒.๑๙	พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์.....๓๓
๒.๒๐	เจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์.....๓๔
๒.๒๑	พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์.....๓๕
๒.๒๒	เจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์.....๓๖
๒.๒๓	พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น.....๓๗
๒.๒๔	เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น.....๓๘
๒.๒๕	หอรบขังวัดศรีชมชื่น.....๓๙
๒.๒๖	พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะเกษ.....๔๐
๒.๒๗	พระประธานในโบสถ์วัดศรีสุ่มังคการาม.....๔๑
๒.๒๘	โบสถ์วัดโพธิ์ชุม.....๔๒
๒.๒๙	พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม.....๔๓
๒.๓๐	โบสถ์วัดโพนทัน.....๔๕
๒.๓๑	พระพุทธรูปพระเสียง วัดโพนทัน.....๔๕
๒.๓๒	พระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมือง วัดศรีสุทธาราม.....๔๗

๒.๓๓ พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย วัดศรีสุทธารวาส.....	๔๘
๒.๓๔ พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด วัดศรีสุทธารวาส.....	๔๙
๒.๓๕ พระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทอง วัดศรีสะอาด.....	๕๐
๒.๓๖ พระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณี วัดจอมมณี.....	๕๒
๓.๑ รอยสีน้ำมันที่เสมาหินในแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม.....	๕๖
๓.๒ วิหารหลังใหม่ที่สร้างรูก้ำโบราณสถานที่แหล่งโบราณคดี วัดศรีสัตตนาคน.....	๕๗
๓.๓ โบสถ์หลังใหม่ที่สร้างประชิดโบสถ์หลังเก่าในแหล่งโบราณคดี วัดโพธิ์ชัยมงคล.....	๕๗
๓.๔ ร่องรอยการขุดหาของมีค่าที่บ่อน้ำโบราณภายในแหล่งโบราณคดี วัดห้วยห้า (ร้าง).....	๕๘
๓.๕ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปพระเสียง วัดโพหนทัน ปัจจุบันอักษรเลือนราง อย่างมาก.....	๕๙
๓.๖ ขยะซึ่งเกิดจากเครื่องบูชาที่แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง).....	๕๙
๓.๗ รถยนต์ที่จอดบนลานคอนกรีตชิดกับโบสถ์วัดศรีสุทธารวาส.....	๖๐
๓.๘ หลังกา ชายคาและใบระกาโบสถ์วัดยอดแก้ว อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม.....	๖๑
๓.๙ ฐานวิหารพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ชัยมงคลอยู่ในสภาพเริ่มชำรุดผุกร่อน.....	๖๒
๓.๑๐ ถนนทางเข้าวัดศรีสะอาด เป็นทางลูกรัง แคบและชัน.....	๖๓
๓.๑๑ ป้ายบอกทางเข้าแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง) ซึ่งมีข้อความ ไม่ชัดเจน.....	๖๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แม่น้ำเลยเป็นแม่น้ำสายหลักซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของชาวจังหวัดเลย ไหลจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ แม่น้ำเลยมีต้นกำเนิดจากภูอกซางในเขตภูหลวง ตรงต้นน้ำชาวบ้านเรียกว่า “เลยวังไสย” เพราะน้ำใสสะอาดมาก แม่น้ำเลยลัดเลาะไปตามหุบห้วยของภูหลวง ไหลลงสู่ที่ราบในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่ปากเลย บ้านคกมาต อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย รวมความยาวของแม่น้ำเลยทั้งสิ้น ๒๓๑ กิโลเมตร แม่น้ำเลยไหลผ่านเฉพาะพื้นที่จังหวัดเลยเท่านั้น

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการบรเืองรอยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนี้ในพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย เมืองปากเหืองและเมืองเชียงคาน ในเขตอำเภอเชียงคาน แหล่งโบราณคดีที่สำคัญในลุ่มแม่น้ำเลย อาทิ

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตลุ่มแม่น้ำเลยตอนต้น จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในเขตพื้นที่โครงการผามอง บริเวณส่วนหนึ่งของจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย ได้พบว่ามีหลักฐานทางด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่อย่างหนาแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตอนต้นในท้องที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ในการสำรวจได้พบหลักฐานบนเนินดินหลายแห่ง ทางเจ้าหน้าที่โครงการได้ทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีจำนวน ๖ แห่ง พบหลักฐานทางโบราณคดีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นขวานหินขัดและเครื่องมือเหล็ก^๑

แหล่งโบราณคดีเมืองทรายขาว (เมืองชายขาว, เมืองซ้ายขาว, เมืองซ้าย) เป็นเมืองโบราณเก่าแก่ตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเลย ห่างจากอำเภอวังสะพุงลงมาทางทิศใต้ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางทิศตะวันตกของล้านช้าง เคยมีการบรเืองรอยเนินอิฐอยู่หลายแห่งและเคยมีการพบพระพุทธรูปสำริดปางห้ามสมุทรองค์หนึ่ง มีจารึกที่ฐาน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย^๒

^๑ สุรพล ดำริห์กุล, *แผ่นดินอีสาน*, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๓๒.

^๒ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, *ลำดับกษัตริย์ลาว*, (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๕๕), หน้า ๕๓-๕๕.

วัดห้วยห้า เป็นวัดร้างอยู่ในเขตบ้านท่าข้าม ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย ที่บ้านท่าข้ามมีการพบศิลาจารึกที่วัดร้างแห่งหนึ่ง ชื่อ ว่าวัดห้วยห้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลย เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงการที่พระยารวมงามมหาธรรมมิกราช (พ.ศ.๒๑๔๑-๒๑๖๗) พระมหากษัตริย์ล้านช้างได้พระราชทานที่ดินแก่วัดนี้เมื่อ พ.ศ.๒๑๕๐ ตามที่พระยาโพธิสาลราช (พ.ศ.๒๐๖๓-๒๐๙๐) เคยพระราชทานไว้แต่เดิม ปัจจุบันศิลาจารึกวัดห้วยห้าถูกนำไปเก็บรักษาและจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดเลย ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย^๓

โบราณสถานวัดพระธาตุ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเชียงคาน มีการพบร่องรอยของชุมชนโบราณและซากโบราณสถานปรากฏอยู่ เคยมีการพบพระพุทธรูปมากมาย แต่เนื่องจากจีนฮ่อเข้ามารุกรานชาวบ้านจึงนำไปซ่อนโดยนำพระพุทธรูปทองคำไปซ่อนไว้ในแม่น้ำเลย ตรงที่เรียกว่าวังแสนชั้นปัจจุบันนี้ เดิมมีซากเจดีย์โบราณปรากฏอยู่ต่อมาได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยช่างมาจากเมืองหลวงพระบาง แต่ฐานพระธาตุไม่มั่นคงแน่นหนาจึงทำให้พระธาตุพังทลายลงมาเป็นเนินดินจนถึงปัจจุบัน^๔

และแหล่งโบราณคดีบ้านนาอ้อ อยู่ในเขตบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย ในเขตบ้านนาอ้อมีการพบโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง อาทิ วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น และวัดถ้ำผาปู เป็นต้น ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔^๕

นอกจากชุมชนโบราณและโบราณสถานที่กำลังกล่าวมานี้แล้ว มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นวัดมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งซากสิม (โบสถ์) ซากวิหาร และซากพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย ในบริเวณซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลาว และมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๔

จากที่กล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชาวจังหวัดเลย ได้มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมากมายกระจายอยู่ตลอดลุ่มน้ำซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

ที่ผ่านมา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งในลุ่มแม่น้ำเลยได้ถูกทำลายจากกลุ่มมิชชันนารี โดยความพยายามขุดหาสิ่งของมีค่า และถูกละเลยจากการอนุรักษ์จนทำให้ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ได้รับความเสียหายหากปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นไปตามกาลเวลาโดยไม่มีการอนุรักษ์และพัฒนานั้น คุณค่าและความสำคัญของแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คงไม่เหลือให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรียนรู้ตามไปด้วย

^๓ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, หน้า ๑๖๓.

^๔ อธิระวัฒน์ แสนคำ, ประวัติศาสตร์โบราณคดีในลุ่มน้ำบนเส้นทางโขง-น่านตอนล่าง, อารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔): หน้า ๑๒๑.

^๕ อธิระวัฒน์ แสนคำ, เว็จภูมิที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ: มรดกพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าแห่งจังหวัดเลย, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุโบราณสถาน ฯลฯ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีอนุสัญญาระหว่างประเทศ และทำสัญญากับบางประเทศเพื่อป้องกันการนำเข้า-ส่งออก โบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย^๖ เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาติ จะซื้อขายได้ก็เฉพาะสิ่งของที่เป็นสมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้างขึ้นมานั้น แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชาติกันอย่างกว้างขวาง มิได้เกรงกลัวอาญาของกฎหมายเลยวิธีเดียวที่อาจช่วยแก้ปัญหาได้คือ กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มีคุณธรรม ให้มีความรู้สึกร่วมใจที่จะร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศ ให้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของบ้านเมืองมิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้ต้องรีบกระทำนับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เพราะพรุ่งนี้ก็อาจสายไปเสียแล้ว

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณคดีเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการสำรวจศึกษาแหล่งโบราณคดี เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

ทั้งนี้ หากมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ก็จะเป็นการสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่น ภูเรือ ภูกระดึงและชุมชนวัฒนธรรมเชียงคาน เป็นต้น ถือเป็น การกระตุ้นการท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่างๆ ตลอดจนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และตระหนักถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาคที่เกิดขึ้นหลังการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งจังหวัดเลยจะมีความได้เปรียบเนื่องจากอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงการโดยสะดวก และมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

^๖ กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง, กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรม กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาประวัติความเป็นมาทางหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย คำบอกเล่า หรือจากเอกสาร หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ โบราณคดี ความเป็นมาในมิติต่างๆ ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยความร่วมมือของ พระสงฆ์ ประชาชน นักวิชาการ นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วย

ตัวแทนชุมชนในเขตแหล่งโบราณคดีโบราณ	จำนวน ๓๐ คน
ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง	จำนวน ๑๐ คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน ๔๐ คน

ขอบเขตด้านพื้นที่ ที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งประกอบไปด้วย อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย และอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา หมายถึง สิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือมีร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ปรากฏอยู่ หรือมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของมนุษย์ในด้านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีความเก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่เป็นประโยชน์ทางด้าน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ ในงานวิจัยนี้หมายถึง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

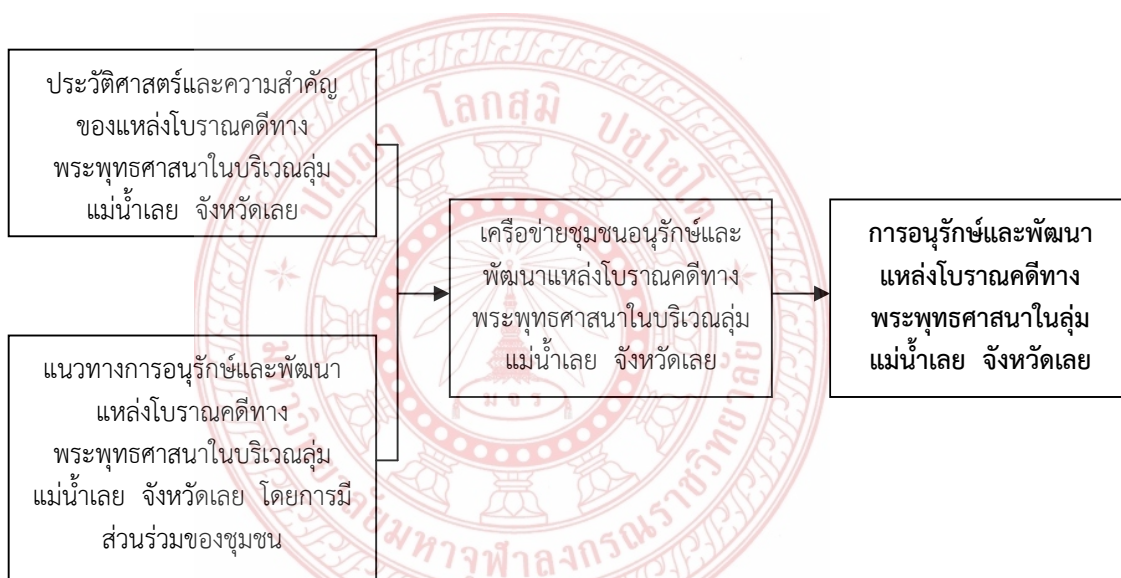
ประวัติศาสตร์ หมายถึง การศึกษาหลักฐานเรื่องราวของผู้คนที่เกิดขึ้นในอดีต และร่องรอยที่ผู้คนในอดีตสร้างเอาไว้ ในงานวิจัยนี้หมายถึง เรื่องราวที่ผู้คนได้กระทำซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ตามที่ปรากฏหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

การอนุรักษ์ หมายถึง การสงวนดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมที่เป็นอยู่ การบูรณะซ่อมแซมปรับปรุงให้รู้ปทรงกลมกลืนของเดิมให้มากที่สุด การปฏิสังขรณ์หรือการทำให้กลับไปสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา และการเสริมความมั่นคงแข็งแรง ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ การอนุรักษ์และแนวทางการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น การทำให้ก้าวหน้าไปในทางที่ดี ที่เจริญ ในงานวิจัยนี้ ได้แก่ การพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ให้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป อันจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ รายได้และผลประโยชน์อื่นๆ ให้กับชุมชน

แม่น้ำเลย หมายถึง แม่น้ำที่มีต้นกำเนิดจากภูทอกซากในเขตภูหลวง จังหวัดเลย แล้วไหลลัดเลาะไปตามหุบห้วยของภูหลวง ไหลลงสู่ที่ราบในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่ปากเลย บ้านคกมาต อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย รวมความยาวของแม่น้ำเลยทั้งสิ้น ๒๓๑ กิโลเมตร

๑.๕ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

แผนผังที่ ๑.๑ กรอบแนวความคิดของการวิจัย

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย จากหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย

๒. การจัดทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล

(๑) การสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

(๒) การสร้างแบบสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย

จังหวัดเลย

๓. การศึกษาภาคสนาม โดย

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย

๒) ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์และลักษณะพุทธศิลป์แล้วหาข้อสรุปร่วมกัน ในแต่ละแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย

๓) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย

(๑) แบบสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

(๒) แบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

(๓) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

(๔) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการเรียบเรียง การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๕. การนำเสนอข้อมูล ใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อให้เห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย ตลอดจนแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย และการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย

ตารางที่ ๑.๑
แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. ทำการสำรวจรวบรวม และศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. เอกสารข้อมูลของสำนักโบราณคดีที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร ๒. เอกสารชั้นต้นชั้นรอง และหนังสือที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ๓. สืบค้นข้อมูลภาคสนามในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูล ๔. ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย	๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
<p>๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน</p>	<p>๑. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน</p>	<p>๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีโดยมีส่วนร่วมของชุมชน ๒. ข้อมูลจากบุคคล หน่วยงาน และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย</p>	<p>๑. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากเอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ๓. สืบค้นข้อมูลภาคสนามตามแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยใช้แบบสำรวจข้อมูล ๔. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน</p>	<p>๑. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย</p>

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ประเด็นที่มุ่ง ศึกษา	แหล่งข้อมูล/ ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนว ทางการเก็บ รวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ ข้อมูล
๓. เพื่อสร้าง เครือข่ายชุมชน อนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดี ทางพระพุทธ- ศาสนาในบริเวณ ลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. การสร้าง เครือข่ายชุมชน อนุรักษ์และ พัฒนาแหล่ง โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่ม แม่น้ำเลย จังหวัด เลย	๑. แนวคิด ทฤษฎี และตัวอย่างการ อนุรักษ์และ พัฒนาแหล่ง โบราณคดีโดยการ มีส่วนร่วมของ ชุมชน ๒. ข้อมูลจาก บุคคล ชุมชนและ หน่วยงานต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับแหล่ง โบราณคดีทาง พระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่ม แม่น้ำเลย จังหวัด เลย	๑. เก็บรวบรวม ข้อมูลจากเอกสารที่ เกี่ยวข้องจาก เอกสารข้อมูลต่างๆ ๒. การสัมภาษณ์ เชิงลึก เพื่อศึกษา แนวทางการสร้าง เครือข่ายการ อนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนาใน บริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ๓. การประชุมเชิง ปฏิบัติการเพื่อสร้าง เครือข่ายการ อนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนาใน บริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. วิเคราะห์ โดย การ พรรณนาและ บรรยาย

๑.๗ ข้อตกลงเบื้องต้น และข้อจำกัดในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีข้อจำกัดในการวิจัยในเรื่องการเข้าถึงข้อมูลและการพิจารณาลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ปรากฏในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เนื่องจากแหล่งโบราณคดีบางแห่งถูกขุดทำลายเป็นอย่างมาก ไม่มีหลักฐานประวัติความเป็นมาแน่ชัด ไม่ปรากฏลักษณะทางพุทธศิลป์ที่ชัดเจนหรือมีลักษณะทางพุทธศิลป์เป็นแบบฝีมือช่างท้องถิ่น บางแห่งได้รับการปฏิสังขรณ์จนทำให้รูปแบบทางพุทธศิลป์เปลี่ยนแปลงไป และยังไม่ได้รับการขุดค้นและขุดแต่งทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบและกำหนดอายุจากกรมศิลปากร

การศึกษาจึงต้องอาศัยข้อมูลที่เกี่ยวข้องต่างๆ ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ลักษณะทางพุทธศิลป์ และการกำหนดอายุของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย โดยการสันนิษฐานจากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่และข้อมูลในบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น (กำหนดอายุเป็นช่วงพุทธศตวรรษ) เพื่อจะได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาความสำคัญ ตลอดจนแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยเฉพาะในงานวิจัยนี้ ซึ่งยังจำเป็นต้องมีการขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อตรวจสอบข้อมูลตามหลักฐานที่ปรากฏต่อไป

อนึ่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยทั้งหมดถูกเรียกว่า “วัด” ดังนั้น เพื่อความสะดวกต่อการเรียกชื่อแหล่งโบราณคดีในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะเรียกแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยเหล่านั้นว่า “วัด...” ตามที่ปรากฏการเรียกชื่อในเอกสารราชการทั่วไปเป็นหลัก ส่วนแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เรียกชื่อว่า “วัด” แต่ถูกทิ้งร้างแล้ว ผู้วิจัยจะวงเล็บคำว่า “(ร้าง)” ไว้ท้ายชื่อแหล่งโบราณคดีวัดนั้นๆ เสมอ

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ได้ทราบประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๒. ได้แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

๓. เกิดเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

บทที่ ๒

ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

เนื้อหาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย และอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากการสำรวจภาคสนามพบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยทั้งสิ้น ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีได้ดังนี้

๒.๑ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี

วัฒนธรรมสมัยทวารวดี เข้ามาเจริญรุ่งเรืองในอีสานเป็นอย่างมากนั้นมี ๒ เขตพื้นที่ใหญ่ๆ คือ บริเวณตอนกลางของลุ่มแม่น้ำมูล ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์และนครราชสีมา ซึ่งพบว่าบริเวณนี้ชุมชนอีสานโบราณได้มีการนับถือพระพุทธศาสนาและรับวัฒนธรรมมอญมาแล้วตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓ ส่วนอีกเขตหนึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำชี ในเขตจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น อุดรธานี กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และยโสธร โดยเฉพาะในเขตหลังนั้นพบสิ่งที่น่าสนใจว่าในระยะแรกๆเป็นเขตที่ปลอดจากวัฒนธรรมเขมรจนกระทั่งถึงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ จึงปรากฏร่องรอยโบราณวัตถุสถานที่เนื่องในวัฒนธรรมแบบเขมร

จากหลักฐานทางโบราณคดีสามารถยืนยันได้ว่าระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ บ้านเมืองในภาคอีสานมีความเจริญขึ้นมากแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญทางวัฒนธรรมด้านการศาสนา ซึ่งมีการรับวัฒนธรรมด้านศาสนา การปกครองตลอดจนประเพณีบางอย่างจากอินเดียที่แพร่หลายผ่านทางภาคใต้ของเวียดนามแถบเมืองออกแก้ว และเขมรขึ้นไปตามแม่น้ำโขงทางหนึ่ง และอีกทางหนึ่งผ่านทางภาคกลางในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาแถบเมืองอุทอง เมืองคูบัว เมืองนครปฐม และเมืองนครชัยศรี

เส้นทางการแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมสมัยทวารวดีที่เข้ามายังภาคอีสานมี ๒ เส้นทาง คือ ผ่านช่องเขาในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ แถบลำ-นารายณ์ ชัยบาดาล ในเขตจังหวัดลพบุรี เข้าสู่แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ทำให้อิทธิพลทวารวดีแพร่ไปยังเขตนครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ และสกลนคร อีกเส้นทางหนึ่งผ่านทางด่านช่องเขาพนมดงรัก ด้านตาพระยา อนุรักษ์ประเทศ เข้าสู่แม่น้ำมูลทางด้านจังหวัดบุรีรัมย์

หลักฐานทางโบราณคดีทั้งประเภทโบราณวัตถุสถาน เช่น พระพิมพ์ดินเผา พระพุทธรูป
 สถูปเจดีย์ รวมทั้งเสมาหินและศิลาจารึก ที่มีพบจากแหล่งโบราณคดีในวัฒนธรรมสมัยทวารวดีนั้น
 ส่วนใหญ่เป็นโบราณวัตถุสถานที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท จากหลักฐานดังกล่าว
 นั้น ทำให้อธิบายได้ว่าชุมชนในสมัยทวารวดีมีพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเป็นศาสนาหลักของ
 ชุมชน

เนื่องจากในช่วงที่อิทธิพลวัฒนธรรมแบบทวารวดีเจริญขึ้นในประเทศไทยนั้น ในช่วงตั้งแต่
 พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๖ เป็นช่วงอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมแบบเขมรจากเมืองพระนครแห่งอาณาจักร
 กัมพูชาโบราณก็เผยแพร่อิทธิพลเข้ามาถึงในบริเวณภาคอีสานด้วย จึงทำให้เกิดการผสมผสาน
 ระหว่างวัฒนธรรมแบบทวารวดีกับวัฒนธรรมแบบเขมร ดังที่เห็นได้จากการปรากฏรูปเคารพตามคติ
 ในพระพุทธศาสนานิกายมหายานในศิลปกรรมแบบทวารวดี ซึ่งเป็นรูปเคารพที่นิยมในวัฒนธรรม
 แบบเขมร เช่น ประติมากรรมสำริดรูปพระโพธิสัตว์ที่พบจากชุมชนโบราณเมืองฝ้าย อำเภอลำปลาย
 มาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

ในพื้นที่จังหวัดเลยได้พบการกระจายตัวของเสมาหินที่สืบเนื่องด้วยวัฒนธรรมสมัยทวารวดี
 อยู่หลายพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยในท้องที่อำเภอวังสะพุง ซึ่งการพบใบเสมาหิน
 นั้นถือเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีอยู่ของชุมชนโบราณสมัยทวารวดีในบริเวณนั้นหรือใกล้เคียงด้วย^๑

๒.๑.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม

แหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมารามตั้งอยู่ด้านหลังโรงพยาบาลวังสะพุง บ้านบึงผักก้าม
 ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ภายในบริเวณวัดพัทธสีมารามมีกลุ่มใบเสมาหิน
 วัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลัก ที่พบในเขตบ้านบึงผักก้าม บ้านนาหลัก ตำบลวังสะพุง บ้าน
 ห้วยทรายคำ บ้านน้อยนา ตำบลศรีสงคราม และวัดพัทธสีมาราม บ้านบึงผักก้าม ตำบลวังสะพุง
 ส่วนใหญ่เป็นหินทรายสีขาว บางส่วนเป็นหินทรายสีแดง มีหลากหลายขนาด มีรูปสลักลักษณะ
 ใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดี ส่วนใหญ่มีรูปสลักคล้ายสถูปเจดีย์ สามารถจัดกลุ่มตามรูปแบบได้ดังนี้
 กลุ่มที่มีรูปทรงใกล้เคียงหินธรรมชาติ กลุ่มที่สลักเป็นแผ่นเรียบมีรูปร่างค่อนข้างแบนอน กลุ่มที่สลัก
 เป็นหม้อปูลงมีสถูปตอนบน กลุ่มที่สลักเป็นหม้อปูลงมีสถูปตอนบนประกอปลายพันธุ์พุกษา
 กลุ่มที่สลักเป็นหม้อปูลงมี ๒ ชั้น ๓ ชั้น ประกอปลายพันธุ์พุกษา กลุ่มใบเสมาที่เป็นเสาแปด
 เหลี่ยมฐานบัวปลายสอบเข้าหากัน

เสมาหินส่วนใหญ่ที่พบทำด้วยหินทราย มีการถากหรือโกลนให้เป็นแผ่นค่อนข้างแบน
 ลักษณะของเสมาส่วนใหญ่เป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนล่างของเสมาสอบเข้าหากัน ส่วนบนนั้นผาย
 ออกมุมทั้งสองข้างทำเป็นวงโค้งมาบรรจบกันเป็นมุมค่อนข้างแหลมที่กึ่งกลาง ตอนบนของใบเสมาจะ
 สลักเป็นสันนูนคล้ายรูปสถูปยอดแหลม อย่างไรก็ตาม ลวดลายที่แกะสลักบนเสมาหินที่พบที่จังหวัด
 เลยนี้ ถึงแม้จะมีลักษณะโดยส่วนรวมเป็นสันนูนคล้ายรูปสถูปยอดแหลมเหมือนกันก็ตาม แต่ทั้งนี้

^๑ ธีระวัฒน์ แสนคำ, ร่องรอยวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย,
 (เลย : รุ่งแรงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๖-๘.

ลวดลายที่ปรากฏบนใบเสมาเหล่านั้นก็มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด^๒ ใบเสมาที่มีอักษรประกอบศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยได้ทำสำเนาจารึกไว้พบว่าเป็นอักษรอินเดียใต้ (อักษรปัลลวะ) จำนวน ๑๒ บรรทัด ตัวอักษรลบเลือนอ่านได้เป็นบางคำ ลักษณะอักษรรูปแบบนี้สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบอักษรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖

ภาพที่ ๒.๑ เสมาหินในแหล่งโบราณคดีวัดพุทธสิมาราม

การศึกษาของศรีศักร วัลลิโภดมพบว่า หลังจากพิจารณาศึกษารูปร่างลักษณะลวดลาย และลักษณะการปักเสมาหินในอีสานตามท้องถิ่นต่างๆ เห็นว่าเสมาหินอีสานมีหน้าที่หรือความสำคัญเป็น ๓ อย่างด้วยกัน คือส่วนการปักหินตั้งบนเนินดินที่เนื่องในพิธีกรรมนั้น มีการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือหลายๆ แห่งคงถูกเปลี่ยนให้เป็นเนินศาสนสถานเมื่อมีการนับถือพระพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันก็มีการกำหนดเนินศาสนาขึ้นใหม่อีกมากมายภายหลังที่นับถือพระพุทธศาสนาแล้ว โดยเหตุนี้จึงพบเนินดินที่มีเสมาหินที่เป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา เห็นได้จากการแต่งรูปร่างเสมาหินให้รูปกลับบัว มีลวดลายที่เป็นสัญลักษณ์และภาพชาดกหรือพุทธประวัติประวัติประดับอยู่ทั่วไป จนกล่าวได้ว่าเนินดินที่มีเสมาหินปักเหล่านี้ล้วนเป็นแหล่งศาสนสถานสมัยทวารวดี ก่อนที่จะมีการก่อสร้างอาคารทางสถาปัตยกรรม เช่น อุโบสถ วิหาร หรือสถูปเจดีย์ด้วยวัตถุที่ถาวรทั้งสิ้น^๓

ดังนั้น ลักษณะการปักเสมาหินที่แหล่งโบราณคดีวัดพุทธสิมารามจึงสามารถสันนิษฐานได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เนื่องจากเสมาหินที่พบส่วนใหญ่มีภาพสลักรูปสถูปปรากฏอยู่อย่างชัดเจนสถูปเจดีย์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าเสมาหินที่พบนี้น่าจะมีวิวัฒนาการการปักที่สืบเนื่องมาจากการปักหินที่เคยปฏิบัติกันมาก่อน เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในบริเวณภูมิภาคนี้จึงมีการดัดแปลงการปักหินตั้งนั้นให้สอดคล้องกับคติ

^๒ สมชาติ มณีโชติ, ใบเสมาหิน จังหวัดเลย, มรดกไทยเลย, รวบรวมโดย ดนุพล ไชยสินธุ์, (เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔): หน้า ๙๑-๙๒.

^๓ ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐๕.

ทางพระพุทธศาสนา ด้วยการสลักรูปสลูปะเจดีย์บนแท่งหินเหล่านั้นแล้วปักไว้เพื่อแสดงเขตเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา^๔

๒.๒ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้าง

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยหลังจากสมัยทวารวดีแล้ว ก็ได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาวในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลยในเขตอำเภอเมืองเลย และเมืองเชียงคานในเขตอำเภอเชียงคาน ทำให้ชุมชนโบราณในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเลยทั้งหมดล้วนมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ก่อนที่จะอยู่ภายใต้การปกครองของไทย หลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ.๒๓๗๑^๕

การที่บริเวณลุ่มแม่น้ำเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

พระพุทธรูปส่วนใหญ่ที่พบในลุ่มแม่น้ำเลยนั้นเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่จังหวัดเลยเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณหลายแห่งที่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างดังที่กล่าวมาแล้วก่อนหน้า จึงทำให้มีลักษณะร่วมทางศิลปสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมแบบล้านช้าง

จากการสำรวจในการทำวิจัยครั้งนี้พบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยที่มีหลักฐานการสร้างและลักษณะทางพุทธศิลปกรรมร่วมในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง ดังนี้

๒.๒.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดยอดแก้ว

วัดยอดแก้ว ตั้งอยู่บ้านนาวัว หมู่ที่ ๗ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ตั้งวัด ๓ ไร่ อาณาเขตทิศเหนือประมาณ ๑ เส้น ๑๕ วา อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญสร้างเมื่อ พ.ศ.๒๕๒๒ กุฏิสงฆ์ ๒ หลัง และศาลาบำเพ็ญกุศล ๑ หลัง จากเอกสารกรมการศาสนาระบุว่า วัดยอดแก้วตั้งวัดเมื่อวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗ เจ้าอาวาสรูปแรกชื่อพระหลักคำ^๖ ปัจจุบันมีพระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เป็นเจ้าอาวาส

^๔ สมชาติ มณีโชติ, ใบเสมาหิน จังหวัดเลย, หน้า ๙๑-๙๒.

^๕ ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, หน้า ๒๕๖-๒๕๕.

^๖ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๑๑๗.

แหล่งโบราณคดีวัดยอดแก้วมีโบสถ์และพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. **โบสถ์วัดยอดแก้ว** เป็นโบสถ์ก่ออิฐที่มีเครื่องบนเป็นไม้ เดิมเป็นอาคารโถง เสาไม้ ต่อมาได้มีการบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ตัวโบสถ์มีขนาดสี่ห้อง ห้องแรกด้านทิศตะวันออกมีการทำซุ้มวงโค้งด้านหน้า ๓ วง และด้านข้างด้านละ ๑ วง แบบศิลปะช่างญวน ห้องที่ ๒-๓ มีช่องหน้าต่างด้านละ ๑ ช่อง ห้องที่สี่ไม่มีช่องหน้าต่างเนื่องจากเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน ส่วนบนของหลังคามีการซ้อนชั้น และทับของหลังคาอย่างละ ๒ ชั้น มุงด้วยสังกะสี ซึ่งคงได้รับอิทธิพลแบบภาคกลาง ฝ่าเพดานชายคารอบนอกมีภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับนรกและผลกรรมจากการผิดศีล ๕

ชาวบ้านเล่าว่า สมัยก่อนมักจะมีปรากฏการณ์ดวงไฟคล้ายลูกแก้วในช่วงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ลอยออกมาจากโบสถ์ ชาวบ้านจึงเรียกวัดนี้ว่า “วัดยอดแก้ว” ทุกวันขึ้น ๑๕ ค่ำ จะมีการเปิดโบสถ์ให้ชาวบ้านเข้าไปกราบพระประธานในโบสถ์ได้ และโบสถ์หลังนี้ยังห้ามสตรีเข้าไปภายในโบสถ์ด้วย^๗

ภาพที่ ๒.๒ โบสถ์วัดยอดแก้ว

๒. **พระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว** เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๒ องค์ องค์แรกมีขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่กึ่งกลางของโบสถ์ มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร องค์ที่สองมีขนาดเล็กกว่าองค์แรก ประดิษฐานอยู่ทางขวามือของพระพุทธรูปประธาน ขนาดหน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร ทั้งสององค์เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน พระพักตร์ใหญ่ พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีทรงกรวย พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สังขมาฏีเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดเรียบ พระกรค่อนข้างใหญ่ ขัดสมาธิราบ สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

^๗ สัมภาษณ์ พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

ภาพที่ ๒.๓ พระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว

๒.๒.๒ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์เย็น

วัดโพธิ์เย็นตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว หมู่ที่ ๑๑ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตามหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑ ระบุว่าวัดโพธิ์เย็น ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๑๙๐๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ.๒๕๒๘ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ ยาว ๘๐ เมตร^๕ ปัจจุบันมีพระครูสุธรรมโพธิคุณ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์เย็นมีพระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ พระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตัก ๑.๗๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์วัดโพธิ์เย็น มีพุทธลักษณะพระพักตร์ใหญ่ พระกรณยาว ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี้ พระรัศมีทรงกรวยสั้น พระขนงโค้งยาว พระโอษฐ์เล็ก แต่ริมพระโอษฐ์หนา พระนาสิกใหญ่ สังขมาฎีเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระกรค่อนข้างใหญ่ นิ้วพระหัตถ์ยาว ขัดสมาธิราบ พุทธศาสนิกชนในชุมชนส่วนใหญ่นิยมมาขอพรหรืออบนอบานต่างๆ และมักจะแก้บนด้วยไข่ต้ม ผลไม้ กลัยอ้อย^๕

^๕ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๘๙.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูสุธรรมโพธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์เย็น, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

ภาพที่ ๒.๔ พระพุทธรูปหลวงพ่ใหญ่ วัดโพธิ์เย็น

๒.๒.๓ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดกู่คำ

วัดกู่คำ ตั้งอยู่บ้านทรายขาว หมู่ที่ ๕ ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๑๐ ตารางวา อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ กุฏิสงฆ์ ๓ หลัง ศาลาเอนกประสงค์สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ ศาลาบำเพ็ญกุศล ๑ หลัง วัดกู่คำชาวบ้านเรียกว่า “วัดใต้”^{๑๐} ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างวัดแน่ชัด ปัจจุบันมีพระครูธีรธรรมพิทักษ์ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดกู่คำมีพระธาตุกุดเรือคำและพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

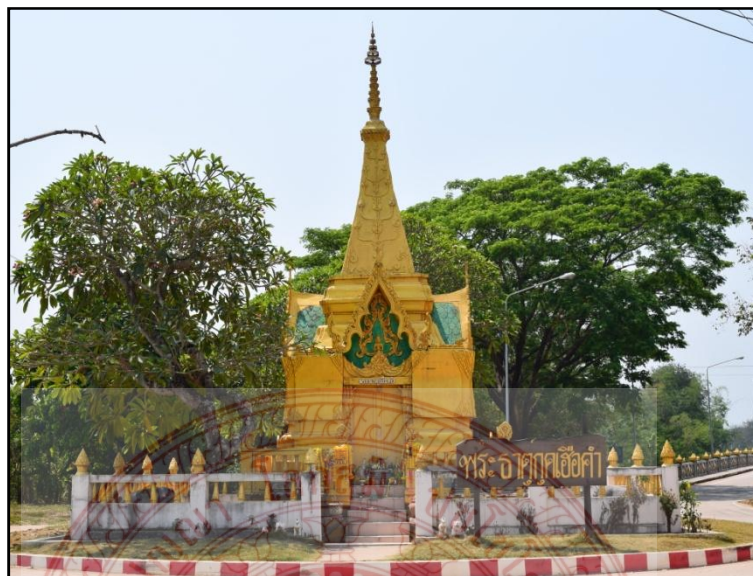
๑. พระธาตุกุดเรือคำ เดิมเป็นเจดีย์ก่ออิฐฉาบปูนเรียบๆ ไม่มีลวดลายวิจิตรประดับ และไม่ปรากฏประวัติการสร้างแน่ชัด แต่ก็เป็นปูชนียสถานที่ชาวบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง เคารพนับถือกันมาแต่โบราณ พระธาตุกุดเรือคำตั้งอยู่กลางวงเวียนระหว่างวัดกู่คำกับหอเจ้าฟ้าร่มขาว เป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่^{๑๑}

มีตำนานท้องถิ่นเล่าว่า มีเรือทองคำปราศจากฝีพายลำหนึ่ง นำพระอัฐิของเจ้ามหาชีวิตเมืองหลวงพระบางล่องมาจนถึงเมืองทรายขาว แล้วก็เกิดอุบัติเหตุวิ่งเข้าชนฝั่งอย่างแรงจนเรือไปทะลุที่วัดใหม่ซึ่งกำลังสร้างอยู่ เจ้าฟ้าร่มขาวเจ้าเมืองทรายขาวเกรงว่าส่วนของเรือที่หักซึ่งเป็นทองนั้นจะ

^{๑๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๒.

^{๑๑} ธีระวัฒน์ แสนคำ, เมืองชายขาว: ชุมชนโบราณสำคัญของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำเลย, พื้นที่โขง ซี มูล, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙): หน้า ๗๗.

สูญหายจึงได้สร้างสถูปครอบไว้ ส่วนอัฐิของเจ้ามหาชีวิตนั้นได้นำไปเก็บรวมไว้กับอัฐิของพระบิดาที่หอโองการ จึงเรียกชื่อว่า “พระธาตุกุดเรือคำ” ส่วนวัดใหม่ที่กำลังสร้างนั้นตั้งชื่อว่า “วัดกู่คำ”^{๑๒}

ภาพที่ ๒.๕ พระธาตุกุดเรือคำ วัดกู่คำ

๒. พระประธานในโบสถ์วัดกู่คำ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน พระพักตร์ใหญ่ พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีทรงกรวย พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่ สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระกรค่อนข้างใหญ่ ขัดสมาธิราบ ขนาดหน้าตักประมาณ ๑.๘๐ เมตร เป็นพระประธานในโบสถ์วัดกู่คำ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔^{๑๓}

นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีพระพุทธรูปไม้แกะสลักขนาดเล็กศิลปะช่างพื้นบ้านจำนวนมาก และมีเจดีย์ขนาดเล็กก่อด้วยอิฐสำหรับบรรจุอัฐิอายุราว ๑๐๐ ปี อีกหลายองค์ที่ริมกำแพงวัดทางทิศใต้

^{๑๒} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, (กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๖๒.

^{๑๓} วีระวัฒน์ แสนคำ, เมืองชายขาว: ชุมชนโบราณสำคัญของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำเลย, หน้า ๗๗.

ภาพที่ ๒.๖ พระประธานในโบสถ์วัดกุฎำ

๒.๒.๔ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล

วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่ที่เลขที่ ๑๐ บ้านนาโป่ง หมู่ที่ ๒ ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๙๐ ตารางวา อาคารเสนาสนะ ประกอบด้วยโบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ ศาลาอเนกประสงค์ โรงครัว หอกลอง ห้องน้ำ-ห้องสุขา วิหารโบราณ ตามข้อมูลในหนังสือประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑ ระบุว่า วัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๓๒๐ โดยมีพระกัณหา กนตสาร์โร เป็นผู้ชักชวนประชาชนในหมู่บ้านนาโป่งช่วยกันสร้างขึ้น ตั้งชื่อว่า “วัดโพธิ์ชัย” ที่อยู่ภายในบริเวณวัดซึ่งชาวบ้านถือว่า มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นสิริมงคล ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดนาโป่ง” และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๒๕ เจ้าอาวาสรูปแรกที่สามารถสืบค้นได้คือพระกัณหา กนตสาร์โร ปัจจุบันมีพระครูมงคลโพธิ์วัตร เป็นเจ้าอาวาสวัด ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๒๖ เป็นต้นมา^{๑๔}

แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคลมีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. วิหารพระเจ้าใหญ่ อาคารวิหารพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญของวัดด้านหน้าวิหารซึ่งหันไปทางทิศตะวันตก มีข้อความเขียนบันทึกไว้ว่าวิหารหลังนี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ เป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้ม พนักกระเบื้องทำเป็นแบบซุ้มลูกกรงเว้นระยะห่าง ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน ซึ่งมักนิยมก่ออาร์คโค้งเหนือซุ้มประตู^{๑๕} หลังคาซ้อนเทิบ ๒ เทิบ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกาและ

^{๑๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า .

^{๑๕} วิโรฒ ศรีสุโร, ลิมอีสถาน, (กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑๐.

ทางหงส์ประดับ หลังคามุงด้วยสังกะสี ซึ่งลักษณะศิลปกรรมเช่นนี้ ถือเป็นงานฝีมือช่างญวน ที่พบได้ตามโบสถ์หรือสิมหลายแห่งในแถบอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ภาพที่ ๒.๗ วิหารพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล

ภาพที่ ๒.๘ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดโพธิ์ชัยมงคล

๒. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปพระประธานในวิหารพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวสูงและใหญ่ พระกรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ

พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาทรงแยมพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สันขาถูกเป็นแผ่นใหญ่มาก มีลายปูนปั้นประดับบนสันขาถูก ยาวลงมาจรดพระนาสิกและปลายตัดตรง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๒.๒.๕ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิ

วัดศรีภูมิ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๐๖ บ้านแฮ่ ถนนพิพัฒน์มงคล ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน ๑๘ ตารางวา ตามประวัติวัดจากหนังสือประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑ ระบุว่า วัดศรีภูมิตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๐ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดบ้านแฮ่” เพราะเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อมการตั้งหมู่บ้านที่มีแร่ธาตุจึงเรียกว่า “บ้านแฮ่” ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “บ้านแร่” ต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๗๐ เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือรูปที่ ๑ พระครูคัมภีร์ปัญญาคม (เขมาภริโต) พ.ศ. ๒๔๙๑- ๒๕๐๑ รูปที่ ๒ พระครูอดิสรุคณาธาร (สอน อนุสโก) รูปที่ ๓ พระครูสุวรรณรัตนวิมล (ทอง จินตามโย) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๖}

แหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. **พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่** เป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๓๐ เมตร พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวสูงและใหญ่ พระกรรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวเรียวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาทรงแยมพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สันขาถูกเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาสิกและปลายตัดตรง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^{๑๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๔๙.

ภาพที่ ๒.๙ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดศรีภูมิ

๒.๒.๖ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคน

วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕ บ้านก้างปลา หมู่ที่ ๓ ตำบลชัยพลกษ อําเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ วัดศรีสัตตนาคน ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๐๖ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดไต่ก้างปลาใหญ่” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๕^{๑๗} ปัจจุบันมี พระครูสันตนาคนิวิฐ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาณุคุชา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน เป็นอาคารก่ออิฐจำนวน ๖ ห้อง ขนาด ๒๔ x ๑๐ เมตร โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๐ พื้นที่ใช้งานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือด้านหน้าทำเป็นโถง ๓ ห้อง ตรงกลางมีธรรมมาสน์เทศน์แบบพื้นบ้าน ส่วนที่สองเป็นส่วนด้านหลัง มีการยกพื้นและก่อผนังจนถึงหลังคา มีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง ด้านหน้ามีประตูทางเข้า ๒ ช่อง ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ศิลปะล้านช้าง เป็นพระประธาน และมีพระพุทธรูปฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาประดิษฐานอยู่ข้างละ ๑ องค์ ตามผนังในระดับเหนือช่องหน้าต่างโดยรอบผนังด้านใน มีการเจาะช่องเป็นซุ้มขนาดเล็กคล้ายรูปสามเหลี่ยมหรือ

^{๑๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๘.

กลีบบัวลึกเข้าไปในผนังประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปไม้ ช่องละ ๒-๓ องค์

หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ทำเป็นเทิบซ้อนกัน ๓ เทิบ ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ หน้าบันด้านหน้ามีการประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา มีรวงผึ้งอยู่ ๔ รวง ส่วนหน้าบันด้านหลังมีการแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา

ภาพที่ ๒.๑๐ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน

๒. พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตัน เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร มีตำนานเล่าว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันสร้างด้วยทองคำหนัก ๑ ตัน^{๑๕} จึงได้ชื่อว่า “ดำตัน” พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปกรวยสูง พระกรรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์เล็ก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาภีและปลายตัดตรง พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน ไม่สมดุลกับส่วนพระเศียรเท่าใดนัก พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ สุภามา, วัฒนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภาพที่ ๒.๑๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตัน วัดศรีสัตตนาคน

ภาพที่ ๒.๑๒ เจดีย์ญาณาคูชา วัดศรีสัตตนาคน

๓. เจดีย์ญาณาคูชา เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ เมตร ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าเป็นเจดีย์บรรจุอัฐิของญาณาคูชา อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนารูปแรก^{๑๙} มี

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

ฐานเชิงเตี้ยๆ ๒ ฐานรองรับชั้นล่าง ถัดมามีลักษณะคล้ายฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย แต่เฉียงบานขึ้นด้านบน ท้องไม่มีลูกแล้วอกไก่ ๑ เส้น แต่ไม่ได้คาดอยู่ที่กลางท้องไม้แบบเจดีย์ล้านช้างทั่วไป มีการประดับกาบที่มุมเจดีย์ทั้ง ๔ มุม องค์กรซึ่งอยู่ในผังสี่เหลี่ยมชะลูดขึ้นสูง บัลลังก์ทำเป็นบัวหงายมีกลีบ ส่วนปลียอดอยู่ในลักษณะของกรวยเหลี่ยม

นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น พระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปไม้แกะสลักขนาดเล็กศิลปะช่างพื้นบ้านจำนวนมากอายุราว ๑๐๐-๒๐๐ ปี อีกหลายองค์ประดิษฐานอยู่ในโบสถ์

๒.๒.๗ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุ

วัดพระธาตุ ตั้งอยู่เลขที่ ๓๘๘ บ้านธาตุ หมู่ที่ ๒ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ตั้งวัดเดิมมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๒ งาน ๗๙ ตารางวา วัดพระธาตุตั้งเมื่อ พ.ศ.๒๓๗๑ โดยหลวงพ่อดศรีพร้อมกับชาวบ้านร่วมกันสร้าง ต่อมาหลวงพ่อดศรีได้มรณภาพชาวบ้านจึงได้นำอัฐิมาบรรจุไว้เรียกว่า “พระธาตุจอมศรี” ชาวบ้านเรียกว่า “วัดใหญ่” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๐๐ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๑๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร เจ้าอาวาสรูปแรกเท่าที่ทราบนามชื่อพระครูศรี อินทโชโต^{๒๐} ปัจจุบันมีพระครูโอภาสเจติยานุรักษ์ เป็นเจ้าอาวาส

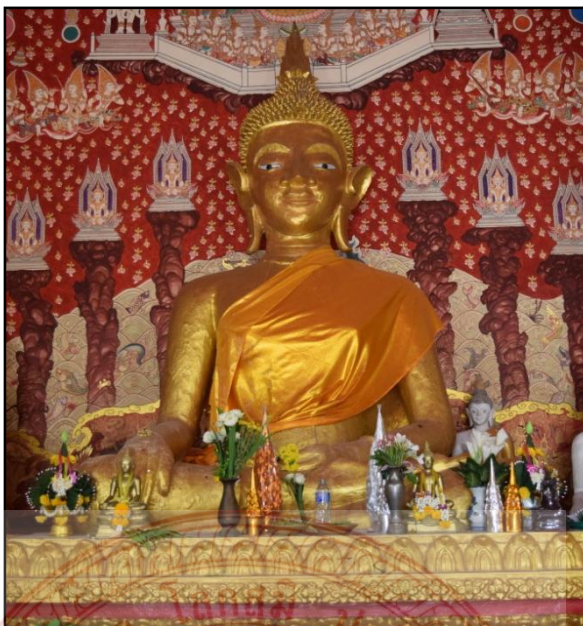
แหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์และเจดีย์พระธาตุจอมศรี เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. **พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่** เป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๕๐ เมตร พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวสูงและใหญ่ พระกรรณยาว พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวเรียวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาตรงแย้มพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่มาก มีลายปูนปั้นประดับบนสังฆาฏิ ยาวลงมาจรดพระนาสิกและปลายตัดตรง พระปฤษฎางค์ชิดกับผนังอิฐซึ่งก่อค้ำยันองค์พระไว้ หรืออาจจะเป็นแนวผนังโบสถ์แต่แรกสร้าง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

๒. **เจดีย์พระธาตุจอมศรี** ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโบสถ์ เดิมเป็นเจดีย์ขนาดเล็กเป็นที่บรรจุอัฐิของหลวงพ่อดศรี อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุรูปแรก ต่อมาได้มีการบูรณะและเสริมองค์พระธาตุให้ใหญ่ขึ้นจนมีความสูงกว่า ๕ เมตรอย่างที่ปรากฏในปัจจุบัน และเป็นทีเคารพนับถือของชาวบ้านธาตุ^{๒๑} เจดีย์พระธาตุจอมศรีเป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมอย่างศิลปะล้านช้าง โดยการสร้างเสริมองค์พระธาตุนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลรูปทรงของพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นเจดีย์สำคัญของจังหวัดเลยเป็นหลัก

^{๒๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑**, หน้า ๗๕-๗๖.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายถวิล โสมาศรี, มรรคนายกวัดพระธาตุ, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

ภาพที่ ๒.๑๓ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดพระธาตุ

ภาพที่ ๒.๑๔ เจดีย์พระธาตุจอมศรี วัดพระธาตุ

๒.๒.๘ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้าว (ร้าง)

วัดห้วยห้าวหรือวัดห้วยห้าวเป็นโบราณสถาน (วัดร้าง) อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลยทางทิศ ตะวันออก ตรงข้ามกับชุมชนบ้านโนนค้ายและชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ชื่อโบราณสถานแห่งนี้เรียกตามชื่อความที่มีการพบในศิลาจารึกจำนวน ๒ หลักในบริเวณ ดังกล่าว ซึ่งกล่าวถึงการกัลปนาที่ดินของกษัตริย์ลาวจำนวน ๓ พระองค์ให้แก่วัดห้วยห้าวหรือวัดห้วย ห้าว แต่ผู้สูงอายุชาวบ้านนาอ้อมักจะเรียกชื่อโบราณสถานแห่งนี้ว่า “วัดชั้นบันไดใหญ่” เพราะแต่ ก่อนเคยมีบันไดขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐทอดยาวจากตัวโบราณสถานลงมาในแม่น้ำเลยในลักษณะเป็นท่า น้ำประจำวัด^{๒๒}

ปัจจุบันวัดห้วยห้าวเป็นมีซากวิหารซึ่งถือเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่และมีความสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบกับซากวิหารอื่นตามแหล่งโบราณคดีในกลุ่มแม่น้ำเลย มีฝั่งของวิหารหันหน้าไปทางทิศ ตะวันออก หันหลังให้กับแม่น้ำเลย ซากวิหารวัดห้วยห้าวก่อด้วยอิฐ ปรากฏร่องรอยบันไดทางขึ้น หนึ่งทางบริเวณด้านหน้า ตัวฐานวิหารยกพื้นขึ้นสูงประมาณ ๑ เมตร ฐานเป็นรูปบัวคว่ำบัวหงาย ส่วนเสาศาและผนังส่วนใหญ่พังทลายหมดแล้ว ด้านในของซากวิหารปรากฏร่องรอยอาสน์สงฆ์ และ ส่วนที่เป็นที่ประดิษฐานพระประธานที่มีการก่อผนังแยกเป็นห้องต่างหาก คล้ายกับการสร้างอุบมุง หรือซุ้มโขงพระเจ้าภายในวิหารของโบราณสถานหลายแห่งที่พบในล้านนา พระประธานเป็น พระพุทธรูปปูนปั้นไม่ปรากฏพุทธลักษณะชัดเจนเนื่องจากถูกทำลายและถูกแม่น้ำเลยกัดเซาะจน พังทลายลงแม่น้ำทำให้เหลือหลักฐานไม่มาก

สันนิษฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมล้านนา เนื่องจากปรากฏ หลักฐานว่าพระโพนสีสาลราชและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชทรงมีความเกี่ยวข้องกับการกัลปนาที่ดิน ให้กับวัดห้วยห้าวตามที่ปรากฏในจารึก ซึ่งในรัชกาลของทั้งสองพระองค์เป็นช่วงที่มีการนำเอาศิลปะ ล้านนามาผสมผสานกับศิลปะลาวเป็นอย่างมาก เนื่องจากพระโพนสีสาลราชทรงอภิเษกกับพระนาง ยอดคทาพิชัย พระธิดาพระเมืองเกษเกล้า กษัตริย์ล้านนา หลังอภิเษกพระนางได้ประสูติพระโอรส พระนามว่าสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ที่ต่อมาได้เสด็จไปเป็นกษัตริย์ล้านนาของเมืองเชียงใหม่ ก่อนที่จะเสด็จกลับมาเป็นกษัตริย์ลาว ช่วงเวลาดังกล่าวลาวได้นำศิลปะล้านนาเข้ามาเป็นอย่างมาก ดังปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมสำคัญหลายแห่งในลาว วิหารวัดห้วยห้าวหากมีสภาพสมบูรณ์น่าจะ มีลักษณะสถาปัตยกรรมคล้ายกับซากวิหารวัดศรีคุณเมือง อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัด หนองบัวลำภู ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงรัชสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช

หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัดห้วยห้าวในอดีตได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลาจารึก ๒ หลักที่มีการอ่านแปลแล้ว ได้มีเนื้อหากล่าวถึงการกัลปนาหรือ พระราชทานที่ดินของกษัตริย์ลาวจำนวน ๓ พระองค์ให้แก่วัดห้วยห้าว ดังนี้

๑. พระโพนสีสาลราช พระองค์เป็นพระโอรสของพระยาวิบูลราชราชาธิบดีศรีสัตนาคนหุต (ท้าวภูเพ็ชฌุมาร) กษัตริย์เมืองหลวงพระบาง ได้ครองราชย์สืบต่อจากพระบิดาระหว่างปี พ.ศ.

^{๒๒} พรหมพงษ์ มหพรพงษ์, อ่องฮอยประวัติศาสตร์ล้านช้างกับวัดห้วยห้าว, เทียนนาอ้อ ดินแดน แห่งวัฒนธรรมล้านช้าง...แห่งอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย, รวบรวมโดย พยุงพร นนทวิศรุต, (เลย: เมืองเลยการ พิมพ์, ๒๕๕๙), หน้า ๓๑-๓๒.

๒๐๖๓-๒๐๙๐ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ทรงแต่งทูตมาขอ พระสงฆ์และพระไตรปิฎกจากเมืองเชียงใหม่ไปสืบศาสนาที่เมืองหลวงพระบาง และยังทรงโปรดให้ รื้อหอโหว่ที่เมืองหลวงพระบางที่สับคงแล้วสร้างเป็นวัดศรีสุวรรณคทเวโลกขึ้นอีกด้วย

ข้อความในจารึกวัดห้วยห้า หลักที่ ๑ ซึ่งเป็นแผ่นหินรูปใบเสมาเป็นหินชนวน จารึกไว้ ด้านเดียวเป็นอักษรไทยน้อย ๒๒ บรรทัด สูง ๐.๕๙ เมตร กว้าง ๐.๒๓ เมตร ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ใน พิพิธภัณฑสถานศิลปวัฒนธรรมจังหวัดเลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ทำขึ้นในรัชกาลพระยารวมสามหา ธรรมิกราชเมื่อปี พ.ศ.๒๑๕๐ แต่มีข้อความกล่าวย้อนไปถึงการพระราชทานที่ดินเพื่อถวายเป็นวัดห้วยห้า ของพระโพนสีลราชว่า “...แต่สมเด็จพระโพนสีลราชเจ้าได้ให้เขตแต่ใด พระองค์ก็ประสิทธิไว้ตั้งเก่า ให้เขตทางยาวพันห้าร้อยวา ทางขวางก้ำวันออกสองร้อยวา ทางขวางก้ำวันตก ๕๐๐ วา ผลพีช หมายพลูพร้าวตาลหวานส้ม อันมีในเขตผ่งนี้ ให้ไว้เป็นอนุการแก้วทั้งสามในอารามที่นั่น...”^{๒๓}

จากข้อความในจารึกแสดงให้เห็นว่า ในรัชกาลพระโพนสีลราชนั้น พระองค์ได้ พระราชทานที่ดินบริเวณรอบวัดห้วยห้าซึ่งมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู โดยเขตทางยาว ๑,๕๐๐ วา ทางตะวันออกกว้าง ๒๐๐ วา และทางตะวันตกกว้าง ๕๐๐ วา พร้อมทั้งพืชผลต่างๆ ที่ ขึ้นอยู่หรือปลูกอยู่ในบริเวณพื้นที่นี้ให้กับวัดห้วยห้า

ภาพที่ ๒.๑๕ แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง)

๒. สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช พระองค์เป็นพระโอรสของพระโพนสีลราช กษัตริย์เมือง หลวงพระบาง กับพระนางยอดคำทิพย์ พระธิดาพระเมืองเกษเกล้า กษัตริย์ล้านนา เมื่อพระชนมายุ

^{๒๓} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

๑๔ พรรษาได้เสด็จไปเสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์ล้านนาที่เมืองเชียงใหม่ต่อจากพระเมืองเกษเกล้า ต่อมาเมื่อพระโพธิสาลราชสวรรคต จึงได้เสด็จกลับมาครองราชย์ที่เมืองหลวงพระบางสืบต่อจากพระบิดา ในปี พ.ศ.๒๑๐๓ ทรงย้ายเมืองหลวงจากเมืองหลวงพระบางลงมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรลาวระหว่างปี พ.ศ.๒๐๙๑-๒๑๑๔ สมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ในรัชกาลของพระองค์มีการสร้างและบูรณะศาสนสถานมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่ง^{๒๔}

มีการพบจารึกวัดห้วยห้าว หลักที่ ๒ ซึ่งเป็นจารึกที่ทำด้วยหินชนวน รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๓๕ เซนติเมตร สูง ๖๓ เซนติเมตร หนา ๓.๕ เซนติเมตร แตกหักออกเป็น ๒ ส่วน จารึกด้านเดียวด้วยอักษรไทยน้อย จำนวน ๑๕ บรรทัด ผิวจารึกบริเวณที่มีตัวอักษรบางส่วนกะเทาะหายไป จารึกหลักนี้ไม่ปรากฏว่าเคยตั้งอยู่ที่ใด แต่มีผู้นำมาเก็บรักษาไว้ภายในโบสถ์วัดศรีชมชื่นในเขตชุมชนบ้านนาอ้อ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานบ้านเวียงจันทน์ วัดศรีจันทน์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย

จากการอ่านถอดความในจารึกของกิตติวัฒน์ สัตนาโค ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อ่านถอดความได้ว่า มีกษัตริย์ลาวได้มีพระบรมราชโองการประกาศเขตวัดห้วยห้าวเพิ่มเติมด้านละ ๒๒ วา และกล่าวถึงการบริจาคเบี้ย (เงิน) และข้าวแก่วัดนี้ โดยระบุศักราชที่ประกาศพระบรมราชโองการนี้คือ จุลศักราช ๙๒๔ ซึ่งตรงกับปี พ.ศ. ๒๑๐๕^{๒๕} อันอยู่ในช่วงรัชกาลของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช ซึ่งก็แน่นอนว่าจารึกที่ประกาศพระบรมราชโองการพระราชทานที่ดินเพิ่มเติม การบริจาคเบี้ยและข้าวแก่วัดห้วยห้าวนี้จะเป็นพระบรมราชโองการที่เกิดจากพระราชศรัทธาของสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช

๓. พระยารวงษามหารัชมิกราช พระองค์เป็นโอรสของพระมาตุจฉา (น้าสาว) พระหน่อเมือง กษัตริย์เมืองเวียงจันทน์ หลังพระหน่อเมืองสวรรคตพวกเสนาอำมาตย์ทั้งหลายได้ยกพระยารวงษขึ้นเป็นกษัตริย์ลาวในฐานะประเทศราชกรุงหงสาวดีขณะที่มีพระชนมายุ ๑๓ พรรษา ในระยะแรกพระบิดาของพระองค์ได้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทน ต่อมาได้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างพระองค์กับพระบิดา จนพระบิดาต้องอพยพครอบครัวไปอยู่ที่เมืองนครพนม ในรัชกาลของพระองค์สามารถประกาศอิสรภาพจากการปกครองของกรุงหงสาวดีได้ พระยารวงษามหารัชมิกราชทรงเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรลาวระหว่างปี พ.ศ.๒๑๔๑-๒๑๖๗ พระองค์ทรงพระราชทานที่ดินให้แก่วัดต่างๆ จำนวนมาก รวมทั้งวัดห้วยห้าวด้วย

ในจารึกวัดห้วยห้าว หลักที่ ๑ ปรากฏข้อความว่า “*ศุภมัสตุ พระราชาอาญาลัยจุม สมเด็จพระมพิตรพระมหารัชมิกราชาธิราชเจ้า พระเป็นเจ้าตนเป็นพระตนชื่อสมเด็จพระโพธิ์วงษคาม หากษัตริราชบรมนาถบรมบพิตรประสิทธิอาญาไว้แต่พระญาราชามาตย์ พระยาราชานเนตรเป็น ภาระจึงปลงจุมดวงนี้ไว้กับวัดห้วยห้าว แต่สมเด็จพระโพธิ์สาลราชเจ้าได้ให้เขตแต่ใด พระองค์ก็ประสิทธิไว้ดังเก่า ให้เขตทางยาวพันห้าร้อยวา ทางขวางก้าวันออกสองร้อยวา ทางขวางก้าวันตก ๕๐๐*

^{๒๔} สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, *ลำดับกษัตริย์ลาว*, หน้า ๙๖-๑๒๑.

^{๒๕} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย*, หน้า ๑๒๖.

วา ผลพืชหมากพลูพร้าวตาลหวานส้ม อันมีในเขตฝูงนี้ ให้ไว้เป็นอนุการแก้วทั้งสามในอารามที่นั่น
 ตราบเท่า ๕ พันวัสสา ท้าวมาลุนขุนมาใหม่ทั้งหลายอย่ามล้างทำลายพระราชอาญา ผู้ใดมีโลกทัศน์หา
 มากแลไปครุบชิงเอาพืชหมากพลูอันมีในเขตฝูงนี้ ให้มันไปใหม่ในอบายทั้ง ๔ อย่าให้รู้ออกสัดเทือก
 นุพระราชอาศักราช ๙๖๙ เดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ วัน ๔ พุศ ฤกษ์ ๒๕ ตัว”^{๒๖}

จากข้อความในจารึกระบุว่า พระยารวงษามหาธรรมิกราชได้พระราชทานพระบรมราช
 โองการแก่พระยาราชามาตย์กับพระยาราชานेत्रนำศิลาจารึกหลักนี้ไว้ที่วัดห้วยห้าวในปี พ.ศ.
 ๒๑๕๐ ซึ่งมีเนื้อหาว่าพระองค์ทรงพระราชทานที่ดินให้วัดห้วยห้าวตามเดิมที่พระโพธิสาราชทรงเคย
 พระราชทานไว้ ตอนท้ายของพระบรมราชโองการยังมีข้อความกล่าวสาปแช่งใครก็ตามที่มาล้าง
 พระบรมราชโองการนี้ เมื่อตายไปขอให้ตกในอบายทั้ง ๔ อันได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และ
 เตรีจฉาน

ภาพที่ ๒.๑๖ ศิลาจารึกวัดห้วยห้าว หลักที่ ๑ และหลักที่ ๒

ปัจจุบันแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้าว (ร้าง) ได้รับการขุดค้นทางโบราณคดีจากการดำเนิน
 โครงการอนุรักษ์และพัฒนาวัดห้วยห้าว (ระยะที่ ๑) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๗ ของสำนักศิลปากร
 ที่ ๙ ขอนแก่น เพื่อการศึกษาแหล่งโบราณคดี และทำแนวป้องกันแม่น้ำเลยเซาะตลิ่ง เนื่องจากว่า
 ที่ผ่านมามีส่วนหนึ่งของแหล่งโบราณคดีได้พังลงแม่น้ำเลยไปแล้ว^{๒๗}

^{๒๖} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
 เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ สุภามา, วัฒนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

๒.๒.๙ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง)

แหล่งโบราณคดีวัดเทิงเป็นวัดร้างปรากฏซากฐานอาคารอิฐและพระพุทธรูปปูนปั้น ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔ เป็นหลักฐานแสดงว่าบริเวณบ้านทรายขาวเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณ และคนท้องถิ่นเล่าสืบต่อกันมาว่า เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยที่เมืองโบราณบ้านทรายขาวเจริญรุ่งเรือง

ลักษณะรูปแบบศิลปกรรมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดเล็ก ผนังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในอาคารชิดกับผนังด้านทิศตะวันตก มีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพชำรุดเสียหายมาก

ภาพที่ ๒.๑๗ แหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง)

ปัจจุบันแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) อยู่ภายในบริเวณสนามเด็กเล่นของโรงเรียนชุมชนบ้านทรายขาว และเป็นที่เกิดการพบซากการบูชาของท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียง โดยท้องถิ่นได้ร่วมกันก่อสร้างศาลาโปร่งหลังคามุงสังกะสี ขนาด ๕ x ๕ เมตร คลุมโบราณสถานไว้ และได้รับการขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๘ ตอนพิเศษ ๒๙ ง. วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๔๔ พื้นที่ประมาณ ๒ งาน ๒๐ ตารางวา^{๒๘}

^{๒๘} ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๘ ตอนพิเศษ ๒๙ ง. หน้า ๓ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๔๔. ; สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น, รายงานการสำรวจโบราณสถานวัดเทิง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย, (เอกสารวิชาการ ลำดับที่ ๑๗/๒๕๔๒), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

๒.๓ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยหลังจากสงครามระหว่างสยามกับลาวในศีกเจ้าอนุวงศ์สงบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายลาว ทางเมืองเลยก็มีขุนนางจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองมาทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมชาวเมืองที่หนีเข้าป่าให้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม

การปกครองภายในเมืองเลยและบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยจึงเหมือนกับหัวเมืองลาวอื่นๆ ที่ถูกโอนมาเป็นเมืองขึ้นของหัวเมืองใหญ่ในเขตอาณาจักรสยาม แม้ว่าหลังศึกเจ้าอนุวงศ์เมืองเลยจะอยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสยามอย่างชัดเจนแล้ว แต่เนื่องจากเมืองเลยเคยเป็นหัวเมืองลาวมีชาวลาวเป็นเจ้าของ เป็นกรมการเมือง และมีชาวลาวเป็นชาวเมืองจำนวนมาก การติดต่อกับราชสำนักสยามอย่างเช่นการส่งเอกสารหนังสือไปบอกก็ยังคงใช้อักษรลาว (อักษรไทยน้อย) ส่งลงไปกรุงเทพฯ จากนั้นขุนนางในราชสำนักก็จะทำการแปลหนังสือเป็นภาษาไทยก่อนที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรายงานพระมหากษัตริย์

ในขณะเดียวกันรูปแบบการก่อสร้างอาคารหรือศาสนสถานต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองมากขึ้น ทำให้พบว่าแหล่งโบราณคดีในลุ่มแม่น้ำเลยที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมสกุลช่างหลวงแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีช่างพื้นบ้านล้านนาและช่างญวนเข้ามารับจ้างทำงานศิลปกรรมต่างๆ ด้วย ทำให้รูปแบบศิลปกรรมมีลักษณะผสมผสานกันอย่างหลากหลายศิลปกรรมอีกด้วย

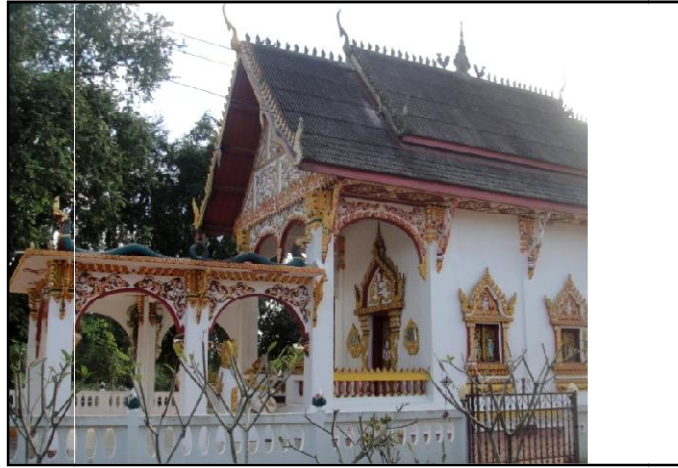
๒.๓.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์

วัดศรีทัศน์ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๓๖ บ้านปากภู หมู่ที่ ๓ ตำบลเมือง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๕ ไร่ วัดศรีทัศน์ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๐ ตามประวัติแจ้งว่าสร้างโดยคน ๓ ครอบครัว ชื่อ “หมื่นสกันแสงชมพู” ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดลพบุรีมาสร้างหมู่บ้านและวัดขึ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๓๖๕ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๕๐ เมตร ยาว ๒๐ เมตร เจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนามรูปแรกชื่อพระอาจารย์เผือก^{๒๔} ปัจจุบันมีพระอธิการพัฒนพงษ์ สุภาจาโร เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์มีโบสถ์ พระประธานในโบสถ์และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีทัศน์ เป็นอาคารโบราณสถานสำคัญของวัด เป็นอาคารคอนกรีตวางผังสี่เหลี่ยมจำนวน ๔ ห้อง มีประตูทางเข้า ๑ ด้าน และมีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง บันไดด้านหน้ามีสิงห์แบบล้านนาประดับ ๒ ตัว หน้าบันด้านหน้าประดับด้วยลายพันธุ์พฤกษา ผนังกระเบื้องทำเป็นแบบซ็ลูกรวงเวียนระยะห่าง ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นซุ้มบันแถลง บานประตูและบานหน้าต่างทำด้วยไม้ หลังคาซ้อนเทิบ ๒ เทิบ ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ด้านหน้าระยะเบียงได้มีการสร้างหลังคาเพื่อกันแดดและฝนสอดเข้าพื้นระยะเบียง ซึ่งเป็นงานที่ต่อเติมในภายหลัง

^{๒๔} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๓๙.

ภาพที่ ๒.๑๘ โบสถ์วัดศรีทัศน์

๒. พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางซึ่งเป็นพระประธานของโบสถ์มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๑๕ เมตร พระพุทธรูปองค์ขวามือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๙๕ เซนติเมตร และพระพุทธรูปองค์ซ้ายมือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร ทุกองค์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระวรกายระบายสีขาว ส่วนจีวรทาด้วยสีทอง จีวรมีลักษณะเป็นริ้วแบบธรรมชาติ สังขากฎีเป็นริ้ว ยกเว้นองค์พระประธาน ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีทั้งสามองค์ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นทรงเปลวสูง สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดศรีทัศน์น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตตำบลนาอ้อ ตำบลเมืองและตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย ซึ่งมีช่างพื้นบ้านจากเมืองน่านได้เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒.๑๙ พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์

๓. **เจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์** เป็นเจดีย์เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๗ เมตร มีฐานเชิงเตี้ยๆ ฐานรองรับ ๑ ชั้น ถัดมาฐานบัวคว่ำ-บัวหงายซ้อนกัน ๒ ชั้น ท้องไม่มีลูกแก้วออกไก่ ๑ เส้น มีการประดับส่วนฐานเชิงและส่วนที่เป็นหน้ากระดานด้วยลายคล้ายกลีบบัว องค์ระฆังอยู่ในผังสี่เหลี่ยมชะลูดขึ้นสูง ตามเหลี่ยมของเจดีย์และส่วนที่เป็นด้านข้างของเจดีย์ มีการทำลายดอกประดับเรียงเป็นแนวจากฐานบัวคว่ำ-บัวหงายชั้นล่างจนถึงใต้ชั้นบัลลังก์ บัลลังก์ทำเป็นบัวหงายมีกลีบ ส่วนปลียอดอยู่ในลักษณะของกรวยเหลี่ยม

ภาพที่ ๒.๒๐ เจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์

นอกจากนี้ ภายในบริเวณวัดยังมีเจดีย์ขนาดเล็กก่อด้วยอิฐสำหรับบรรพชิตเจ้าอาวาสและชาวบ้านอายุราว ๑๐๐ ปี อีกหลายองค์ที่ริมกำแพงวัดทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

๒.๓.๒ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์

วัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่เลขที่ ๘๓ บ้านนาอ้อ หมู่ที่ ๑ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ๒ ศอก วัดศรีจันทร์ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดบ้านนาอ้อ” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ เขต

วิสุคามสีมากว้าง ๑๓ เมตร ยาว ๒๐ เมตร มีเจ้าอาวาสรูปแรกชื่อพระครูเผือก^{๓๐} และมีพระครูวิจารณ์สังฆกิจ เป็นเจ้าอาวาสรูปสำคัญ ปัจจุบันมีพระครูประภัสร์จันทโชติ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์ โบสถ์คอนกรีตฐานสูงได้รับพระราชทานวิสุคามสีมาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๓ แต่ชาวบ้านเล่าว่าได้มีการสร้างทับฐานโบสถ์เก่าซึ่งอยู่ในสภาพทรุดโทรม ภายในมีพระประธานซึ่งเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๕ องค์ ชาวบ้านเรียกว่า “**พระเจ้า ๕ พระองค์**”^{๓๑} พระพุทธรูปองค์กลางอาจเรียกว่าเป็นพระประธานของโบสถ์ก็ได้เพราะมีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เซนติเมตร พระวรกายทาด้วยสีขามุก ส่วนพระเศศ พระรัศมี สังฆาฏีและรัดประคดทาด้วยสีทอง ที่สังฆาฏีและรัดประคด (บริเวณบั้นพระองค์) มีการทำเป็นลายปูนปั้นประดับ พระพุทธรูปอีกจำนวน ๔ องค์นั้น ประดิษฐานอยู่ด้านข้างในแนวเดียวกับพระประธานข้างละ ๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย แต่ละองค์มีขนาดหน้าตักกว้างเท่ากันประมาณ ๑.๒๐ เซนติเมตร พุทธลักษณะคล้ายคลึงกัน พระวรกายทาด้วยสีขามุก ส่วนพระเศศ พระรัศมี สังฆาฏีและรัดประคดทาด้วยสีทอง ที่สังฆาฏีและรัดประคด มีการทำเป็นลายปูนปั้นประดับด้วยกระจกและกระเบื้องสีเหลี่ยมขนาดเล็กแต่ถูกทาสีทองทับทุกองค์ และมีลวดลายที่แตกต่างกันออกไปเฉพาะองค์ ส่วนพระพักตร์ของพระพุทธรูปแต่ละองค์จะแตกต่างกันเล็กน้อยเนื่องจากการถูกซ่อมแซมในภายหลังพร้อมกับการสร้างโบสถ์^{๓๒}

ภาพที่ ๒.๒๑ พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์

^{๓๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๓๐-๑๓๑.

^{๓๑} ธีระวัฒน์ แสนคำ, เว็บบล็อกที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ: มรดกพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าแห่งจังหวัดเลย, หน้า ๑๒๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูประภัสร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะที่พบในบริเวณวัดศรีจันทร์พบว่า วัดศรีจันทร์น่าจะมีการสร้างขึ้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เนื่องจากว่ากลุ่มพระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีลายปูนปั้นที่สง่างามและรัดประคด ซึ่งมีลักษณะทางพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปสำริดที่พบมากในเขตเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งมีหลักฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓^{๓๓}

พระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลวดลายประดับแบบที่พบในโบสถ์วัดศรีจันทร์ยังมีพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีลวดลายประดับลักษณะเช่นนี้ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เช่น พระพุทธรูปที่วัดศรีฐานปิยาราม อำเภอหล่มเก่า และวัดศรีภูมิ อำเภอหล่มสัก เป็นต้น และในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เช่น พระพุทธรูปวัดโพธิ์ชัยมงคล อำเภอเมืองเลย และวัดมหาธาตุ อำเภอเชียงคาน เป็นต้น พิจารณาจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องแล้วสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ เช่นเดียวกัน

ภาพที่ ๒.๒๒ เจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์

๒. เจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์ เป็นเจดีย์ขนาดย่อมอยู่ทางด้านทิศใต้ติดกับตัวโบสถ์ เจดีย์มีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีการขีดเขียนลายประดับเล็กน้อย มีรูปปั้นสิงห์สองตัว หัวเดียวประดับที่มุมทั้งสี่ ฐานบัวประดับลูกแก้วออกไข่ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ที่ท้องไม้ประดับลูกแก้วออกไข่ ๑ เส้น ส่วนของฐานบัวจะยี่ดสูงมาก องค์กรช่างเป็นรูปบัวเหลี่ยมเพิ่มมุมไม้ยี่สิบ

^{๓๓} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, (กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘๖-๑๙๑.

มีการปั้นเป็นลายกليبัวหงายที่ปากระฆัง มีการปั้นลายประจำยามรัดองค์ระฆัง ส่วนยอดเป็นบัวทรงกลุ่มเถา^{๓๔} เจดีย์องค์นี้มีหนานนนท์ ช่างชาวเมืองน่านที่มารับจ้างสร้างศาสนสถานในเขตบ้านนาอ้อเป็นคนสร้าง^{๓๕}

๒.๓.๓ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่น

วัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่เลขที่ ๗๕ บ้านนาอ้อ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ ๓ งาน ๙๘ ตารางวา วัดศรีชมชื่นตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๘๐ โดยนายเสา มณีโชติ ผู้บริจาคที่ดินและชาวบ้านช่วยกันสร้างในความอุปถัมภ์ของนายพิ้ว รีดบ่อง มีหลักฐานว่าเคยเป็นที่ตั้งของวัดโบราณ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๙ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร เจ้าอาวาสรูปแรกที่ทราบนามชื่อพระประสงค์ ปญญาทีโป^{๓๖} ปัจจุบันมีพระครูบุญโชติคุณ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่นมีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรระฆัง เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น เป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางอาจเรียกว่าเป็นพระประธานของโบสถ์ก็ได้เพราะมีขนาดใหญ่ที่สุด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๘๕ เซนติเมตร พระพุทธรูปอีกจำนวน ๒ องค์นั้น ประดิษฐานอยู่ด้านข้างในแนวเดียวกับพระประธานข้างละ ๑ องค์ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ทั้งสององค์มีขนาดหน้าตักกว้างเท่ากันประมาณ ๑.๒๕ เซนติเมตร พระพุทธรูปทั้งสามองค์มีพุทธลักษณะคล้ายคลึงกัน

ภาพที่ ๒.๒๓ พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น

^{๓๔} วีระวัฒน์ แสนคำ, เจดีย์ฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาในบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย, พื้นบ้านล้านนา, ปีที่ ๔ (ฉบับประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘): หน้า ๕๙.

^{๓๕} สุจินต์ เพชรดี, ๓๐๐ ปีแห่งการตั้งถิ่นฐานบ้านนาอ้อ, (เลย: ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๔.

^{๓๖} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๓๓.

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางศิลปกรรมแล้วพบว่า พระพุทธรูปทั้งสามองค์ในโบสถ์วัดศรีชมชื่นมีลักษณะพระวรกายค่อนข้างอวบ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่ ยาวลงมาจรดพระนาภี ปลายตัดตรง พระพักตร์กลม พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ ซึ่งมีลักษณะพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างแบบฝัมือช่างพื้นบ้าน ที่พบมากในเขตจังหวัดภาคอีสานตอนบนและจังหวัดที่ติดกับแม่น้ำโขงที่สร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕^{๓๗} แต่อย่างไรก็ดี พระพุทธรูปเหล่านี้อาจได้รับการสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปขึ้นใหม่ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ก็เป็นไปได้ เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างที่ชัดเจน

๒. เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น เป็นเจดีย์ขนาดย่อมมีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีฐานหน้ากระดานขนาดเล็กซ้อนกัน ๓ ชั้น มีการระบายสีตกแต่งเป็นรูปกลีบบัวหงายโดยรอบ ฐานบัวประดับลูกแก้วอกไก่ ประกอบด้วยฐานบัวคว่ำ-บัวหงาย ที่ท้องไม้ประดับลูกแก้วอกไก่ ๑ เส้น ส่วนของฐานบัวจะยี่ดสูงมาก องค์ระฆังเป็นรูปบัวเหลี่ยมเพิ่มมุมไม้สิบสอง มีการปั้นเป็นลายกลีบบัวหงายที่ปากระฆัง ส่วนยอดคล้ายบัวทรงกลมเถา มีฉัตรที่ทำด้วยโลหะคล้ายกับฉัตรเหนือปลียอดเจดีย์ในล้านนา รอบฐานมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ผนังกำแพงด้านนอกมีการปั้นเป็นรูปสัตว์ประจำนักษัตร ฝัมือช่างพื้นบ้าน ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากฝัมือช่างพื้นบ้านล้านนาที่เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในบ้านนาอ้อช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕^{๓๘}

ภาพที่ ๒.๒๔ เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น

^{๓๗} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจดีย์ พระพุทธรูป สุปแต่้ม สิม ศิลปะลาวและอีสาน, หน้า ๒๑๒-๒๑๕.

^{๓๘} วีระวัฒน์ แสนคำ, เจดีย์ฝัมือช่างพื้นบ้านล้านนาในบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย, หน้า ๕๙.

๓. หอระฆังวัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่เยื้องกับบันไดทางขึ้นศาลาการเปรียญ เป็นหอระฆังเสาเดียว ก่อด้วยอิฐ มีลักษณะเป็นแปดเหลี่ยม สูงประมาณ ๑๘ เมตร ส่วนฐานมีขนาดเส้นรอบวงยาวประมาณ ๓ เมตร เหนือขึ้นไปมีไม้แกะลักษณะเป็นคันทวยค้ำยันส่วนพื้นหอระฆัง ตัวหอระฆังใช้ไม้เป็นส่วนประกอบ เขียนลายระบายสีอย่างสวยงาม ส่วนกลางเป็นที่แขวนระฆัง เพดานเขียนเป็นลายดาวเพดานแบบพื้นบ้าน หลังคาสองชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา สันหลังคาใช้ปูนปั้นทับเป็นรูปนาค ส่วนยอดมีฉัตรโลหะประดับอยู่ หอระฆังวัดศรีชมชื่นมีลักษณะทางศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะไทลื้อเป็นอย่างมาก

ภาพที่ ๒.๒๕ หอระฆังวัดศรีชมชื่น

หอระฆังวัดศรีชมชื่นเป็นศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยมีเพียงหลังเดียวคือหอระฆังภายในวัดศรีชมชื่น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่าหอระฆังหลังนี้สร้างขึ้นโดยมีหนานหลวงเป็นนายช่างใหญ่ หนานหลวงผู้นี้เป็นช่างที่ถูกว่าจ้างมาจากเมืองน่าน^{๓๙} ผู้เขียนสันนิษฐานว่าหนานหลวงผู้นี้ น่าจะเป็นชาวไทลื้อ จึงทำให้ศิลปกรรมดังกล่าวมีรูปแบบศิลปะแบบไทลื้อตามไปด้วย แต่อย่างไรก็ดี รูปแบบศิลปกรรมของหอระฆังวัดศรีชมชื่นยังจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้ลุ่มลึกต่อไป เพราะยังมีผู้สงสัยในรูปแบบศิลปกรรมอยู่มาก

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางล้อม จ้องกำ, ปรากฏท้องถิ่นบ้านนาอ้อ, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

๒.๓.๔ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษ

วัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๖๒ บ้านท่ามะนาว หมู่ที่ ๔ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๕ ไร่ วัดศรีสะเกษตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๔๓๗ โดยมีขุนสุวรรณสอนสุรัตน์ ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับชาวบ้านสร้างวัดขึ้น ในทะเบียนวัดใช้ชื่อ “วัดศรีสะเกษ” แต่ทางวัดใช้ชื่อวัดศรีสะเกษ เขตวิสุคามสีมากว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๑ เมตร^{๕๐} เจ้าอาวาสรูปแรกเท่าที่ทราบนามชื่อพระอาจารย์แพง ปัจจุบันมีพระครูปิยสีลาภิกษุ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษมีพระประธานในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะเกษ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางซึ่งเป็นพระประธานของโบสถ์มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๖๐ เมตร พระพุทธรูปองค์ขวามือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๓๐ เมตร และพระพุทธรูปองค์ซ้ายมือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๓๐ เมตร ทุกองค์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ทาสีทอง ท້วองค์พระ จีวรมีลักษณะแนบติดไปกับพระวรกาย สังขاطิเป็นแผ่นเรียบปลายตัดตรง ยาวจนถึงพระนาภี ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีทั้งสามองค์ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นทรงเปลวสูง

ภายในโบสถ์ยังมีข้อความเขียนไว้ที่ฝาผนังโบสถ์ด้านหลังพระประธาน ระบุว่าพระพุทธรูปทั้งสามองค์สร้างโดยช่างชาวเหนือ ราวปี พ.ศ.๒๔๗๒ องค์กลางมีพ่อตู้หลุย ชัชวาลย์ เป็นเจ้าภาพ องค์ขวามือพระประธานมีพ่อตู้คำ ราชพัฒน์ เป็นเจ้าภาพ และองค์ซ้ายมือพระประธานมีพ่อตู้แก้ว สิมสวัสดิ์ เป็นเจ้าภาพ

ภาพที่ ๒.๒๖ พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะเกษ

^{๕๐} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๓-๑๖๔.

๒.๓.๕ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสุ้มงคลาราม

วัดศรีสุ้มงคลาราม ตั้งอยู่เลขที่ ๑๐๑ บ้านปากหมาก หมู่ที่ ๖ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๗ ไร่ ๖๐ ตารางวา วัดศรีสุ้มงคลารามตั้งวัดเมื่อพ.ศ.๒๔๗๐ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดบ้านปากหมาก” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๖ เจ้าอาวาสรูปแรกเท่าที่ทราบนามชื่อพระอาจารย์จันทา^{๔๑} ปัจจุบันมีพระมหาประพันธ์ สิริปัญญา เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุ้มงคลารามมีพระประธานในโบสถ์ เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีสุ้มงคลาราม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๕ องค์ องค์กลางเป็นพระประธานมีขนาดหน้าตักใหญ่ที่สุด ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงเปลว พระนวิพระหัตถ์ทั้งสองชี้ยาวเสมอกัน สังขมาภิเป็นแผ่นใหญ่ ยาวลงมาจรดพระนาภี ปลายตัดตรง ซึ่งมีลักษณะพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างแบบฝีมือน้อยบ้าน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

พระพุทธรูปอีก ๔ องค์สร้างขึ้นในภายหลัง แม้ว่าจะมีพุทธลักษณะทั่วไปคล้ายกับพระพุทธรูปองค์อื่นๆ คือ พระพักตร์แบบพื้นบ้าน ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีแบบเปลวสูง และสังขมาภิเป็นแผ่นกว้าง แต่พระพุทธรูปองค์นี้กลับมีจีวรเป็นริ้วแบบธรรมชาติ แบบพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาในเขตเมืองน่าน ในขณะที่องค์อื่นจีวรจะเรียบติดกับพระวรกาย นอกจากนี้บริเวณส่วนกลางของฐานชุกชีซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน มีปูนปั้นประดับลายพันธุ์พฤกษา และมีการประดับกระจกสีและกระจกเงาด้วย

ภาพที่ ๒.๒๗ พระประธานในโบสถ์วัดศรีสุ้มงคลาราม

^{๔๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

๒.๓.๖ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุม

วัดโพธิ์ชุมตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดโพธิ์ชุม บ้านนาโคก หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ข้อมูลในทะเบียนวัดในจังหวัดเลยของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลยระบุว่า วัดโพธิ์ชุมก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๐ เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาใน พ.ศ.๒๕๐๙^{๒๒} ปัจจุบันมีพระครูโพธิธรรมสโมธาน เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุมมีโบสถ์ และพระประธานในโบสถ์ เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. โบสถ์วัดโพธิ์ชุม เป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้ม พนักกระเบื้องทำเป็นแบบซีกกรงเว้นระยะห่าง ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างฉนวน ซึ่งมีกนิยมก่ออาร์คโค้งเหนือซุ้มประตู^{๒๓} กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นซุ้มบันแถลง ด้านล่างกรอบซุ้มประดับเป็นฐานรองแบบแข่งสิงห์ บานประตูและบานหน้าต่างทำด้วยไม้แกะสลักลายเทพพนมและลายพันธุ์พฤกษา หลังคาซ้อนเทิบ ๒ เทิบ ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา และหางหงส์ เหนือหลังคาทำเป็นปราสาทเพ็อง หลังคามุงด้วยกระเบื้องว่าวที่จากซีเมนต์ ซึ่งคล้ายผังแบบโบสถ์มาตรฐาน พ.ศ.๒๔๘๓ ที่กรมการศาสนาได้ออกกำหนดให้ใช้ทั่วประเทศ ใกล้เคียงกับผังโบสถ์เก่าวัดโพธิ์ศรีวิสัย ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี^{๒๔}

ภาพที่ ๒.๒๘ โบสถ์วัดโพธิ์ชุม

ส่วนสิ่งทีราวบันไดหน้าประตูทางขึ้นโบสถ์ทำด้วยปูนปั้นข้างละ ๑ ตัว โดยทั่วไปของสิ่งหวัดโพธิ์ชุมมีลักษณะทางศิลปกรรมคล้ายกับสิ่งทีพบตามศาสนสถานในเขตล้านนา ลักษณะ

^{๒๒} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๘๕.

^{๒๓} วิโรฒ ศรีสุโร, สิมอีสาน, หน้า ๓๑๐.

^{๒๔} ขวสิต อธิปัตยกุล, สิมฉนวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากทีมา ทีไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติเวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย, (อุดรธานี: เต้า-โล้, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑๒-๔๑๕.

ลำตัวยื่นหันไปทางทิศตะวันออก แต่หันส่วนหัวและหน้าเข้าหาทางบันได ผิวสีน้ำตาลด้วยสีเขียว ฟันสีขาว ส่วนที่เป็นเครื่องประดับ พูชนและลวดลายบนลำตัวทาสีเหลือง สิ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะของสิ่งพม่าซึ่งจะมีลำตัวค่อนข้างใหญ่ยักษ์ มักจะเป็นสีขาว ขนส่วนหัวจะชี้ตั้งขึ้นคล้ายกับเปลวไฟและขนแผงคอจะเป็นเปลวเรียงกันลงไป เป็นชั้นๆ รุกุมใหญ่และบานเหมือนหมู ขาจะประดับด้วยลายคล้ายกับเปลวไฟ หางยาวตรงพุ่มักจะตกแต่งด้วยลายกนก มักจะสร้างไว้ตามประตูเข้าวัดหรือทางเข้าอาคาร ซึ่งมีการสร้างอย่างแพร่หลายในดินแดนล้านนาหลังจากที่อาณาจักรล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่าและในช่วงที่มีชาวพม่าและชาวไทยใหญ่เข้ามาทำป่าไม้ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕^{๕๕}

มีการต่อเติมมุงหลังคาคลุมบันไดและสิ่ง ซึ่งไม่ค่อยปรากฏในงานศิลปกรรมโบสถ์ในกลุ่มแม่น้ำเลย ที่พื้นซีเมนต์ใต้ท้องสิ่งทางทิศใต้ มีอักษรจารึกข้อความไว้ว่า “๒๐ ก.ย. ๒๕๐๙ คณะช่างทำโบสถ์ นายกอง จันลาครี ศิลป์ นายชุมพล นายคำคิด นายสติ นายบัน จันลาครี บ.กำเนิดเพชร จ.เลย”

๒. พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม พระพุทธรูปภายในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางซึ่งเป็นพระประธานประจำโบสถ์มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร สูง ๑.๓๐ เมตร พระพุทธรูปองค์ขวามือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร สูง ๑.๐๘ เมตร และพระพุทธรูปองค์ซ้ายมือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร สูง ๑.๐๕ เมตร ทุกองค์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระวรกายระบายสีขาว ส่วนจีวรระบายสีเหลือง จีวรมีลักษณะเป็นริ้วแบบธรรมชาติ สันมาฎิเป็นริ้ว ยกเว้นองค์ทางขวามือพระประธาน ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีทั้งสามองค์ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นทรงเปลวสูง

ภาพที่ ๒.๒๙ พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม

พระพุทธรูปในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมมีลักษณะทางพุทธศิลป์ที่คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ในเขตจังหวัดน่าน เช่น พระประธานในโบสถ์วัดพระธาตุเขาน้อย อำเภอเมืองน่าน

^{๕๕} เชษฐ ติงสัญชลี, เจตีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑล, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙๖.

พระพุทธรูปปางมารวิชัย ๒ องค์หน้าพระประธานซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนปางเปิดโลก วัดบุญยืน อำเภอเวียงสา พระประธานในโบสถ์วัดหนองแดง อำเภอเวียงกลาง และพระประธานในโบสถ์วัดต้นแหลง อำเภอบัว ซึ่งสององค์หลังเป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดี ผู้เขียนสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดโพธิ์ซุ่มน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตตำบลนาอ้อ ตำบลเมืองและตำบลชัยพลกษ อำเภอมืองเลย ซึ่งมีช่างพื้นบ้านจากเมื่อนานได้เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ โดยเริ่มสร้างโบสถ์วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ซึ่งอยู่ติดกับบ้านนาโคกเป็นแห่งแรก^{๔๖}

๒.๓.๗ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดโพนทัน

วัดโพนทัน ตั้งอยู่ที่บ้านถิ่น หมู่ที่ ๓ ตำบลนาโป่ง อำเภอมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๓ งาน อาณาเขต ทิศเหนือประมาณ ๑ เส้น ๑๔ วา ทิศใต้ประมาณ ๒ เส้น ๒ วา ทิศตะวันออกประมาณ ๑ เส้น ๑๑ วา ทิศตะวันตกประมาณ ๒ เส้น ๒ วา วัดโพนทันตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๐ โดยมีพระอาจารย์ปัญญาเป็นผู้สร้างได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๓๔๕ เขตวิสุงคามสีมากว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๑ เมตร อาคารเสนาสนะประกอบด้วยศาลาการเปรียญเป็นอาคารคอนกรีตครึ่งไม้ โบสถ์และกุฏิสงฆ์ เจ้าอาวาสรูปแรกชื่อพระอาจารย์ปัญญา^{๔๗} ปัจจุบันมีพระครูสิทธิธรรมารักษ์ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดโพนทันมีโบสถ์และพระพุทธรูปพระเสด็จเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

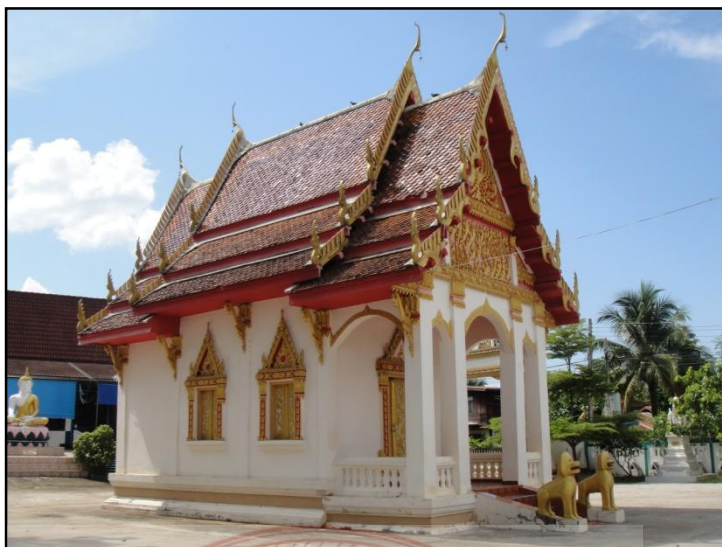
๑. โบสถ์วัดโพนทัน เป็นอาคารโบราณสถานสำคัญของวัด ชาวบ้านเรียกว่า “สิม” เป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสาไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้มพนักกระเบื้องทำเป็นแบบซีกกรงเว้นระยะห่าง ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน ซึ่งมีนิยมก่ออาร์คโค้งเหนือซุ้มประตู^{๔๘} กรอบซุ้มหน้าต่างทำเป็นซุ้มบันแถลง บานประตูและบานหน้าต่างทำด้วยไม้ หลังคาซ้อนเทิบ ๒ เทิบ ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ซึ่งคล้ายผังแบบโบสถ์มาตรฐาน พ.ศ.๒๔๘๓ ที่กรมการศาสนาได้ออกกำหนดให้ใช้ทั่วประเทศ ใกล้เคียงกับผังโบสถ์เก่าวัดโพธิ์ศรีวิสัย ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี^{๔๙}

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางล้อม จ้องกำ, ปรากฏท้องถิ่นบ้านนาอ้อ, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

^{๔๗} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า .

^{๔๘} วิโรฒ ศรีสุโร, สิมอีสาน, หน้า ๓๑๐.

^{๔๙} ขวลิต อธิปัตยกุล, สิมญวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากที่มา ที่ไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติเวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย, หน้า ๔๑๒-๔๑๕.

ภาพที่ ๒.๓๐ โบสถ์วัดโพนทัน

๒. พระพุทธรูปพระเสีง เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน มีฐานพระเป็น ๓ ขา คล้ายพระพุทธรูปวัดจอมมณี อำเภอวังสะพุง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๙ นิ้ว ฝาสังฆาฏิมีลวดลายประดับ บนฝาสังฆาฏิบริเวณพระนาภีมีการประดับอัญมณีคล้ายลูกแก้ว ๑ ลูก ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมอีสาน แต่ถูกพอกทับด้วยสีจึงทำให้อักษรจารึกค่อนข้างเลือนราง และจารึกนี้ยังไม่ได้รับการอ่านด้วย^{๕๐}

ภาพที่ ๒.๓๑ พระพุทธรูปพระเสีง วัดโพนทัน

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมากรณ์, เจ้าอาวาสวัดโพนทัน, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

๒.๓.๘ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทธาวาส

วัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง ตั้งอยู่บ้านใหม่ถนนวิสุทธิเทพ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลยสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓๐ ไร่ วัดศรีสุทธาวาสตั้งวัดเมื่อพ.ศ. ๒๔๘๐ โดยมีนายกันนะ ลำมะยศ นายสังวาล ม่วงนศรี นายใบ พิมเขต นายเรียว ดีสุทธิ และนายลานศรี ทัดจันดา ยกที่ดินให้สร้างวัดร่วมกับวัดซ้อที่ดินเพิ่มเติมวัดนี้ย้ายมาจากวันศรีสะอาดในตัวเมืองซึ่งมีเนื้อที่คับแคบมาสร้างวัดขึ้นใหม่ ตั้งชื่อวัดใหม่ว่าวัดมหาวิสุทธิเทพที่ปารามเนื่องจากเรียกอยากจึงเปลี่ยนใหม่วัดใหม่เป็นวัดศรีสุทธาวาส ชาวบ้านนิยมเรียก “วัดเลยหลง” เพราะตั้งอยู่บนดอนเลยหลง วัดศรีสุทธาวาสได้รับคัดเลือกให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างของกรมศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙^{๕๑} มีพระธรรมวรालังการเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก และมีพระภัทรธรรมสุธี เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทธาวาสมีพระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมือง (หลวงพ่อกิน) พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย และพระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมือง หรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “หลวงพ่อกิน” เป็นพระพุทธรูปหินแกะสลัก ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๗ เซนติเมตร สูง ๕๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่บนแท่นบุษบกในมณฑปภายในวัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง^{๕๒}

เดิมที่พระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมืองประดิษฐานอยู่บริเวณชุมชนโบราณเมืองจำปา ริมฝั่งแม่น้ำเลยในเขตบ้านโป่ง ตำบลนาแก อำเภอเมืองเลย บริเวณที่ประดิษฐานเป็นป่าไผ่รกชัฏ ในสภาพที่ถูกทิ้งร้าง ชาวบ้านเรียกพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระเจ้าหน้าดำ” แต่ไม่มีชาวบ้านกล้าเข้าไปใกล้หรือแตะต้องเคลื่อนย้าย ต่อมาประมาณปี พ.ศ.๒๔๙๘ พระธรรมวรालังการ (หลวงปู่ศรีจันทร์ วนณาโก) อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาส และเจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต) ขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระอดิสรย์คุณาธาร ได้ทราบจากช่างที่มาก่อสร้างพระอุโบสถที่วัดศรีสุทธาวาส ว่ามีผู้พบพระพุทธรูปอยู่ในป่าริมแม่น้ำเลยห่างจากหมู่บ้านโป่ง ตำบลนาแก ไม่มากนัก แต่ไม่มีชาวบ้านกล้าเข้าไปแตะต้องเคลื่อนย้าย จึงได้มานิมนต์กราบเรียนหลวงปู่ศรีจันทร์ให้ทราบ และให้ท่านเป็นผู้อัญเชิญพระพุทธรูปดังกล่าวมาประดิษฐานไว้ที่วัดศรีสุทธาวาส และเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ หลวงปู่ศรีจันทร์พร้อมคณะ กรรมการวัดได้เดินทางไปที่บ้านโป่ง ตำบลนาแก เพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานไว้ที่วัดศรีสุทธาวาส^{๕๓}

^{๕๑} กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๙.

^{๕๒} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๙๗.

^{๕๓} วิชัย จินดาเหม, หลวงพ่อกิน วัดเลยหลง, ข่าวสดรายวัน, (วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๒): ๓๒.

ภาพที่ ๒.๓๒ พระพุทธศิลามิ่งมงคลเมือง วัดศรีสุทธาวาส

พระพุทธศิลามิ่งมงคลเมืองเป็นพระพุทธรูปแกะสลักจากหินในลักษณะนูนสูง มีพุทธศิลป์สำคัญ คือ พระพักตร์แบนกว้าง ไรพระศกหนาใหญ่ ขมวดพระเกศานูนใหญ่ พระรัศมีเป็นรูปคล้ายดอกบัวตูม พระเนตรโต พระขนงต่อกันเป็นรูปปีกกา พระหนูป้าน พระนาสิกป้านใหญ่แบน พระกรรณยาว พระหัตถ์ใหญ่ ชัดสมาธิราบแบบหลวมๆ ห่มจีวรเฉียง สังฆาฎเล็กและปลายตัดตรง มีทองพระกรอยู่ที่ข้อพระหัตถ์ทั้งสองข้าง ประทับบนฐานกลีบบัว (ค่อนข้างชำรุด) ด้านหลังเป็นแผ่นหินเรียบ แผ่นหินส่วนพระเศียรแต่งขอบคล้ายประภามณฑล ส่วนพระวรกายถูกปิดทองทั้งองค์^{๕๔}

เมื่อพิจารณาจากลักษณะทางพุทธศิลป์สันนิษฐานว่า พระพุทธศิลามิ่งมงคลเมืองเป็นพระพุทธรูปศิลปะทวารวดีตอนปลาย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖^{๕๕} ซึ่งเป็นศิลปะทวารวดีในกลุ่มฝีมือช่างท้องถิ่น ซึ่งมีรูปแบบ พระพักตร์ที่เป็นพื้นเมือง พระขนงต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรค่อนข้างโต ขมวดพระเกศาใหญ่^{๕๖} และคงได้รับอิทธิพลทางศิลปะเขมรยุคต้นร่วมด้วย เนื่องจากมีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบ และสวมใส่เครื่องประดับ (ทองพระกร)

๒. พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น หล่อด้วยโลหะสำริด สูง ๘๘ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๐ เซนติเมตร สูง ๒๑ เซนติเมตร โดยรูปแบบแล้วแสดงให้เห็นถึงฝีมือช่างพื้นบ้านอย่างมากแล้ว โดยเฉพาะสัดส่วนพระ

^{๕๔} วีระวัฒน์ แสนคำ, ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย, หน้า ๑๙.

^{๕๕} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๙๗.

^{๕๖} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔), หน้า ๕๖-๕๘.

วรกายไม่สมส่วน คือ มีขนาดเล็กและเตี้ย พระหัตถ์ยาว นิ้วพระหัตถ์ใหญ่และหนามาก พระรัศมีใหญ่ พระเนตรโตและปลายพระเนตรตก โดยเฉพาะลักษณะพระโอษฐ์แหลมปากครุฑ^{๕๗}

มีจารึกที่ฐานสามารถอ่านถอดความได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๐๗๔ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๒๕๕ มีมหาสมเด็จสังฆราชาเจ้าวัดกลางเมืองชายขาว เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต พร้อมด้วยพระสงฆ์ทั้งหลาย และมีพระยาชายขาว เป็นประธานฝ่ายคฤหัสถ์ พร้อมด้วยศรัทธามรรคทายก อุบาสกอุบาสิกาเมืองเลยและน้ำค้อร่วมกันสร้างขึ้น^{๕๘}

เนื่องจากพระพุทธรูปพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของราชอาณาจักรล้านช้างโบราณ ปัจจุบันประดิษฐานที่เมืองหลวงพระบาง ทำให้มีการจำลองพระบางขึ้นหลายองค์ เมื่อมีการจำลองพระบางไปสร้างประดิษฐานยังเมืองใดก็จะได้รับยกย่องให้เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองนั้น จากข้อความในจารึกฐานพระบางมีการกล่าวถึงชื่อเมืองเลยและปัจจุบันพระบางองค์นี้ก็ประดิษฐานเป็นที่เคารพสักการะอยู่ในจังหวัดเลย จึงทำให้เป็นที่มาของชื่อ “พระบางเมืองเลย”^{๕๙}

ภาพที่ ๒.๓๓ พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย วัดศรีสุทธาวาส

^{๕๗} คักดีชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, หน้า ๓๒๐.

^{๕๘} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๙๘.

^{๕๙} อ่างแล้ว, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, หน้า ๓๒๐.

เดิมพระบางเมืองเลยประดิษฐานอยู่ที่วัดกู่คำ บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ต่อมาพระธรรมวราลังการ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาสได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดศรีสุทธาวาส ปัจจุบันพระบางเมืองเลยประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดศรีสุทธาวาส

๓. พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน พระพักตร์ค่อนข้างกลมมน พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีทรงกรวยแหลม พระโอษฐ์เล็ก พระขนงโค้ง สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดเรียบ พระกรค่อนข้างใหญ่ ขัดสมาธิราบขนาดหน้าตักประมาณ ๑.๕๐ เมตร เมื่อพิจารณาจากพุทธศิลป์ที่พบสันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ภายในพระวิหารบำรุงราชหิรัญย์ ด้านหลังพระอุโบสถวัดศรีสุทธาวาส

หลวงพ่อศรีสะอาดเดิมเป็นพระประธานในโบสถ์วัดศรีสะอาด ซึ่งเป็นวัดโบราณริมฝั่งแม่น้ำเลยในเขตบ้านกุดปอง วัดศรีสะอาดได้รับการพัฒนาเป็นวัดคณะธรรมยุติแห่งแรกในจังหวัดเลย ต่อมากระแสน้ำได้กัดเซาะตลิ่งหน้าวัดศรีสะอาดมากขึ้น ประกอบกับพระอดิษย์คุณาธาร (หลวงปู่ศรีจันทร์ วัณณาโก) อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีสะอาดเห็นว่าพื้นที่บริเวณดอนเลยหลงมีความเหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรมมากกว่า จึงย้ายพระเนรมมาจำพรรษาที่ดอนเลยหลง และพัฒนาเป็นวัดศรีสุทธาวาสขึ้น พร้อมกันนี้ก็ได้ทำการชะลอพระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาดจากบริเวณวัดศรีสะอาดมาประดิษฐานที่วัดศรีสุทธาวาส ก่อนที่จะถูกน้ำเซาะพังลงในแม่น้ำเลย^{๖๐}

ภาพที่ ๒.๓๔ พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด วัดศรีสุทธาวาส

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระภัทรธรรมสุธี, เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธ) เจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

๒.๓.๙ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาด

วัดศรีสะอาด ตั้งอยู่บ้านห้วยฝูก หมู่ที่ ๕ ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งวัดขึ้นเมื่อราว พ.ศ.๒๕๑๐ เป็นวัดประจำหมู่บ้านห้วยฝูก ต่อมาก็มีการพัฒนาเสนาสนะต่างๆ จนรุ่งเรืองตามลำดับ เช่น โบสถ์ ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ วิหารพระเจ้าองค์ทอง เป็นต้น

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาดมีพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. **พระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทอง** เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๐ เซนติเมตร เดิมประดิษฐานอยู่ในถ้ำในเขตตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๒ ชาวบ้านห้วยฝูกไปล่าสัตว์ได้พบเข้าจึงอัญเชิญมาประดิษฐานที่วัดศรีสะอาด^{๖๑} พระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลว พระกรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาตรงแย้มพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแบ้ม พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาภีและปลายตัดตรง

ภาพที่ ๒.๓๕ พระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทอง วัดศรีสะอาด

^{๖๑} สัมภาษณ์ นายอุดร ตะพานบุญ, มรรคนายกวัดศรีสะอาด, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

ที่ฐานพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองมีจารึกอักษรไทยน้อยอยู่โดยรอบ จารึกข้อความเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ดนุพล ไชยสินธุ์ อดีตผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย สถาบันราชภัฏจังหวัดเลย ทำการอ่านแปลไว้ดังนี้

“สังกัส ๔๓ (จ.ศ.๑๐๔๓-พ.ศ.๒๒๒๔) เดือนยี่ ขึ้น ๗ ค่ำ วัน ๓ (วันอังคาร) สมเด็จพระราชาครู ปาหลวง (ปาหลวง) มีครัทธาและสั่งลูกหลานชุมแสนตวงค์เสนาทั้ง ๑๑ ครัว มีท้าวคำครัวหนึ่ง บุรีครัวหนึ่ง พ่อเพยครัวหนึ่ง แม่ลอน (แม่สอน) ครัวหนึ่ง แม่สังครัวหนึ่ง แม่อ้วนครัวหนึ่ง แม่หยากครัวหนึ่ง แม่ธาตครัวหนึ่ง แม่ตงครัวหนึ่ง แม่โขครัวหนึ่ง อีลวนครัวหนึ่ง เขาฝูงนี้ให้ราชครัทธาให้ทานอุปฐากแก่เฮา เป็นปกติขาดแท้

บัดนี้เฮาก็ให้ทานแก่พระเจ้าพระองค์ทอง (ทองสัมฤทธิ์) อันเฮาสั่งนี้ตราบเท่า ๕,๐๐๐ วัสสา (ปี) ซ่องหน้าเจ้าด่านทั้ง ๔ ไผหากประกอบด้วยโลหะ คุบเอาเป็นบ่าวเป็นข้อยเข้าชี้ความเอาบได้ ให้เป็นอนตาย (อันตราย) แก่ข้อย ๑๐ ประการ อันมี เวทนัง ผรุสสัง ซานังเป็นค้ำ ให้ถึงแก่มันผู้มันเดือนสิบที่อ มันผู้มันตายแล้วให้ไปใหม่ในอเวจีนรก ไผอย่าลิด อย่าม้าง ความสะเฮา (คำสั่งเร) ในฝูงนี้ท้าวคำ, แลบุรี แลพ่อเพื่อยเป็นเฒ่าเป็นแก่ บอกเตินเขา (บอกเตือนเขา) อุปฐากรักษาพระเจ้าตราบต่อเท่า ๕,๐๐๐ วัสสา นิพพานปัจโยโหด”^{๖๒}

๒.๓.๑๐ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดจอมมณี

วัดจอมมณี ตั้งอยู่บ้านจอมมณี ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งวัดขึ้นเมื่อราว พ.ศ.๒๔๖๐ โดยมีพระสัทธวิหริกรของพระครูมหิทธิเมธอาจารย์ (แสง ธมธโร) วัดมหาชัย จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นวัดธรรมยุติกนิกายวัดแรกในมณฑลอุดรในขณะนั้น^{๖๓} ต่อมาก็มีการพัฒนาเสนาสนะต่างๆ จนรุ่งเรืองตามลำดับ ปัจจุบันมีพระอธิการสุพัฒน์ ปฎิภาณ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดจอมมณีมีพระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณีเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณี เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีฐานพระเป็น ๓ ขา พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ หน้าตักกว้าง ๑๔.๔๕ เซนติเมตร สูงรวมฐาน ๓๘.๕ เซนติเมตร มีจารึกรอบฐานด้วยอักษรธรรมอีสาน ๓ บรรทัด ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณวัตถุแล้วในประกาศราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษเล่มที่ ๑๐๘ ตอนที่ ๗๐ วันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๔^{๖๔}

จารึกฐานพระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณีสามารถอ่านได้ว่า “...หัวขามูล (บุญ) มา อินทวงศวาวริยะ...เมืองชุมพร ได้สร้างพระพุทธรูปไว้เมื่อเดือนหกออกใหม่คำหนึ่ง วัน ๒ (จันทร์)

^{๖๒} ดนุพล ไชยสินธุ์, จารึกฐานพระเจ้าองค์ทอง, (เลย: วัดศรีสะอาด, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๖๓} วีระวัฒน์ แสนคำ, วัดมหาชัย: วัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในมณฑลอุดร, วิชาการวิถีสังคมมนุษย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): หน้า ๗๘.

^{๖๔} คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๑๓๔.

ริจนาแล้วใน (เมื่อ) เดือนหกขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๔ (พุธ) ปิจอ ผู้เข้าได้สร้างพระพุทธรูปไว้กับศาสนา ขอให้ได้บุญมา ๆ トラบต่อเท่าตัวข้าพเจ้า”^{๖๕}

จารึกนี้กล่าวถึงพระภิกษุนามว่า หัวชาบุญมาอินทวงศาวิริยะ...เมืองชุมพรได้สร้างพระพุทธรูป (สามขา) นี้ไว้เมื่อเดือนหก ขึ้น ๑ ค่ำ วันจันทร์ ริจนาแล้วในเดือนหก ขึ้น ๓ ค่ำ วัน ๔ (พุธ) ปิจอ ตอนท้ายของจารึกหัวชาบุญมา อธิษฐานว่าที่ได้สร้างพระพุทธรูปไว้กับพุทธศาสนาในครั้งนี้ ขอให้ได้บุญอันสงฆ์มาก ๆ トラบเท่า (อายุ) ตัวผู้ริจนา (คือหัวชาบุญมา) เอง

ภาพที่ ๒.๓๖ พระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณี วัดจอมมณี
(ที่มาภาพ : สุรพงษ์ ศาลางาม)

^{๖๕} อ่างแล้ว, คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ, วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย, หน้า ๑๓๔.

ตารางที่ ๒.๑

แสดงสรุปข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ที่	ชื่อแหล่งโบราณคดี	ที่ตั้ง	หลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ
๑	วัดยอดแก้ว	ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง	๑. โบสถ์วัดยอดแก้ว ๒. พระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว
๒	วัดโพธิ์เย็น	ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง	๑. พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่
๓	วัดกู่คำ	ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง	๑. พระธาตุกุดเรือคำ ๒. พระประธานในโบสถ์วัดกู่คำ
๔	วัดเทิง (ร้าง)	ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง	๑. ซากวิหารวัดเทิง
๕	วัดพัทธสีมาาราม	ต.วังสะพุง อ.วังสะพุง	๑. เสาหิน สมัยทวารวดี
๖	วัดจอมมณี	ต.วังสะพุง อ.วังสะพุง	๑. พระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณี
๗	วัดศรีสะอาด	ต.เขาหลวง อ.วังสะพุง	๑. พระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทอง
๘	วัดโพธิ์ชัยมงคล	ต.นาโง่ง อ.เมืองเลย	๑. วิหารพระเจ้าใหญ่ ๒. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่
๙	วัดโพนทัน	ต.นาโง่ง อ.เมืองเลย	๑. โบสถ์วัดโพนทัน ๒. พระพุทธรูปพระเสีง
๑๐	วัดศรีสุทธาวาส	ต.กุดป่อง อ.เมืองเลย	๑. พระพุทธรูปศิลาปางมณฑลเมือง ๒. พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย ๓. พระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด
๑๑	วัดศรีภูมิ	ต.กุดป่อง อ.เมืองเลย	๑. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่
๑๒	วัดศรีสัตตนาคน	ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมืองเลย	๑. โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน ๒. พระพุทธรูปหลวงพ่อคำตัน ๓. เจดีย์ญาคูชา
๑๓	วัดศรีทัศน์	ต.เมือง อ.เมืองเลย	๑. โบสถ์วัดศรีทัศน์ ๒. พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์ ๓. เจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์
๑๔	วัดศรีจันทร์	ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย	๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์ ๒. เจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์
๑๕	วัดศรีชมชื่น	ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย	๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่น ๒. เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่น ๓. หอระฆังวัดศรีชมชื่น
๑๖	วัดห้วยห้า (ร้าง)	ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย	๑. ซากวิหารวัดห้วยห้า
๑๗	วัดศรีสะเกษ	ต.นาอ้อ อ.เมืองเลย	๒. พระประธานในโบสถ์วัดศรีสะเกษ
๑๘	วัดศรีสุ่มังการาม	ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย	๑. พระประธานในโบสถ์วัดศรีสุ่มังการาม

ตารางที่ ๒.๑ (ต่อ)

๑๙	วัดโพธิ์ชุม	ต.ศรีสองรัก อ.เมืองเลย	๑. โบสถ์วัดโพธิ์ชุม ๒. พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม
๒๐	วัดพระธาตุ	ต.ธาตุ อ.เชียงคาน	๑. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ ๒. เจดีย์พระธาตุจอมศรี

บทที่ ๓

วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหา แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย การวิเคราะห์เนื้อหาได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีในจังหวัดเลย จำนวน ๔๐ คน ตลอดจนการสำรวจและการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๓ ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาการรुकูล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนา, สาเหตุของปัญหาการรुकูล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนา และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓.๑ สภาพปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสภาพปัญหาสภาพปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुकูล้ำและทำลายแหล่งโบราณคดี และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี

๓.๑.๑ สภาพปัญหาการการรुकูล้ำและทำลายแหล่งโบราณคดี

๑. การทำลายแหล่งโบราณคดี การทำลายแหล่งโบราณคดีเกิดขึ้นชัดเจนในแหล่งโบราณคดีวัดห้วยหัว ซึ่งมีร่องรอยการขุดเจาะและทุบทำลาย ซึ่งน่าจะมาจากสาเหตุการขุดหาสิ่งของมีค่า แต่หาฐู้ไม่ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายแหล่งโบราณคดีเป็นอย่างมาก

เช่นเดียวกับเสมานหินที่อยู่ในแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม แม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายมาเก็บรักษาในอาคารเพื่อป้องกันแดดฝน แต่ในทางกลับกันผู้รับผิดชอบในการปรับปรุงโครงสร้างหลังคาของอาคารพิพิธภัณฑ์ ได้ทำการสาคีโครงหลังคาเหล็กเพื่อป้องกันสนิม ทำให้สีที่ใช้ในการทาโครงหลังคาหยดลงมาถูกใบเสมานที่อยู่ด้านล่างเป็นจำนวนมาก สีที่ใช้ทานั้นเป็นสีน้ำมัน ซึ่งการลบออกจากเสมานหินทรายนั้นเป็นการทำได้ยาก จึงพบว่าม่ีเสมานหินหลายใบที่มีสีหยดลงมาถูกเสมาน

เกิดรอยตำดำต่าง นอกจากนี้ ยังมีร่องรอยการถูกทาด้วยแป้งเพื่อลบหรือขูดหาตัวเลขนำไปซื้อหวยด้วย ดังนั้น การกระทำเช่นนี้จึงเป็นการทำลายแหล่งโบราณคดีด้วยความประมาทหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์

ภาพที่ ๓.๑ รอยสีน้ำมันที่เสมานหินในแหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม

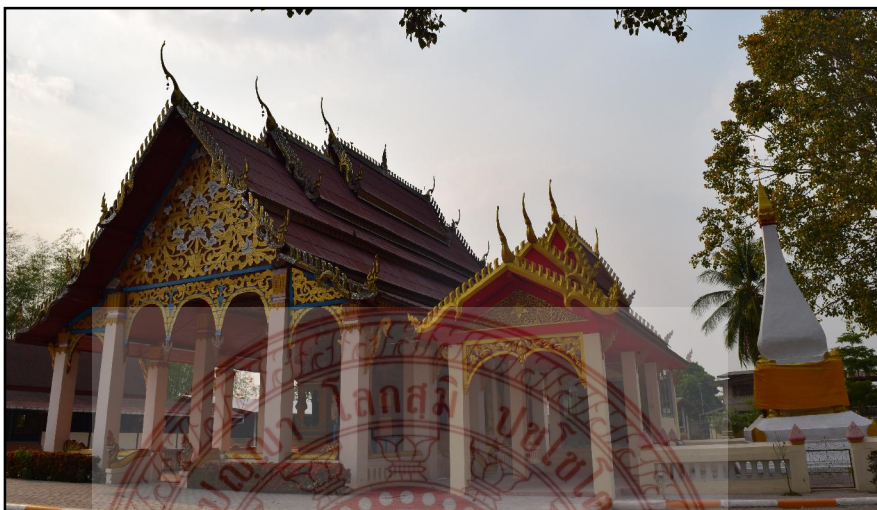
๒. การรुक้าแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีที่เกิดปัญหาการรुक้าชัดเจนที่สุดคือ แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนานนท์ ซึ่งมีการสร้างอาคารวิหารขนาดเล็กขึ้นในพื้นที่ช่องว่างระหว่างโบสถ์กับพระเจดีย์ญาณคูชา วิหารที่สร้างขึ้นใหม่นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันนองค์จำลอง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้และปิดทองสะดวก เนื่องจากว่าปติมีธรรมเนียมปฏิบัติโดยห้ามผู้หญิงเข้าไปในโบสถ์ จึงทำให้ผู้หญิงไม่มีโอกาสจะได้กราบไหว้หลวงพ่อดำตันนองค์อย่างใกล้ชิด ทางวัดจึงได้ดำเนินการสร้างวิหารใหม่นี้ขึ้น^๑ แต่ช่องว่างดังกล่าวไม่ได้เป็นพื้นที่กว้างนัก ทำให้ส่วนหลังคาของวิหารและโบสถ์ชิดเบียดกันอย่างชัดเจน และเป็นการทำลายทัศนียภาพหรือภูมิทัศน์โดยรอบของแหล่งโบราณคดีด้วย

ลักษณะคล้ายกันนี้ ยังพบได้ที่แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล ซึ่งมีการสร้างโบสถ์หลังใหม่ขึ้นติดกับโบสถ์หลังเก่าที่เปลี่ยนสถานะมาเป็นวิหารแทน ทำให้เป็นการทำลายทัศนียภาพและภูมิทัศน์โดยรอบ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังดีกว่ารื้อถอนโบสถ์เก่าทิ้งไป

๓. การทิ้งขยะและสิ่งต่างๆ ในแหล่งโบราณคดี นายอุดร ตะพานบุญ มรรคนายกวัดศรีสะอาดได้กล่าวว่า “คนในชุมชนมีการทิ้งขยะในแหล่งโบราณคดี ทำให้บริเวณแหล่งโบราณคดีไม่สะอาด ชุมชนไม่มีการดูแลเอาใจใส่ ปล่อยให้แหล่งโบราณคดีนั้นไม่มีการทำความสะอาดปล่อยให้มีความสกปรก บางครั้งก็มีการกวาดใบไม้และเศษขยะมากองรวมไว้ใกล้แหล่งโบราณคดี บางครั้งก็มี

^๑ สัมภาษณ์ พระครูสันตินาคนิวิฐ, เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคนานนท์, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

การสุ่มไฟเผาขยะใกล้ๆ เลยก็มี จึงอยากให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาในด้านความสะอาด และอยากให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณคดี”^๒ แต่อย่างไรก็ดี ในระยะหลังการทิ้งขยะในแหล่งโบราณคดีนั้นได้ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากว่าทางจังหวัดเลยได้มีนโยบายเป็นจังหวัดสะอาด นำร่อง จึงมีการรณรงค์ทิ้งขยะและมีมาตรการลงโทษผู้ที่ทิ้งขยะในที่สาธารณะด้วย

ภาพที่ ๓.๒ วิหารหลังใหม่ที่สร้างรูล้ำโบราณสถานที่แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาค (ตรงกลางภาพ)

ภาพที่ ๓.๓ โบสถ์หลังใหม่ที่สร้างประชิดโบสถ์หลังเก่าในแหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล

^๒ สัมภาษณ์ นายอดิร ตะพานบุญ, มรรคนายกวัดศรีสะอาด, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

๔. การขุดหาสิ่งของมีค่าในแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง) เป็นแหล่งโบราณคดีเดียวในขณะนี้ที่ยังเผชิญปัญหานี้อยู่ ด้วยตั้งอยู่ห่างไกลชุมชน และไม่มีคนดูแลอย่างสม่ำเสมอ จึงทำให้มีคนแลบลักลอบเข้ามาขุดหาของมีค่าตามซากโบราณสถานได้ ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนต่างถิ่น เพราะคนในพื้นที่เกิดความกลัวในสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ เคยมีคนมาลักลอบขุดแล้วเจอเหตุการณ์เหนือธรรมชาติจนเกือบเอาชีวิตไม่รอดมาแล้วหลายราย^๓

ภาพที่ ๓.๔ ร่องรอยการขุดหาของมีค่าที่บ่อน้ำโบราณภายในแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง)

๕. การขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในแหล่งโบราณคดี ปัจจุบันปัญหาโบราณวัตถุสูญหาย ก็เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ต้องป้องกันอย่างเร่งด่วน แหล่งโบราณคดีที่ยังเจอปัญหาดังกล่าวนี้คือ แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์ วัดยอดแก้ว วัดศรีสะเกษและวัดโพชนันท์ ส่วนใหญ่จะเป็นการขโมยพระพุทธรูปไม้แกะสลักขนาดเล็ก ซึ่งทางวัดเองบางครั้งก็ละเลยต่อการเก็บรักษาทำให้ถูกขโมยไปอย่างง่ายดาย สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมแห่งความต้องการทางเศรษฐกิจมีสูง เมื่อเห็นสิ่งใดดีมีค่าก็หักห้ามของตนไว้ไม่ได้ ต้องแอบหยิบจับขโมยไป โดยไม่ละอายหรือเกรงกลัวต่อบาปกรรมที่จะได้รับ

๖. การทำลายทางอ้อมผ่านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน คณะผู้วิจัยไม่อาจปฏิเสธได้ว่าแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวพันกับความเชื่อและพิธีกรรมของคนในชุมชน เพราะส่วนใหญ่แหล่งโบราณคดีอยู่ในพื้นที่วัด และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของพุทธศาสนิกชน แต่ทว่าแหล่งโบราณคดีบางแห่งเสี่ยงต่อการถูกทำลายทางอ้อมผ่านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน

แหล่งโบราณคดีวัดโพชนันท์ซึ่งมีการอัญเชิญพระพุทธรูปพระเสด็จออกมาให้ชาวบ้านได้สรงน้ำในช่วงเทศกาลสงกรานต์ และทำการยกอธิษฐานเสี่ยงทาย ซึ่งเสี่ยงต่อการทำให้ผิวของ

^๓ สัมภาษณ์ นายสมฤทธิ์ สุภามา, วัฒนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

พระพุทธรูปสีกร่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรอยจารึกที่อยู่รอบฐานองค์พระนั้นได้สีกร่อนไปเป็นอย่างมากแล้ว เช่นเดียวกับกับวัดศรีสะอาดที่มีการอัญเชิญพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองออกมาให้ชาวบ้านสรงน้ำในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งก็มีความเสี่ยงต่อการทำลายจารึกที่อยู่รอบฐานได้ทางอ้อม

ภาพที่ ๓.๕ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปพระเสีียง วัดโพหนั่น ปัจจุบันอักษรเลือนรางอย่างมาก

ในพื้นที่แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง) พบว่ามีขยะจำนวนมากอยู่ในส่วนที่เป็นโบราณสถานที่เคยประดิษฐานพระประธานปูนปั้น ซึ่งปัจจุบันถูกทำลายและเหลือชิ้นส่วนเพียงเล็กน้อย หลงตามัน ถาวโร ผู้ดูแลที่พิทักษ์วัดห้วยห้าซึ่งอยู่ใกล้กับแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง) ได้เล่าให้ฟังว่า ขยะเหล่านี้เกิดจากการที่มีชาวบ้านและผู้ศรัทธาที่มาขอพรและบนบานศาลกล่าวต่างๆ นำมาถวายบูชา^๔ เครื่องบูชา เช่น ขวดน้ำ มะพร้าวอ่อน ขนมปัง นมกล่อง เป็นต้น เมื่อถูกทิ้งไว้นานๆ ก็กลายเป็นขยะสะสมในแหล่งโบราณคดีในที่สุด

ภาพที่ ๓.๖ ขยะซึ่งเกิดจากเครื่องบูชาที่แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้า (ร้าง)

^๔ สัมภาษณ์ พระมัน ถาวโร, ผู้ดูแลที่พิทักษ์วัดห้วยห้า, เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๙.

๗. การจอดรถในแหล่งโบราณคดี เนื่องจากแหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่วัดซึ่งหลายวัดก็มีพื้นที่ค่อนข้างจำกัดในการจอดรถ ทำให้หลายวัด เช่น วัดโพหนัณฑ์ วัดศรีสุทธาวาส วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่นและวัดโพธิ์ชุม เป็นต้น มีการนำคอนกรีตมาเทในลานวัดชิดกับตัวโบราณสถาน เพื่อใช้เป็นที่จอดรถของชาวบ้านที่มาทำบุญ การนำรถเข้ามาจอดประชิดโบราณสถาน เช่นนี้ ก็ส่งผลกระทบต่อสภาพของโบราณสถานที่ยั่งยืนต่อการทรุดตัวและแตกร้าวได้

ภาพที่ ๓.๗ รถยนต์ที่จอดบนลานคอนกรีตชิดกับโบสถ์วัดศรีสุทธาวาส

๘. การฝ่าฝืนข้อห้ามของแหล่งโบราณคดี การฝ่าฝืนข้อห้ามแหล่งโบราณคดีมีหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นเก็บเศษโบราณวัตถุ การป็นป้ายแหล่งโบราณคดี การใช้งานพื้นที่รอบแหล่งโบราณคดีที่ผิดประเภท หรือการฝ่าฝืนข้อห้ามของวัดที่ทำการดูแลแหล่งโบราณคดี การฝ่าฝืนข้อห้ามถ้าไม่ทำตามอาจประสบถึงแก่ชีวิตได้ หรือไม่ก็อาจจะเกิดความเสียหายที่จะตามมาภายหลัง

เจ้าอาวาสวัดจอมมณีให้สัมภาษณ์ว่า คนในชุมชนก็มีส่วนในการรื้อล้างป้ายโบราณสถานทางอ้อม ทำให้โบราณสถานให้มีการชำรุด จึงอยากให้บุคคลในชุมชนช่วยกันดูแลรักษาโบราณสถานที่สำคัญให้คงอยู่ โดยให้ชุมชนมีการผลิตเปลี่ยนเวรยามดูแลรักษาโบราณสถานที่สำคัญ เพื่อที่จะได้ให้บุคคลรุ่นหลังได้กราบไหว้และศึกษาเรียนรู้^๕ ซึ่งบางครั้งชาวบ้านก็ได้ตั้งใจที่จะฝ่าฝืน หรืออาจกระทำเพราะความไม่รู้

ในกรณีของแหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่น พระครูบุญญโชติคุณ เจ้าอาวาสวัดได้ให้ข้อมูลว่า “ในช่วงตอนเย็นมักจะมีเด็กๆ เข้ามาเล่นภายในวัด บริเวณรอบๆ โบสถ์ซึ่งเป็นลานคอนกรีต ทั้งมีการเล่นตะกร้อและฟุตบอล บางครั้งก็เตะมาถูกโบสถ์และเจดีย์ พระเณรก็ได้แค่คอยบอกเตือนตามควร ไม่รู้ว่าเมื่อไหร่ที่จะเตะมาโดนอีก”^๖ ซึ่งกรณีเช่นนี้อาจเกิดจากสาเหตุการที่ไม่เข้าใจหรือไม่เห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดี

^๕ สัมภาษณ์ พระอธิการสุพัฒน์ ปฎิภาโณ, เจ้าอาวาสวัดจอมมณี, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

^๖ สัมภาษณ์ พระครูบุญญโชติคุณ, เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น, เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

๓.๑.๒ สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี

๑. ขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีของชุมชน จากการลงพื้นที่สำรวจ ทำให้พบปัญหาว่า แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดยอดแก้ว วัดเทิง (ร้าง) วัดห้วยห้าว (ร้าง) และวัดโพธิ์ชุม เป็นต้น ล้วนแล้วแต่ขาดความเอาใจใส่ดูแลจากชุมชนในละแวกนั้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และชาวบ้านในละที่พบว่า ชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสำคัญในการบูรณะ และการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีเลย

พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว ให้ข้อมูลว่าโบราณสถานภายในวัด ถูกใช้งานในระยะเวลาเนิ่นนานก็สามารถทำให้เกิดการเสื่อมสภาพของวัสดุได้ เพราะเกิดจากการกระทำของธรรมชาติ ทำให้หลังคาหรือโบสถ์ได้เสื่อมสภาพไปตามที่เราเห็น และยังขาดการดูแลเอาใจใส่ ทางด้านการบูรณะเป็นอย่างมาก ซึ่งควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบูรณะช่วยในเรื่องการหางบประมาณเพื่อมาสร้างหรือบูรณะใหม่ และควรมีหน่วยงานเข้ามาช่วยในการบูรณะโบสถ์ ทางวัดก็ต้องการงบประมาณมาช่วยเหลือในการสร้างโบสถ์ด้วย และไม่ควรถวายให้โบสถ์ถูกทิ้งร้างพังทลาย ควรอนุรักษ์ไว้เพื่อบุตรหลานหลังได้ศึกษา^๗

เช่นเดียวกับเจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ ที่กล่าวว่าคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมช่วยกันรักษา หรือเข้ามาทำความสะอาดบ้างในวันพระ ในการเป็นเจ้าภาพในการออกปัจจัย เพื่อบูรณะให้เป็นที่สำหรับทำบุญหรือทำความดี อนุรักษ์ไว้เพื่อเก็บไว้ให้ลูกหลาน น่าจะมีงบประมาณมาช่วยเหลือในการซ่อมแซมวัด ควรให้คณะกรรมการมีส่วนร่วมในการทำงาน เช่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นต้น^๘

ภาพที่ ๓.๘ หลังคา ชายคาและโพระกาโบสถ์วัดยอดแก้วอยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม

๒. ความสะอาดของแหล่งโบราณคดี ปัญหาขยะก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้แหล่งโบราณคดีมีความทรุดโทรมเป็นอย่างมาก ในกรณีของวัดห้วยห้าว (ร้าง) เกิดจากการดูแลด้านการทำความสะอาด

^๗ สัมภาษณ์ พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^๘ สัมภาษณ์ พระครูปิยะสีลาภิรักษ์, เจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สะอาดไม่ทั่วถึง เพราะไม่มีผู้รับผิดชอบโดยตรง ทั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน อีกทั้งวัดต่างๆ ยังมีเจ้าหน้าที่ดูแลแหล่งโบราณคดีน้อย ในเบื้องต้นพบว่าเกิดจากการที่ชุมชนให้ความสำคัญในการดูแลรักษาโบราณสถานน้อย

๓. ขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ปัญหาที่ส่งผลกระทบอย่างมากในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีก็คือการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลรักษา ตลอดจนจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์และรักษามรดกของชาติ การที่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับแหล่งโบราณคดีเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าวิตกเป็นอย่างยิ่ง อันจะทำให้แหล่งโบราณคดีเหล่านั้นถูกปล่อยปละละเลยและถูกทำให้ทิ้งร้างในที่สุด ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในทุกแหล่งโบราณคดี

พระครูมงคลโพธิวัตร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยมงคล ได้กล่าวว่าการปล่อยให้วัดมีความทรุดโทรมและยังเกิดการผูกพันไปตามธรรมชาติในการใช้ระยะเวลาการใช้งานนั้น เป็นการปล่อยปละละเลยเป็นอย่างมาก การปล่อยให้โบราณสถานไม่สะอาดเป็นการไม่มีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะชุมชนก็รู้ว่าโบราณสถานในวัดนี้มีความสำคัญอย่างไร เขาไม่เข้าใจ ก็เลยไม่ใส่ใจ และฝ่ายพระเองก็ไม่เข้าใจว่าจะต้องทำอย่างไร หากจะบูรณะก็กลัวผิดกฎหมายบ้านเมือง^๙

ภาพที่ ๓.๙ ฐานวิหารพระเจ้าใหญ่วัดโพธิ์ชัยมงคลอยู่ในสภาพเริ่มชำรุดผุกร่อน

๔. การเข้าถึงแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก ด้วยเหตุผลด้านการคมนาคม เช่น วัดโพนทัน วัดจอมมณี วัดศรีภูมิ วัดศรีสัตตนาคน วัดศรีสะอาด วัดศรีสะเกษ วัดเทิง (ร้าง) และวัดห้วยห้าว (ร้าง) ซึ่งไม่ได้มีที่ตั้งอยู่ติดหรือใกล้เคียงกับถนนสายหลัก การเข้าถึงต้องเดินทางเข้าไปตามถนนในหมู่บ้านซึ่งอยู่ลึกเข้าไปและถนนก็มีขนาดเล็ก ทั้งยังมีความคดเคี้ยวทางโค้ง ทางแยกและซอยเล็กๆ แยกย่อยเป็นจำนวนมากกว่าจะถึงแหล่งโบราณคดี และมีป้ายบอกทางไม่ชัดเจน ทำให้การเข้าถึงเป็นไปได้ด้วยความลำบาก

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมารักษ์, เจ้าอาวาสวัดโพนทัน, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

ภาพที่ ๓.๑๐ ถนนทางเข้าวัดศรีสะอาด เป็นทางลูกรัง แคบและชัน

แหล่งโบราณคดีบางแห่งยังไม่มีถนนคอนกรีตหรือถนนลาดยางเข้าถึงแหล่งโบราณคดีเลย ในช่วงหน้าฝนการเข้าถึงเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก จึงทำให้ส่งผลต่อการละเลยที่จะอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตามไปด้วย

ภาพที่ ๓.๑๑ ป้ายบอกทางเข้าแหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้าว (ร้าง) ซึ่งมีข้อความไม่ชัดเจน

๕. ขาดป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยส่วนใหญ่ ไม่มีป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของแหล่งโบราณคดี จึงทำให้ชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องไม่ทราบความสำคัญ จนนำไปสู่ปัญหาการละเลยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี

จากการสำรวจของผู้วิจัยพบว่า มีเพียงแหล่งโบราณคดีวัดศรีสุ่มังคลาราม วัดศรีจันทร์ วัดพระธาตุ วัดเทิง (ร้าง) และวัดศรีสัตตนาคนานี้ที่มีป้ายประชาสัมพันธ์ข้อมูลประวัติความเป็นมาและความสำคัญของวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงบประมาณที่ทางวัดดำเนินการจัดทำขึ้นเอง

๖. การเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ สาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้แหล่งโบราณคดีเหล่านี้ทรุดโทรมลงนั้นเกิดจากการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างภาครัฐหรือภาคเอกชน หรือแม้แต่องค์กรภายในชุมชนเองก็เช่นกัน จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และชาวบ้านในบริเวณแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญและได้รับการสำรวจและขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร เช่น แหล่งโบราณคดีวัดยออดแก้ว วัดโพธิ์ชุม วัดศรีสัตตนาคนานี้ วัดโพธิ์ชัยมงคล เป็นต้น ได้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และกรมศิลปากรในการดูแลรักษา

เจ้าอาวาสวัดยออดแก้ว ให้สัมภาษณ์ว่า การที่ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือในทางงบประมาณและสร้างความรู้ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์จึงทำให้โบราณคดีนั้นชำรุด โดยมีการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบ และการดูแลรักษา จึงไม่มีงบประมาณที่จะมาบูรณะ ปล่อยให้มีการชำรุด อยากให้ชุมชนแต่ละหมู่บ้านเข้ามาดูแลรักษาร่วมกัน เพื่อเอาไว้ให้บุคคลรุ่นหลังได้เห็นบ้าง^{๑๐}

พระครูโพธิธรรมสโมธาน เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม กล่าวว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการขึ้นทะเบียนโบสถ์วัดโพธิ์ชุมเป็นโบราณสถานของชาติ ยังไม่มีความชัดเจนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่สำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น เคยมาทำการสำรวจและเก็บข้อมูลโบสถ์วัดโพธิ์ชุมไปหลายปีแล้ว แต่ก็ไม่มีเอกสารหรือการแจ้งกลับมาแจ้งว่าได้มีการดำเนินการถึงขั้นใดแล้ว ทางวัด ชุมชนและหน่วยงานอื่นจึงไม่สามารถดำเนินการใดๆ เกี่ยวกับโบสถ์ได้ เพราะเกรงว่าจะขัดต่อกฎหมายหากทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติแล้ว^{๑๑}

๓.๒ สาเหตุของปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสาเหตุปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีประเด็นศึกษา ๒ ประเด็นใหญ่ คือ สาเหตุภายในและสาเหตุภายนอก

๓.๒.๑ สาเหตุจากปัจจัยภายใน

จากการที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึงสาเหตุของการรुक้าทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน โดยเรานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน คือ

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท, เจ้าอาวาสวัดยออดแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูโพธิธรรมสโมธาน, เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๑. ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนในชุมชนปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่พบเห็นได้จากการลงพื้นที่ก็คือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของความบ้านในละแวกนั้น อันเกิดจากการที่ชาวบ้านไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจในด้านการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีได้ดีพอ ทั้งนี้ จากสัมภาษณ์พระสงฆ์และชาวบ้านตลอดการลงพื้นที่ที่จะพบว่า พระสงฆ์และชาวบ้านบางคนไม่มีความรู้ในเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในแหล่งโบราณคดีนั้นๆ อีกทั้งไม่มีความรู้ในด้านการจัดการ และการดูแลอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีในละแวกนั้นเลย ดังนั้น จากปัจจัยเหล่านี้เองที่ชาวบ้านนั้นเข้ามารุกกล้าเขตแหล่งโบราณคดีโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ว่า แหล่งโบราณคดีเหล่านั้นมีความสำคัญอย่างไรและควรดูแลรักษาอย่างไร

พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว ให้สัมภาษณ์ว่า “ชาวบ้านไม่รู้จักเลยว่า วัดนี้มีประวัติมาอย่างไร แม้แต่อาตมาก็ยังไม่รู้จักประวัติความเป็นมาของวัดดีเท่าทายกวัดเลยก็มีหน้าที่เพียงเฝ้าดูแล ทำความสะอาดรอบๆ โบสถ์เท่านั้น คนมาถามประวัติเขาก็ถามหาไม่เห็นมีป้ายบอกประวัติและความสำคัญ อาตมาก็ไม่รู้จะตอบยังไง บางทีก็ไม่มีใครเคยมาบอกมาให้ความรู้เลย กรมศิลปากรก็ไม่มาให้ความรู้ กฎหมายเรื่องโบราณสถานอาตมาก็ไม่รู้”^{๑๒}

เช่นเดียวกันกับคำสัมภาษณ์ของพระครูถิรธรรมพิทักษ์ที่กล่าวว่า “ชาวบ้านเขาไม่รู้อะไรหรอก เพราะไม่มีใครมาให้ข้อมูลอะไรเขาเลย เขาก็ทำไปตามที่เขาเข้าใจ จะว่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ก็ถูกเพราะเขาไม่รู้กฎหมาย รู้ความสำคัญของโบราณสถานเหล่านี้ เขาก็ทำไปตามความเชื่อ ตามร่างทรง ในเขตนี้เขาเชื่อข้อมูลจากการทรงเจ้าเข้าผีมาเลยนะ”^{๑๓}

๒. ความไม่สนใจและขาดความเอาใจใส่ของชุมชน ในกรณีของแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) และวัดห้วยห้าว (ร้าง) จะเป็นไปในลักษณะของการที่ชุมชนนั้นไม่ได้ให้ความใส่ใจในด้านของการอนุรักษ์มากเท่าที่ควร และผู้นำหมู่บ้านเองก็ไม่สามารถที่จะผลักดันให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ได้ เนื่องจากว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่ไม่มีผู้ดูแลอยู่ใกล้ชิดอย่างแหล่งโบราณคดีที่เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาและอยู่ใกล้ชุมชน ในส่วนของวัดห้วยห้าว (ร้าง) นั้นนอกจากจะตั้งอยู่ไกลชุมชนแล้ว หลังการขุดค้นและขุดแต่งแหล่งโบราณคดีของสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น ก็ทำให้ชุมชนไม่กล้าเข้าไปดูแลแหล่งโบราณคดี จะมีเฉพาะช่วงที่มีงานบุญสงกรานต์ที่วัดห้วยห้าวหลังสงกรานต์ ที่จัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลยร่วมกับเทศบาลตำบลนาอ้อเท่านั้น ที่ทำให้มีชุมชนเข้ามาทำความสะอาดและใกล้ชิดกับแหล่งโบราณคดีนี้มากที่สุด

๓. ความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในชุมชน เป็นอีกกรณีหนึ่งที่พบที่วัดยอดแก้วซึ่งเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดที่สุด เนื่องจากมีความขัดแย้งกันระหว่างพระสงฆ์กับญาติโยมที่แบ่งออกเป็นสองกลุ่มเนื่องจากโบสถ์วัดยอดแก้วอยู่ในสภาพชำรุด หลังคารั่ว ใวะระกาหลุดร่วง กลุ่มแรกต้องการที่จะรื้อโบสถ์วัดยอดแก้วหลังเดิมออก แล้วสร้างโบสถ์หลังใหม่ รูปทรงใหม่อย่างโบสถ์ร่วมสมัยครอบทับลงบริเวณโบสถ์เก่า และกลุ่มที่ต้องการให้บูรณะเฉพาะส่วนหลังคา โดยสร้างโครงหลังคาและมุงหลังคาใหม่ในแบบรูปทรงเดิม เพื่ออนุรักษ์โบสถ์เก่าแก่ของชุมชนไว้^{๑๔} จนทำให้ไม่สามารถที่จะพัฒนาหรือปรับปรุงให้เกิดขึ้นในทางที่ควรจะเป็นได้

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท, เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูถิรธรรมพิทักษ์, เจ้าอาวาสวัดกู่คำ, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายจันทร์ สะดาแนน, มรรคนายกวัดยอดแก้ว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

โดยสาเหตุดังกล่าวนี้เกิดจากความคิดเห็นที่ต่างกันภายในชุมชนเป็นหลักในการที่จะบูรณะแหล่งโบราณคดี ทั้งนี้การที่คนในชุมชนมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในการที่จะออกแนวทางและนโยบายในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีในทีนี้ๆได้

๔. การเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบริเวณแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) พบว่า สาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้แหล่งโบราณคดีเหล่านี้ทรุดโทรมลงนั้นเกิดจากการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างภาครัฐหรือภาคเอกชน หรือแม้แต่หน่วยงานภายในชุมชนเองก็เช่นกัน เนื่องจากบริเวณแหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) เป็นพื้นที่สาธารณะ และได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากรเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา จึงทำให้ชาวบ้านไม่กล้าเข้ามาดูแล

ในขณะที่เดียวกันองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาวซึ่งดูแลพื้นที่ก็ไม่ค่อยกล้าส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลทำความสะอาดและปรับปรุงทัศนียภาพ ด้วยกลัวจากขัดกับข้อกำหนดของกรมศิลปากร จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบริเวณวัดเทิง (ร้าง) ได้พบปัญหาเกี่ยวกับการเกี่ยวเนื่องความรับผิดชอบระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาวและกรมศิลปากรในการดูแลรักษา^{๑๕} ซึ่งปัญหาที่ได้พบเจอเหล่านี้ก็ทำให้การดูแลรักษา การบูรณะและปรับปรุงภูมิทัศน์รอบแหล่งโบราณคดีบริเวณวัดเทิง (ร้าง) เป็นไปด้วยความล่าช้า นานๆทีจะมีกลุ่มจิตอาสาทำความสะอาดและตัดแต่งต้นไม้ปรับปรุงทัศนียภาพ

๕. การไม่เคารพสถานที่ เป็นสาเหตุอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้แหล่งโบราณคดีมีความทรุดโทรม การไม่เคารพสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่ชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวไม่มีความใส่ใจและไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน พระพุทธรูปและแหล่งโบราณคดีนั้นๆ

๓.๒.๒ สาเหตุจากปัจจัยภายนอก

จากการที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึงสาเหตุของการรुक้าทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ระบุว่ามาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน คือ

๑. ขาดการบังคับใช้กฎหมาย จากผลการสำรวจในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งพบว่า การบังคับใช้กฎหมายยังไม่เข้มงวดพอที่จะสามารถส่งผลให้นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่เข้าไปในโบราณสถาน ปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างเคร่งครัด และไม่รุนแรงพอที่จะทำโทษผู้ที่ทำผิดกฎหมายได้ รวมทั้งยังทำให้เกิดการซุกซนลักลอบขโมยโบราณวัตถุสร้างความเสียหาย อันเป็นสาเหตุให้เกิดการรुक้าแหล่งโบราณคดี เช่น การทำลานจอดรถและสร้างอาคารประชิดแหล่งโบราณคดี เป็นต้น อันเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในตามมาอีกด้วย

๒. หน่วยงานรัฐละเลย จากผลการสำรวจทำให้ทราบว่า หน่วยงานทางภาครัฐขาดการดูแลเอาใจใส่แหล่งโบราณคดีในหลายๆด้านและละเลยแหล่งโบราณคดีที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ จนปัญหาจากปัจจัยภายในเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นและกลายเป็นเรื่องธรรมดาไป โดยแหล่งโบราณสถานทีหน่วยงานรัฐละเลยและไม่เข้ามาสำรวจข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและ

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสมจิตร โชษมาลา, ชาวบ้านทรายขาว, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

วัฒนธรรมในช่วงเวลา ๕ ปีที่ผ่านมา จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี พบว่ามีจำนวน ๖ แหล่งโบราณคดีด้วยกัน คือ แหล่งโบราณคดีวัดโพชนันทน์ วัดศรีสะเกษ วัดโพธิ์ชุม วัดศรีสุ่มังการาม วัดศรีทัศน์ และวัดศรีสะอาด

๓. งบประมาณของหน่วยงานไม่เพียงพอ เมื่อสำรวจข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยจากชุมชนมาแล้ว ทำให้ทราบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเขตโบราณคดี มักจะได้อำนาจงบประมาณไม่สนับสนุนไม่เพียงพอต่อการซ่อมและบูรณะโบราณสถาน และผลประโยชน์ต่างๆที่ควรจะได้ จึงไม่สามารถดำเนินการฟื้นฟูขั้นต่อไปได้ โดยปัญหา งบประมาณที่ไม่เพียงพอน่าจะมาจากปัญหาการละลายของภาครัฐเป็นขั้นต้น

๔. การขาดแคลนบุคลากร ซึ่งจากการสำรวจทำให้พบว่า บุคลากรทางด้านแหล่งโบราณคดีและส่วนที่เกี่ยวข้องทางด้านนี้ทั้งหมด ยังขาดแคลนอยู่มาก จึงทำให้การดูแลรักษาโบราณสถานไม่ครอบคลุมพื้นที่และขาดการกระตุ้นส่งเสริมพัฒนาบุคลากรรุ่นใหม่ที่น่าสนใจในด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ เข้ามาช่วยในด้านโบราณสถาน และเพิ่มอัตราการบรรจุรวมทั้งเข้ามาแทนบุคลากรรุ่นเก่าๆมากขึ้นด้วย สถานที่ที่มีปัญหาทางด้านขาดแคลนบุคลากรในการดูแล มีอยู่ด้วยกัน ๙ แห่งด้วยกัน คือ แหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) วัดห้วยห้าว (ร้าง) และวัดศรีทัศน์

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความรู้ความเข้าใจชุมชน จากผลการสำรวจทำให้ทราบว่า หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดียังไม่สามารถให้ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานที่ทำการศึกษาได้มากนัก โดยทางหน่วยงานอาจสื่อความหมาย ความเข้าใจให้ทราบถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร รวมทั้งอาจไม่เคยใส่ใจที่จะให้ความรู้เลยก็เป็นได้ จนทำให้ประชาชนที่อยู่ในเขตบริเวณใกล้แหล่งโบราณคดี ไม่เข้าใจถึงแหล่งโบราณคดีนั้นๆ จนเกิดการละเลยและไม่ใส่ใจของประชาชนในแถบนั้นไป

ผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งก็ระบุว่า ไม่กล้าเข้ามาดูแลหรือซ่อมแซมแหล่งโบราณคดีที่เป็นอาคารหรือโบราณสถาน เนื่องจากกลัวเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรมาจับกุมดำเนินคดี ด้วยข้อหาบุกรุกหรือทำลายโบราณสถาน ถ้าหากแก้ปัญหาในจุดนี้ไปได้ ชุมชนก็จะกลายเป็นส่วนร่วมคอยเป็นหูเป็นตา คอยดูแลสอดส่องและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ในอีกกลุ่มหนึ่งด้วย

๖. ขาดการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ขาดการปรับปรุงทัศนียภาพ เนื่องจากการสำรวจในครั้งนี้ พบว่า การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกบริเวณรอบๆ แหล่งโบราณคดีเพื่อใช้ในการบริการนักท่องเที่ยว และผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมรอบๆแหล่งโบราณคดี เช่น การเพิ่มจุดบริการนักท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณสถานต่างๆ ห้องน้ำ ที่จอดรถ ถังขยะ ป้ายบอกทาง ฯลฯ ยังคงมีน้อยและไม่สะดวกแก่ประชาชนมากนัก จึงทำให้งบประมาณในส่วนของการท่องเที่ยวลดน้อยลงไป และไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา

รวมทั้งการปรับปรุงทัศนียภาพให้เหมาะสมและเข้าถึงได้ง่ายกับแหล่งโบราณคดี ยังคงมีการปรับน้อยมาก โดยรวมแล้ววัดบางวัดยังคงมีภูมิทัศน์ไม่เหมาะกับการท่องเที่ยว เนื่องด้วยความอันตรายจากสิ่งแวดล้อมรอบๆโบราณคดี เช่น ทุ่งจากความรกของแหล่งโบราณคดี เป็นต้น

๗. นักท่องเที่ยวขาดความรู้ความเข้าใจ จากการสำรวจทำให้ทราบว่า นักท่องเที่ยวยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีและการเยี่ยมชม อาจจะรู้เท่าไม่ถึงการณ์และทำในสิ่งที่ไม่สมควร เช่น เดินในจุดที่ไม่ควรเดิน หรือ แอบนำของตามโบราณคดีเก็บกลับมา เป็นต้น ถ้า นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจในส่วนนี้ ปัญหาการอนุรักษ์ก็เป็นเรื่องที่จะเป็นไปได้บ้างไม่มากนัก

๘. การเกี่ยวความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ ปัญหาสุดท้ายที่ได้จากการไปสำรวจมาคือ ปัญหาด้านการเกี่ยวความรับผิดชอบของหน่วยงานทางภาครัฐ โดยปัญหานี้จะเกิดขึ้นที่แหล่งโบราณคดีที่เป็นวัดทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากวัดซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแล เจ้าอาวาสมีอำนาจปกครองและบริหารกิจการภายในวัดตามกฎหมาย ทำให้พระสงฆ์อยู่ใกล้ชิดกับแหล่งโบราณคดีมากที่สุด วัดก็อยู่ในการดูแลของสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย และแหล่งโบราณคดีหลายแห่งก็ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุโดยกรมศิลปากร ทำให้อำนาจหน้าที่ในการดูแลเป็นของกรมศิลปากรด้วย ตลอดจนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลยก็มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมด้านอนุรักษ์มรดกทางด้านศิลปวัฒนธรรม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีงบประมาณและอำนาจในการดูแลพื้นที่ในเขตรับผิดชอบด้วย หน่วยงานเหล่านี้ได้ปิดการดูแลบูรณะซ่อมแซมซึ่งกันและกัน โดยกรมศิลปากรก็ได้ปิดให้ทางวัดดูแล ให้หน่วยงานราชการในท้องถิ่นจัดการสนับสนุนด้านงบประมาณ ส่วนหน่วยงานราชการในท้องถิ่นก็ระบุว่าเป็นที่ของกรมศิลปากรดูแล ปัญหานี้เลยทำให้ต่างคนต่างไม่ทำอะไร แหล่งโบราณคดีภายในวัดหลายแห่งจึงกลายเป็นพื้นที่ที่ขาดการบูรณะซ่อมแซมไป

ถ้าแก้ปัญหาในส่วนของการเกี่ยวความรับผิดชอบของหน่วยงานเหล่านี้ได้ และหันมาร่วมมือซึ่งกันและกันในส่วนของการช่วยพัฒนา บูรณะแหล่งโบราณคดี และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับแหล่งโบราณคดีบ้าง คาดว่าแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยคงจะได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจมากขึ้น

๓.๓ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและไม่เห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยของพระสงฆ์และคนในชุมชนเป็นปัญหาที่พบมากขึ้นในปัจจุบันจึงเป็นการอันสมควรที่ชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ต่อไป ผู้วิจัยจึงแยกแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓.๓.๑ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย

๑. รัฐจะต้องเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องในแหล่งโบราณคดีแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน โดยในลักษณะดังกล่าวจะต้องอธิบายถึงรูปแบบกฎหมาย อาทิ พื้นที่อาณาเขตที่แน่นอน การทำลายสมบัติของชาติและโทษที่จะได้รับอย่างละเอียดเพื่อไม่ให้เกิดความเรื่องราวในภายหลัง ใน

วิธีการจัดอบรมแบบท้องถิ่นนี้จะต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่อบรมจะต้องให้ชาวบ้านชี้แจงสาเหตุเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน^{๑๖}

ทั้งนี้ข้อข่ายของการอบรมนี้ อยากให้จัดในลักษณะของการอบรมแบบท้องถิ่นด้วย โดยที่จะให้ทั้งภาครัฐและบริษัทเอกชนเข้าร่วมมือในการช่วยเหลือกันให้แก่บุคลากรและจัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีคุณภาพอันจะส่งผลดีทั้งความรู้ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ ทั้งยังเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนอาจทำให้มีการท่องเที่ยวในประเทศเพิ่มขึ้นด้วย

๒. สิ่งสะท้อนให้เห็นจากการสำรวจในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย พบว่า สถานที่ที่มีแหล่งโบราณคดีมีสภาพทางเข้าชำรุดบ้าง ไม่มีทางเข้าบ้าง ไม่มีป้ายบอกทางบ้าง หรือไม่มีติดเกินไปที่จะเยี่ยมชมและถ่ายรูปวิวในเวลาค่าคืน ซึ่งการที่จะมีการปรับแก้ไขจากจุดนี้ จะต้องขอความร่วมมือทั้งภาครัฐและบริษัทเอกชนเข้ามาทำการปรับปรุง ส่งเสริมพื้นที่ทัศนียภาพให้มีความสวยงามมากขึ้น อาจจะมีเพิ่มหลอดไฟตามไหล่ทางถนนให้สว่างขึ้นหรือใช้ไฟเพื่อประกอบแสดงลักษณะของแหล่งโบราณคดี

จากเหตุผลที่จะจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา นี้ อาจจะมีการสร้างพื้นที่บริเวณที่เรียกว่าจุดจอดรถนักท่องเที่ยวขึ้น เพื่อใช้ชุมชนได้ขายของที่ระลึก ของกิน โดยพื้นที่ที่สร้างนั้นอาจทำให้เห็นภาพแหล่งและจุดที่พบแหล่งโบราณคดีขึ้นเพื่อให้สะดวกแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งควรเป็นนโยบายความร่วมมือกันทั้งกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม กระทรวงพาณิชย์ และการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

๓. รัฐโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เมื่อมีนักท่องเที่ยวมาในแต่ละครั้ง มัคคุเทศก์ควรที่จะอธิบายความรู้และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีอย่างครบถ้วนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีที่มีต่อท้องถิ่น โดยสิ่งที่เยาวชนกลุ่มนี้ได้ทำเพื่อชุมชนตนเอง รัฐควรที่จะจัดมีการออกหนังสือเพื่อแสดงความขอบคุณและส่งเสริมให้มีการพัฒนาแก่เด็กเหล่านี้ให้มีพื้นฐานและความสามารถทางการแสดงออกมากยิ่งขึ้น รวมทั้งมีการจัดแบบเรียนพิเศษขึ้นมาด้วย อันจะมีผลต่อประชาคมอาเซียนที่กำลังจะมีขึ้น

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมบังคับใช้กฎหมาย ควรนำกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ มาบังคับใช้อย่างเด็ดขาด ตลอดจนตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพิ่มเติมในการอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓.๓.๒ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน

จากผลการสำรวจที่พบภายในชุมชนหลายแห่งที่มีแหล่งโบราณคดี มีสภาพปัญหาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีแห่งนั้น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ผู้นำที่จะเข้ามาดูแลจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ทำให้ในชุมชนควรร่วมมือและจัดหาแนวทางที่ใช้การแก้ปัญหาาร่วมกัน ควรมี

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสุวิบูลย์ จำรูญศิริ, อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

การปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจิตสาธารณะต่อการรักษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๑. โดยจากข้อความที่กล่าวมานั้นความเห็นที่พบภายในชุมชนของคนที่อยู่ใกล้กับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ตรงกันในเรื่องสมควรให้เด็กหรือเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต เช่น มีการจัดอบรมมีคฤศก์น้อย ทั้งนี้เพื่อคนในชุมชนไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือและให้การสนับสนุนเพื่อให้สถานที่แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในชุมชนนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่ารายได้มาสู่ชุมชนต่อไป

๒. ความคิดเห็นจากปัญหาที่พบโดยมากในชุมชนและแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยนี้ มาจากสภาพที่คนภายในชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตนอันส่งผลให้เกิดการบุกรุก รุกล้ำเขตโบราณคดีบ่อยครั้ง จึงคาดว่าน่าจะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อส่งผลที่จะช่วยในการเสริมสร้างถึงจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ให้มากขึ้นและอยู่คู่ชุมชนนั้นๆ ต่อไป^{๑๗}

๓. จากปัญหาที่ว่ามินิกท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมแหล่งโบราณคดีน้อยมาก เมื่อเทียบกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ภูกระดึง ภูเรือ ภูหลวง และภูป่าเปาะ เป็นต้น อาจมาจากสาเหตุที่ว่าไม่มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง สถานที่ไม่เหมาะแก่การเข้ามาถ่ายรูปหรือเที่ยวชม จึงสมควรที่จะมีการจัดสภาพภูมิทัศน์ให้กับสถานที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้เพื่อเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว และทำการติดป้ายประกาศห้ามทิ้งขยะหรือระบุดทิ้งให้แน่ชัดเพื่อกันการทิ้งขยะทำลายสภาพแวดล้อมรอบแหล่งโบราณคดี

มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียนเข้ามาร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

๔. ภายในชุมชนควรที่จะต้องมีผู้ผู้นำหรือการตั้งตัวแทนขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ที่คอยบังคับควบคุมให้ชาวชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของแหล่งโบราณคดี^{๑๘} ทั้งนี้เพื่อไม่ให้สูญเสียงบประมาณไปกับการซ่อมบำรุง แหล่งโบราณคดีมากเกินไป อีกทั้งผู้นำต้องชี้แจง ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องแก่หน่วยงานภาครัฐและคนในชุมชนอย่างเป็นกลางและเท่าเทียม โดยที่ตัวของผู้นำเปรียบเสมือนหัวหน้าชุมชนหรือผู้ที่คอยวางกฎระเบียบทุกอย่างแก่ชุมชนตัวเอง

สิ่งที่ผู้นำ พระสงฆ์และชาวบ้านต้องทำภายในชุมชน ต้องมีร่วมกันจัดกิจกรรมหรือเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา มีการให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี

ส่วนพระสงฆ์และชาวบ้านก็ต้องคอยเป็นหูเป็นตา ให้กับรัฐในการสอดส่องดูแลแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นมรดกของชาติ ที่เสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ไว้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา แต่หากมีการบุกรุกทำลายชาวบ้านก็ต้องจ่ายภาษีให้แก่รัฐในการบูรณปฏิสังขรณ์

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา, เจ้าอาวาสวัดศรีสุมงคลาราม, เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูประภักดิ์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์, เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

๕. ในชุมชนควรมีการใช้ระบบเสียงตามสายของชุมชนต่างๆ ที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นสื่อในการประกาศให้มีการรณรงค์ขึ้นภายในชุมชนตัวเองเป็นประจำทุกๆ ครั้ง และควรมีการจัดขบวนขึ้นเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามัคคีอย่างจริงจังในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งนี้ควรได้รับความร่วมมือจากหลายๆฝ่าย อาทิ พระสงฆ์สามเณร เด็กนักเรียน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในการให้ความร่วมมือกันภายในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ

๖. วัดและชุมชนต้องร่วมมือกันทำการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีขึ้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยการดำเนินการนั้นไม่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อรอการดำเนินการอนุรักษ์ขั้นสูงที่เหมาะสมในลำดับต่อไป^{๑๙} เช่น ทำความสะอาดในแหล่งโบราณคดีและบริเวณโดยรอบ กำจัดวัชพืช ไม่เผา ทำลายวัชพืชและขยะมูลฝอยในบริเวณแหล่งโบราณคดีโดยเด็ดขาด ปลูกต้นไม้เพื่อการตกแต่งสภาพภูมิทัศน์ แต่ไม่ควรกระทำจนทำให้เกิดความรกรุงรัง และกำจัดต้นไม้ที่ขึ้นอยู่บนโบราณสถานออกตั้งแต่ต้นยังเล็ก หากปล่อยทิ้งไว้อาจจะกระทบกระเทือนต่อโบราณสถานนั้นได้ เป็นต้น

๓.๓.๓ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

จากข้อมูลซึ่งเป็นผลที่สามารถสรุปได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมอย่างที่เราจะเป็น เพราะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนานับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลายด้าน ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้แหล่งโบราณคดียังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่หน่วยงานราชการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบโดยตรง

๑. หน่วยงานราชการต้องมีส่วนสนับสนุนการช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กับแหล่งโบราณคดี โดยร่วมมือและประสานงานกับสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น กรมศิลปากร เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีพนักงานหรือกำลังคนและงบประมาณที่เพียงพอต่อการดูแลแหล่งโบราณคดีได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเฝ้าระวังการบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณคดี^{๒๐}

๒. หน่วยงานระดับจังหวัดต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือถากถางวัชพืชที่ปกคลุมโบราณสถานให้สะอาด เรียบร้อย พัฒนาภูมิทัศน์ และอื่นๆ ได้ รวมทั้งประสานงานกับกรมศิลปากรในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีอย่างมีเหตุและผล แต่ก็ไม่อาจทำได้โดยพลการได้ เนื่องจากอาจทำให้หลักฐานทางโบราณคดีได้รับผลกระทบหรือเสียหายได้

^{๑๙} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐) หน้า ๖๖.

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสิทธิธรรมาภรณ์, เจ้าอาวาสวัดโพชนันทน์, เมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

๓. ผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบต่อไป

๔. ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากที่ผ่านมาแนวทางและความร่วมมือกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับฝ่ายปกครองท้องที่คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ยังขาดการร่วมมือและประสานงานกันอย่างจริงจังและเข้มแข็งในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในท้องถิ่นของตน การที่จะดูแลให้ครอบคลุมและเป็นไปในแนวทางเดียวกันได้นั้นจึงจำเป็นต้องมีการร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา^{๒๑}

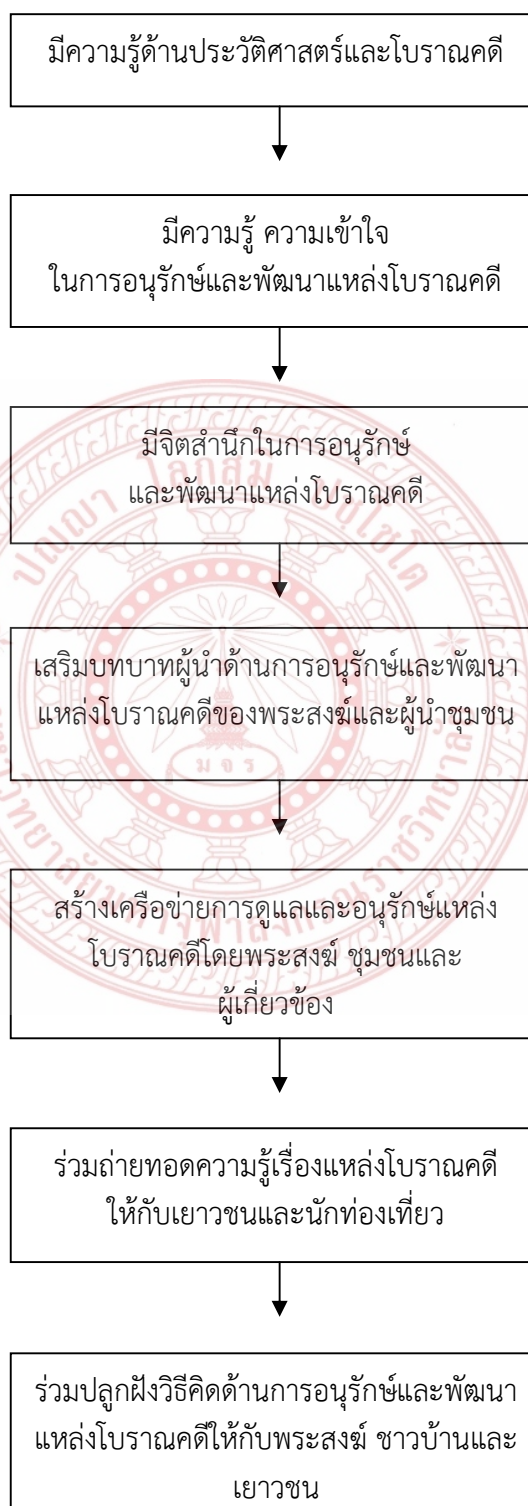
๕. ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำแหล่งโบราณคดีมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่^{๒๒}

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูปิยสีลาภิกษุ, เจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ, เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางพวงพร ศรีจันทวงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รองคณบดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๕๙.

แผนผังที่ ๓.๑ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

บทที่ ๔

การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การศึกษาก่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโดยการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการและพระสงฆ์ รวมทั้งการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย มารวบรวมและนำเสนอออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก ได้แก่ การดำเนินการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และทิศทางการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๔.๑. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ในการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เป็นการดำเนินการโดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” โดยอาศัยความร่วมมือจากพระสังฆาธิการ ประชาชนและส่วนราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนขึ้น

กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนบสภการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๘ รูป ผู้แทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๘ คน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการดูแลแหล่งโบราณคดีร่วมกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการจำนวน ๕ คน ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นบุคคลที่รับรู้การทำงานวิจัยในครั้งนี้ และเป็นส่วนหนึ่งที่เคยให้สัมภาษณ์ข้อมูลในระหว่างการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้มาร่วมการ

ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ในวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมพระราชวิราภรณ์ อาคารสมเด็จพระพุทธอาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๔.๑.๒ ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในการประชุมเริ่มต้นจาก ดร.ธงชัย สิงอุดม รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลยฝ่ายบริหาร หัวหน้าโครงการวิจัย ได้กล่าววามัศจรรย์/ต้อนรับผู้ที่เข้าร่วมประชุมทุกท่าน ก่อนที่จะมีการกล่าวเปิดการประชุมโดยพระสิริรัตนเมธี รองเจ้าคณะจังหวัดเลย ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

จากนั้น ดร.ธงชัย สิงอุดม และนายธีระวัฒน์ แสนคำ ซึ่งเป็นผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ตลอดจนสภาพปัญหาการรुक้า ทำลายและละเลยการอนุรักษ์ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชน

ผู้แทนวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้นำเสนอตัวอย่างข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน และแนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์ ตลอดจนแนวทางการพัฒนาวัดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๔.๑.๓ ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมได้เข้าใจในแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ประธานที่ประชุมก็ได้ดำเนินการสรรหาและคัดเลือกตัวแทนพระสังฆาธิการและบุคคลเกี่ยวข้องเพื่อเป็นคณะกรรมการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย

ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นประธานเครือข่าย พระครูสิทธิธรรมมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพชนันทน์ และพระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน รองเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์อีก ๗ รูป/คน

จากนั้นก็เป็นการประชุมปรึกษาหารือแนวทางหรือทิศทางการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยมีพระครูประภัสร์จันทโชติเป็นประธานในการประชุมหารือ เมื่อได้แนวทางการทำงานแล้ว ก็เป็นการสรุปการประชุม และปิดการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๔.๒ การจัดการและการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

เพื่อให้เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย อย่างสมบูรณ์เป็นรูปธรรม จึงมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อคัดเลือกและกำหนดบทบาทหน้าที่คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๔.๒.๑ คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมพระราชวิราภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย จากการเสนอชื่อของผู้เข้าร่วมประชุม ทำให้ได้คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลตามตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑

รายชื่อคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา
ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ที่	รายชื่อ	สังกัด	ตำแหน่งการทำงานเครือข่าย
๑	พระครูประกฤษ์จันทโชติ	เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์	ประธานเครือข่าย
๒	พระครูสิทธิธรรมภรณ์	เจ้าอาวาสวัดโพนทัน	รองประธานเครือข่าย
๓	พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท	เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว	รองประธานเครือข่าย
๔	พระครูโพธิธรรมสโมสราน	เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม	กรรมการเครือข่าย
๕	พระครูสันตนาคนิวิฐ	เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน	กรรมการเครือข่าย
๖	พระครูบุญญโชติคุณ	เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น	กรรมการเครือข่าย
๗	นายธนา ชัยสงค์	ผู้แทนชุมชนบ้านนาแว้ว	กรรมการเครือข่าย
๘	นายอุดร ตะพานบุญ	มรรคทายกวัดศรีสะอาด	กรรมการเครือข่าย
๙	นายสัมฤทธิ์ สุภามา	วัฒนธรรมจังหวัดเลย	กรรมการเครือข่าย
๑๐	นายธีระวัฒน์ แสนคำ	อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์เลย	กรรมการเครือข่าย
๑๑	พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน	วัดศรีจันทร์	กรรมการ/เลขานุการเครือข่าย

เมื่อสามารถสรรหาหรือคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะทำงานก็ได้ร่วมปรึกษาหารือกับที่ประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงาน และเครือข่ายชุมชนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งถือว่าผู้เข้าร่วมประชุมในวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุม พระราชวิราภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย นั้น เป็นเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ทุก รูป/คน

๔.๒.๒ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

ที่ประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดหรือชุมชนที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย กับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๒. ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓. ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้อยู่ในสภาพคงทนและอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

๔. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕. ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๖. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่จะมี

การดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน

๔.๓ แนวทางการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

หลังจากที่มีการตั้งคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยขึ้นมา พร้อมทั้งมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เพื่อให้การทำงานของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนได้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม คณะผู้วิจัยได้ร่วมกับคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้กำหนดทิศทางการทำงานโดยนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการ

๔.๓.๑ การกำหนดนโยบายการทำงานของเครือข่าย

ในการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น เป็นได้โดยธรรม ไม่เกิดความกดดัน หรือเบียดเบียนเวลาการทำงานหลักของคณะทำงาน

พระไตรปิฎกถือเป็นศูนย์กลางคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตั้งแต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันไปจนถึงการปฏิบัติเพื่อบรรลุผลนิพพาน และเมื่อมีการประยุกต์ศาสตร์หรือการบูรณาการศาสตร์ทั้งหลายเข้ากับหลักพุทธธรรมแล้ว ย่อมส่งผลถึงการพัฒนาที่มีมิติสามารถต่อยอดหรือขยายผลออกไปได้กว้างขวางและเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่าระบบการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องมีการพัฒนาคนเป็นหลัก ประกอบกับการพัฒนาสังคม ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี^๑

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ผู้วิจัยและคณะทำงานได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวนโยบายการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

อปริหานิยธรรม แปลว่า ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี ๗ ประการ^๒ ดังนี้

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอล คิมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๕-๒๕๖.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗), หน้า ๒๑๒-๒๑๓.

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. ไม่ลู่อ่านาจตันหาคือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า สพรหมจารี (เพื่อนพรหมจารี) ทั้งหลายผู้มีศีลงาม ซึ่งยังไม่มา ขอให้มา ที่มาแล้ว ขอให้อยู่ผาสุก

อภิธานียธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอภิธานียธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้ดังนี้

๑. ผลักดันให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ทั้งหน่วยงานราชการระดับนโยบายในพื้นที่หรือในจังหวัด ชุมชนและพระภิกษุสามเณรภายในวัด ต้องหมั่นประชุมกันเป็นประจำ เพราะการประชุมกันบ่อยๆ เป็นการระดมสมอง รวมความสามารถที่ทุกคนมี นำมาแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่อง และหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่ต้องหมั่นประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาร่วมกันอยู่เรื่อยๆ เพราะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาถือเป็นทรัพยากรของชุมชน ที่คนในชุมชนต้องมีสิทธิและส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเอง^๓ จะอาศัยเฉพาะกลไกของภาครัฐและการสนับสนุนจากภายนอกอย่างเดียวไม่ได้

๒. ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีต่างๆ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันปฏิบัติการในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย มีความรับผิดชอบร่วมกัน ดำเนินไปอย่างพร้อมเพรียง และเมื่อถึงตอนทำงานก็ต้องทำงานของส่วนรวมให้ดี เพื่อความมั่นคงถาวรของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย

๓. สร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกันแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยต้องปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับ โดยทุกคนต้องถือระเบียบข้อบังคับเพื่อปฏิบัติอย่างเสมอภาคกัน ข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่ยกเอาอำนาจหน้าที่มาข่มขู่ชาวบ้าน จนเป็นเหตุให้

^๓ อานันท์ กาญจนพันธ์. มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐๕-๒๕๖.

เกิดความแตกแยก และต้องปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาอย่างสุดความสามารถ

๔. สร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยนั้น ควรให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ เช่น พระภิกษุธรรมสุธี เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต) เจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาส พระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ประธานคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีฯ ผู้ว่าราชการจังหวัดเลย วัฒนธรรมจังหวัดเลย ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย เป็นต้น เพราะความเป็นผู้ใหญ่กับความเป็นผู้เยาว์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อย่างน้อยผู้ใหญ่หรือผู้นำก็จะมีประสบการณ์ในการทำงานมากกว่า

๕. สร้างความรู้ความเข้าใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยต้องไม่ลู่แก่อำนาจความอยาก ความเห็นแก่ตัว เช่น ทูจริตงบประมาณที่ได้รับอนุมัติให้มาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย ต้องใช้งบประมาณให้ถูกต้องและเป็นประโยชน์มากที่สุด ไม่โลภเอาโบราณวัตถุหรือของมีค่าที่เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีไปเป็นของส่วนตัว เป็นต้น

๖. จัดกิจกรรมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยต้องรักสันติภาพ ขัดเกลาจิตใจอยู่เสมอ แสดงถึงความเป็นผู้มีนิสัยดี พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานโดยไม่ประมาท การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยเป็นคนดี ย่อมเป็นเกียรติ เป็นศักดิ์ศรี เป็นเครื่องยืนยันความบริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติภารกิจได้ดี

๗. ส่งเสริมและสนับสนุนคนดี ปกป้องคนดี ส่งเสริมคนดี และเลือกคนดีมีความสามารถเข้ามาเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีพระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๔.๓.๒ การกำหนดพันธกิจการทำงานของเครือข่าย

หลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมพระราชวิราภรณ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้กำหนดพันธกิจของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ดังนี้

“ดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยให้แก่คนชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้คงอยู่คู่ชุมชนสืบไป”

พันธกิจข้างต้นถือเป็นแนวทางแนวทางสำคัญในการทำกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งจะมีการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และแนวนโยบายการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยบูรณาการตามหลักพุทธธรรม

๔.๓.๓ การกำหนดกิจกรรมของเครือข่าย

เนื่องจากว่าการทำงานของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในช่วงเวลาการวิจัย หากแต่จะเกิดขึ้นหลังจากปิดโครงการวิจัยไปแล้ว คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย จึงได้หารือกันเพื่อกำหนดกิจกรรมที่จะทำร่วมกันของคณะทำงานในรอบปี เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ดังนี้

๑. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย จะมีการประชุมปรึกษาหารือในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง เพื่อให้เกิดการติดตามผลการดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยอย่างเป็นทางการ

๒. เมื่อคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับทราบปัญหาเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา จะต้องรีบดำเนินการประสานงานกับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นให้ทันที่และเป็นระบบตามระเบียบราชการ

๓. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จะร่วมกันขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๔. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จะดำเนินการจัดการประชุมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยให้แก่ประชาชนทั่วไปอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน

๕. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จะดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกับชุมชนอย่างน้อยปีละ ๑ แห่ง โดยพิจารณาตามสภาพปัญหาของแหล่งโบราณคดี

เป็นหลัก เพื่อให้เกิดการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชน

การกำหนดกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ในรอบปีนั้น สามารถสรุปแผนงานกิจกรรมได้ตามตารางที่ ๔.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒

แผนการจัดกิจกรรมของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา
ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ที่	กิจกรรม	แผนการจัดกิจกรรม	หมายเหตุ
๑	การประชุมคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย	อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง	
๒	รายงานปัญหาเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องรับดำเนินการแก้ไข	ดำเนินการทันทีเมื่อตรวจพบปัญหา	
๓	การขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว	อย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง	ขับเคลื่อนผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน
๔	จัดการประชุมให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยให้แก่ประชาชนทั่วไป	อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง	
๕	ดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกับชุมชน	อย่างน้อยปีละ ๑ แห่ง	พิจารณาจากสภาพความสำคัญของปัญหา

๔.๓.๔ การประสานงานของเครือข่าย

ในการประสานงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย นั้น ในเบื้องต้นทางคณะกรรมการได้ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางในการติดต่อประสานงานระหว่างกัน โดยตั้งกลุ่มแอฟริเคชั่น Line ว่า “กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีฯ ลุ่มน้ำเลย” โดยมีพระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน ซึ่งเป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการเป็นแอดมิน และใช้ช่องทางแอฟริเคชั่น Facebook และโทรศัพท์เป็นอีกช่องทางในการติดต่อประสานงาน

ส่วนในการประสานอย่างเป็นทางการ กรณีมีการเรียกประชุมปรึกษาหารือหรือมีเรื่องสำคัญที่จำเป็นต้องแจ้งคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยอย่างเป็นทางการ พระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน จะเป็นผู้รับคำสั่งจากพระครูประภัสร์จันทโชติ ประธานเครือข่าย เป็นผู้ส่งหนังสือออกไปยังคณะกรรมการเพื่อให้ทราบข้อมูลอย่างเป็นทางการ

สถานที่ที่ใช้ในการประสานงานของเครือข่าย สามารถติดต่อได้ ๒ แห่ง คือ สามารถติดต่อได้ที่วัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย หรือประสานงานได้ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๔.๔ วิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

ในการวิเคราะห์การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ผู้วิจัยให้หลักการเดียวกับเทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพหรือการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม หรือ “SWOT Analysis” ซึ่งเป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์สำหรับองค์กรหรือโครงการ สามารถช่วยให้เรากำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กรหรือการดำเนินงานต่างๆ ได้

เทคนิคนี้ อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์ (Albert Humphrey) ได้ชื่อว่าเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดนี้โดยนำเทคนิคนี้มาแสดงในงานสัมมนาที่มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ก่อนที่จะมีการใช้กันอย่างแพร่หลายในมหาวิทยาลัย ฮาร์วาร์ด ประเทศอังกฤษ มาตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๙๖๐ โดยจะใช้ในการประเมินสถานการณ์และวางแผนกลยุทธ์ รวมทั้งตรวจสอบสภาพองค์กรทั้งภายในและภายนอก โดยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูล ๔ อย่างด้วยกันคือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อแก้ไขปัญหาภายในและภายนอกขององค์กรให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

องค์ประกอบของ SWOT มีทั้งหมด ๔ อย่างด้วยกัน ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ SWOT นั่นเอง ซึ่งเป็นการนำตัวอักษรหน้าในภาษาอังกฤษของหลักการทั้งหมด ๔ อย่างมารวมกัน เพื่อความสะดวกสบายและง่ายในการจดจำนั่นเอง ซึ่งประกอบไปด้วย

จุดแข็ง (Strength) คือ ความสามารถและสถานการณ์ที่ดีภายในองค์กร ซึ่งในงานวิจัยนี้คือ จุดแข็งหรือจุดเด่นของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

จุดอ่อน (Weakness) คือ ความสามารถและสถานการณ์ที่เป็นข้อด้อยขององค์กร ซึ่งต้องได้รับการแก้ไข ในงานวิจัยนี้คือ จุดอ่อนของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

โอกาส (Opportunity) คือ หนทางที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ ในงานวิจัยนี้คือ โอกาสของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ที่สามารถทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

อุปสรรค (Threat) คือ ปัจจัยที่ขัดขวางการทำงานขององค์กร ในงานวิจัยนี้คือ อุปสรรคของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ที่ขัดขวางหรือเป็นปัญหาต่อทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเลย

จากการวิเคราะห์ศักยภาพเพื่อหาแนวทางการพัฒนาวัดที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในจังหวัดกำแพงเพชรทั้ง ๑๐ วัด โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพหรือการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม หรือ “SWOT Analysis” ได้ผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓

แสดงผลการวิเคราะห์ศักยภาพเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนา
แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

สภาพ SWOT	ข้อมูลทั่วไปและศักยภาพของเครือข่ายฯ
จุดแข็ง	คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย เต็มไปด้วยบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในงานที่เกี่ยวข้อง ทั้ง วัฒนธรรมจังหวัด ข้าราชการ นักวิชาการ พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาวัด และบุคลากรในชุมชนที่มีแหล่งโบราณคดี คณะทำงานมีข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี คณะทำงานส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านอยู่แล้ว พุทธศาสนิกชนในชุมชนส่วนใหญ่ก็เป็นผู้ใฝ่ในบุญกุศล พร้อมทั้งจะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย
จุดอ่อน	คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยยังมีบุคลากรกระจายตัวไม่ครบตามแหล่งโบราณคดี

<p style="text-align: center;">โอกาส</p>	<p>คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยมีวิธีการติดต่อประสานงานกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีค่อนข้างรวดเร็ว แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยหลายแห่งกำลังได้รับการพัฒนาจากชุมชนและส่วนราชการเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ท่องเที่ยว เช่น วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น วัดห้วยห้าว (ร้าง) เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การทำงานของเครือข่ายสามารถเห็นผลงานการพัฒนาได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น นำมาสู่ความเข้าใจของชุมชน</p>
<p style="text-align: center;">อุปสรรค</p>	<p>คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยต่างก็มีภาระความรับผิดชอบในงานประจำของตนเอง และพักอยู่ห่างไกลกัน ทำให้อาจมีเวลาจำกัดที่จะดำเนินการด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี รวมทั้งการประสานงานและการทำงานขับเคลื่อนที่ยังขาดงบประมาณรองรับในการทำกิจกรรมต่างๆ</p>

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้เป็นการสรุปผลการวิจัยทั้งประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย การวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย รวมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องและข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย, (๒) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และ (๓) เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย และอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากการสำรวจภาคสนามพบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยทั้งสิ้น ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีได้ดังนี้

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดีในลุ่มแม่น้ำเลยพบเพียงแห่งเดียวคือ แหล่งโบราณคดีวัดพุทธสีมาราม บ้านบุงผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีกลุ่มใบเสมาหินวัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลัก ที่พบในเขตบ้านบุงผักก้าม บ้านนา

หลัก ตำบลวังสะพุง บ้านห้วยทรายคำ บ้านน้อยนา ตำบลศรีสงคราม และวัดพัทธสีมาราม ส่วนใหญ่เป็นหินทรายสีขาว บางส่วนเป็นหินทรายสีแดง มีหลากหลายขนาด มีรูปสลักลักษณะใกล้เคียงกับ ศิลปะทวารวดี ส่วนใหญ่มีรูปสลักคล้ายสถูปเจดีย์ ใบเสมาที่มีอักษรประกอบศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยได้ทำสำเนาจารึกไว้พบว่า เป็นอักษรอินเดียใต้ (อักษรปัลลวะ) จำนวน ๑๒ บรรทัด ตัวอักษรลบเลือนอ่านได้เป็นบางคำ ลักษณะอักษรรูปแบบนี้สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบอักษรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้าง

บริเวณลุ่มแม่น้ำเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชน จาก การสำรวจในการทำวิจัยครั้งนี้พบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยที่มีหลักฐานการสร้างและลักษณะทางพุทธศิลปกรรมร่วมในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง ดังนี้

๑. แหล่งโบราณคดีวัดยอดแก้ว ตั้งอยู่บ้านนาวิ้ว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีโบสถ์และพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดยอดแก้วเป็นโบสถ์ก่ออิฐที่มีเครื่องบนเป็นไม้ เดิมเป็นอาคารโถง เสาไม้ ต่อมาได้มีการบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๑๕ และพระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๒ องค์ องค์แรกมีขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่กึ่งกลางของโบสถ์ ทั้งสององค์เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๒. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์เย็น ตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีพระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ พระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๓. แหล่งโบราณคดีวัดกู่คำ ตั้งอยู่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีพระธาตุกุดเรือคำและพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระธาตุกุดเรือคำเดิมเป็นเจดีย์ก่ออิฐฉาบปูนเรียบๆ ไม่มีลวดลายและไม่ปรากฏประวัติการสร้างแน่ชัด เป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่ ส่วนพระประธานในโบสถ์วัดกู่คำเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๔. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่ที่บ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคลมีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ วิหารพระเจ้าใหญ่เป็นอาคารวิหารพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญของวัด เป็นงานฝีมือช่างญวน อายุราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วน

พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปพระประธานในวิหารพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๕. แหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิ ตั้งอยู่ที่บ้านแฮ่ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย ภายในวัดศรีภูมิมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๖. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนิธิ ตั้งอยู่ที่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนิธิมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาณาคูชา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนิธิเป็นอาคารก่ออิฐจำนวน ๖ ห้อง สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๐ หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ทำเป็นเทิบซ้อนกัน ๓ ตับ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระประธานภายในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ และเจดีย์ญาณาคูชาเป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ เมตร

๗. แหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุ ตั้งอยู่ที่บ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน แหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์และเจดีย์พระธาตุจอมศรี เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ และเจดีย์พระธาตุจอมศรีตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโบสถ์ เดิมเป็นเจดีย์ขนาดเล็กเป็นที่บรรจุอัฐิของหลวงพ่อดำตัน อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุรูปแรก ต่อมาได้มีการบูรณะและเสริมองค์พระธาตุให้ใหญ่ขึ้น เป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมอย่างศิลปะล้านช้าง โดยการสร้างเสริมองค์พระธาตุนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลรูปทรงของพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นเจดีย์สำคัญของจังหวัดเลยเป็นหลัก

๘. แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห่าว (ร้าง) เป็นโบราณสถาน (วัดร้าง) อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลยทางทิศตะวันออก ตรงข้ามกับชุมชนบ้านโพนค้ายและชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ปัจจุบันวัดห้วยห่าวเป็นมีซากวิหารซึ่งถือเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่และมีความสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับซากวิหารอื่นตามแหล่งโบราณคดีในกลุ่มแม่น้ำเลย มีผังของวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันหลังให้กับแม่น้ำเลย ซากวิหารวัดห้วยห่าวก่อด้วยอิฐ ปรากฏร่องรอยบันไดทางขึ้นหนึ่งทางบริเวณด้านหน้า สันนิษฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมล้านนา เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่าพระโพนสีและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชทรงมีความเกี่ยวข้องกับการก่อกำเนิดให้กบวัดห้วยห่าวตามที่ปรากฏในจารึก

๙. แหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) แหล่งโบราณคดีวัดเทิงเป็นวัดร้างปรากฏซากฐานอาคารอิฐและพระพุทธรูปปูนปั้น รูปแบบศิลปกรรมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดเล็ก ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในอาคารติดกับผนังด้านทิศตะวันตก มีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพชำรุดเสียหายมาก สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยหลังจากสงครามระหว่างสยามกับลาวในศึกเจ้าอนุวงศ์สงบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายลาว ทางเมืองเลยก็มีขุนนางจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองมาทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมชาวเมืองที่หนีเข้าป่าให้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม การปกครองภายในเมืองเลยและบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยจึงเหมือนกับหัวเมืองลาวอื่นๆ ที่ถูกโอนมาเป็นเมืองขึ้นของหัวเมืองใหญ่ในเขตอาณาจักรสยาม ในขณะเดียวกันรูปแบบการก่อสร้างอาคารหรือศาสนสถานต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองมากขึ้น ทำให้พบว่าแหล่งโบราณคดีในลุ่มแม่น้ำเลยที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมสกุลช่างหลวงแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีช่างพื้นบ้านล้านนาและช่างญวนเข้ามารับจ้างทำงานศิลปกรรมต่างๆ ด้วย ทำให้รูปแบบศิลปกรรมมีลักษณะผสมผสานกันอย่างหลากหลายศิลปกรรม ซึ่งมีจำนวน ๑๐ แห่ง ดังนี้

๑. แหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์ ตั้งอยู่ที่บ้านปากภู ตำบลเมือง อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์มีโบสถ์ พระประธานในโบสถ์และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดศรีทัศน์เป็นอาคารโบราณสถานสำคัญของวัด เป็นอาคารคอนกรีตวางผังสี่เหลี่ยมจำนวน ๔ ห้อง มี ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดศรีทัศน์น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตตำบลนาอ้อ ตำบลเมืองและตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอมืองเลย ซึ่งมีช่างพื้นบ้านจากเมืองน่านได้เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วนเจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์เป็นเจดีย์เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๗ เมตร

๒. แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์เป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๕ องค์ ชาวบ้านเรียกว่าพระเจ้า ๕ พระองค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีลายปูนปั้นที่สงฆาฎิและรัดประคด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ส่วนเจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์เป็นเจดีย์ขนาดย่อมอยู่ทางด้านทิศใต้ติดกับตัวโบสถ์ เจดีย์มีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง เจดีย์องค์นี้มีหนานนหน่ ช่างชาวเมืองน่านที่มารับจ้างสร้างศาสนสถานในเขตบ้านนาอ้อเป็นคนสร้าง

๓. แหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่นมีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรระฆัง เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่นเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่นเป็นเจดีย์ขนาดย่อมมีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีฐานหน้ากระดานขนาดเล็กซ้อนกัน ๓ ชั้น ฝีมือช่างพื้นบ้าน ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาที่เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในบ้านนาอ้อช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วนหอรระฆังวัดศรีชมชื่นเป็นหอรระฆังเสาเดียว ก่อด้วยอิฐ มีลักษณะเป็นแปดเหลี่ยม หอรระฆังวัดศรีชมชื่นมีลักษณะทางศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะไทลื้อ

เป็นอย่างมาก หอระฆังหลังนี้สร้างขึ้นโดยมีหนานหลวงเป็นนายช่างใหญ่ หนานหลวงผู้นี้เป็นช่างที่ถูกว่าจ้างมาจากเมืองน่าน

๔. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะนาว ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษมีพระประธานในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ สร้างโดยช่างชาวเหนือราวปี พ.ศ. ๒๔๗๒

๕. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสมังคการาม ตั้งอยู่ที่บ้านปากหมาก ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสมังคการามมีพระประธานในโบสถ์ เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๕ องค์ องค์กลางเป็นพระประธานมีขนาดหน้าตักใหญ่ที่สุด ปางมารวิชัย ซึ่งมีลักษณะพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างแบบฝีมือช่างพื้นบ้าน อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๖. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุม ตั้งอยู่ที่บ้านนาโคก ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุมมีโบสถ์ และพระประธานในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดโพธิ์ชุมเป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ส่วนพระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมนั้นพระพุทธรูปภายในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๗. แหล่งโบราณคดีวัดโพนทัน ตั้งอยู่ที่บ้านถิ่น ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพนทันมีโบสถ์และพระพุทธรูปพระเสีงเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดโพนทันเป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้ม ส่วนพระพุทธรูปพระเสีงเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมอีสาน แต่ถูกพอกทับด้วยสีจึงทำให้อักษรจารึกค่อนข้างเลือนราง และจารึกนี้ยังไม่ได้รับการอ่านด้วย

๘. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทราวาส ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทราวาสมีพระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมือง (หลวงพ่อกิน) พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย และพระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปศิลามิ่งมงคลเมืองหรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “หลวงพ่อกิน” เป็นพระพุทธรูปหินแกะสลักปางมารวิชัย ศิลปะทวารวดีตอนปลาย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระพุทธรูปพระบางเมืองเลยเป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น มีจารึกที่ฐานสามารถอ่านถอดความได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๒๕๕ และพระพุทธรูปหลวงพ่อศรีสะอาด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๙. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาด ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผุก ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาดมีพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริด

ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ที่ฐานพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองมีจารึกอักษรไทยน้อยอยู่โดยรอบ ระบุว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๔

๑๐. แหล่งโบราณคดีวัดจอมมณี ตั้งอยู่บ้านจอมมณี ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดจอมมณีมีพระพุทธรูปหลวงพ่ोजอมมณีซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีฐานพระเป็น ๓ ขา พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๕.๑.๒ วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การศึกษาสภาพปัญหา แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย การวิเคราะห์เนื้อหาได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีและการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการสำรวจและการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๓ ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย สาเหตุของปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย และแนวทางการการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ดังนี้

สภาพปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสภาพปัญหาสภาพปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुक้าและทำลายแหล่งโบราณคดี และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี

๑. สภาพปัญหาการการรुक้าและทำลายแหล่งโบราณคดี ได้แก่ การทำลายแหล่งโบราณคดี การรुक้าแหล่งโบราณคดี การทิ้งขยะและสิ่งต่างๆ ในแหล่งโบราณคดี การขุดหาสิ่งของมีค่าในแหล่งโบราณคดี การขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในแหล่งโบราณคดี การทำลายทางอ้อมผ่านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน การจอตกรณในแหล่งโบราณคดี และการฝ่าฝืนข้อห้ามของแหล่งโบราณคดี

๒. สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ได้แก่ ขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีของชุมชน ความสะอาดของแหล่งโบราณคดี ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดแหล่งโบราณคดีขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออย่างมากในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีก็คือการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลรักษา การเข้าถึงแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก ขาดป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยส่วนใหญ่ ไม่มีป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญ

ของแหล่งโบราณคดี จึงทำให้ชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องไม่ทราบความสำคัญ จนนำไปสู่ปัญหาการ ละเลยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี และการเกี่ยงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

สาเหตุของปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธ ศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสาเหตุปัญหาการรुक้าและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทาง พระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีประเด็นศึกษา ๒ ประเด็นใหญ่ คือ สาเหตุภายใน และสาเหตุภายนอก

๑. สาเหตุจากปัจจัยภายใน จากการที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึง สาเหตุของการรुक้าทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน โดยเรานั้นสามารถ แบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน ได้แก่ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนในชุมชน ความไม่สนใจและ ขาดความเอาใจใส่ของชุมชน ความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในชุมชน การเกี่ยงความรับผิดชอบ ของคนในชุมชน และการไม่เคารพสถานที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่ชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวไม่มีความ ใสใจและไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน พระพุทธรูปและแหล่งโบราณคดีนั้นๆ

๒. สาเหตุจากปัจจัยภายนอก จากการที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึง สาเหตุของการรुक้าทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ระบุ ว่ามาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน ได้แก่ ขาด การบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง หน่วยงานรัฐละเลยการดูแลเอาใจใส่แหล่งโบราณคดีในหลายๆ ด้านและละเลยแหล่งโบราณคดีที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ งบประมาณของหน่วยงานไม่เพียงพอ การ ขาดแคลนบุคลากรของหน่วยงานรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความรู้ความเข้าใจชุมชน ขาดการ สร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ขาดการปรับภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวขาดความรู้ความเข้าใจ และการ เกี่ยงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

แนวทางการการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่ม แม่น้ำเลย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและไม่เห็นความสำคัญของแหล่ง โบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยของพระสงฆ์และคนในชุมชนเป็นปัญหาที่พบมากขึ้นใน ปัจจุบันจึงเป็นการอันสมควรที่ชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรตระหนักถึง ความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ต่อไป ผู้วิจัยจึงแยกแนวทางการ อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยเป็น ๓ แนวทาง คือ แนว ทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่ง โบราณคดีโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๑. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย ได้แก่ รัฐจะต้อง เป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องในแหล่งโบราณคดีแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน รัฐโดยกระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมบังคับใช้กฎหมาย ควรนำกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ มาบังคับใช้อย่างเด็ดขาด ตลอดจนตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพิ่มเติมในการอนุรักษ์ และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๒. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน จากผลการสำรวจที่พบภายในชุมชนหลายแห่งที่มีแหล่งโบราณคดี มีสภาพปัญหาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีแห่งนั้น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ผู้นำที่จะเข้ามาดูแลจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ทำให้ชุมชนควรร่วมมือและจัดหาแนวทางที่ใช้การแก้ปัญหาาร่วมกัน ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจิตสาธารณะต่อการรักษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ภายในชุมชนของคนที่อยู่ใกล้กับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ตรงกันในเรื่องที่ต้องการให้เด็กหรือเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต ควรจะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อส่งผลที่จะช่วยในการเสริมสร้างถึงจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ให้มากขึ้นและอยู่คู่ชุมชนนั้นๆ ต่อไป มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

ภายในชุมชนควรที่จะต้องมีการตั้งผู้นำหรือการตั้งตัวแทนขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ที่คอยบังคับควบคุมให้ชาวชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของแหล่งโบราณคดี สิ่งทีผู้นำ พระสงฆ์ และชาวบ้านต้องทำภายในชุมชน ต้องมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมหรือเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา มีการให้ความรู้เกี่ยวแหล่งโบราณคดี และคอยเป็นหูเป็นตาให้กับรัฐในการสอดส่องดูแลแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นมรดกของชาติ ที่เสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ไว้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา วัดและชุมชนต้องร่วมมือกันทำการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยการดำเนินการนั้นไม่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อรอการดำเนินการอนุรักษ์ขั้นสูงที่เหมาะสมในลำดับต่อไป

๓. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม จากข้อมูลซึ่งเป็นผลที่สามารถสรุปได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมอย่างที่ควรจะเป็น เพราะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนานับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลายด้าน ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้แหล่งโบราณคดียังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่หน่วยงานราชการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบโดยตรง เช่น

หน่วยงานราชการต้องมีส่วนสนับสนุนการช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กับแหล่งโบราณคดี โดยร่วมมือและประสานงานกับสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น คอยประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือกลางวิซพีซที่ปกคลุมโบราณสถานให้สะอาด เรียบร้อย พัฒนาภูมิทัศน์ และอื่นๆ ได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมระดับจังหวัดควร กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นระบบต่อไป

ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำแหล่งโบราณคดีมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แล้วนำมาปรับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่

๕.๑.๓ การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การสร้างและทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการทำงานและศึกษาวิจัยจากเอกสาร ๒ กลุ่ม คือ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี และตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี

กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยได้ทำหนังสือแนบสการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๘ รูป ผู้แทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๘ คน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการดูแลแหล่งโบราณคดีร่วมกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการจำนวน ๕ คน มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ในวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมพระราชวชิราภรณ์ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๒. ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ตลอดจนสภาพปัญหาการรुक้า ทำลายและละเลยการอนุรักษ์ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชน

๓. ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นประธานเครือข่าย พระครูสิทธิธรรมภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพชนันท์ และพระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน รองเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสงฆ์ฆาธิการและคฤหัสถ์อีก ๗ รูป/คน

ที่ประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดหรือชุมชนที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย กับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๒. ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓. ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้อยู่ในสภาพคงทนและอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

๔. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปกรรม และวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕. ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๖. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่จะมีการดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน

ในการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย คณะผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์, (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม, (๓) ไม่บัญญัติสิ่งทีพระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ, (๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น, (๕) ไม่ลู่อ่านาจตันทาคือความอยากที่เกิดขึ้น, (๖) ยินดีในเสนาสนะป่า และ (๗) ตั้งสติระลึกรู้ในใจว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม

อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอปริหานิยธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยได้ เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และสังคมโดยรวม สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ คณะผู้วิจัยจึงแบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น ๒ ส่วน คือ นำเสนอข้อเสนอแนะต่างๆ ในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องเป็น ๓ ส่วน

ส่วนแรก เป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่ชาวบ้าน มีการประสานงานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่จัดอบรม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคต่างๆ ให้ทั่วถึง เช่น ถนนหนทาง แสงสว่าง ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง การซ่อมบำรุงหรือบูรณะ เป็นต้น

ควรมีการจัดทุนหมุนเวียนที่เกิดจากภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ในการถวายพระสงฆ์สามเณรหรือจ้างชาวบ้านเข้ามาดูแลความสะอาด รักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณคดี และสนับสนุนงบในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือสนับสนุนเงินทุนในการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชน ขอความร่วมมือกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่นำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม โดยให้อธิบายความรู้และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยอย่างครบถ้วนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อท้องถิ่น และที่สำคัญคือ กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในชุมชนจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกให้กับนักเรียน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ และการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

ส่วนที่สอง เป็นข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ที่ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชน เด็กหรือเยาวชน มีส่วนร่วมในการการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีหรือแหล่งศิลปกรรม มีการจัดประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จัดสภาพภูมิทัศน์รอบๆ แหล่งโบราณคดีให้เหมาะสม มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง ผู้นำชุมชนเองต้องเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ให้ความรู้ชาวบ้านในการคอยสอดส่องดูแลช่วยเจ้าหน้าที่ และจัดกิจกรรมในลักษณะการท่องเที่ยวและพัฒนาโบราณสถานโดยชุมชนร่วมมือกัน

ส่วนที่สาม เป็นข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งควรร่วมมือและประสานงานกับกรมศิลปากร ในการเฝ้าระวังการบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณคดี ช่วยดูแลถาวรวัตถุที่ปกคลุมแหล่งโบราณคดีหรือแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาให้สะอาด เรียบร้อย และพัฒนาภูมิทัศน์ กำหนดวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรดำเนินการขยายเครือข่ายในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายนั้นมารวมมือกันในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในท้องถิ่นนำมาเป็นทุนทาง

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้ จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยตามโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” ซึ่งได้รับสนับสนุนการวิจัยงบประมาณปี ๒๕๕๙ จากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้สรุปแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ทั้งจากการสัมภาษณ์และการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยนั้น ชุมชนมีความต้องการที่จะให้มีปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีให้กับประชาชน พระสงฆ์สามเณร เด็กหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว และการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี

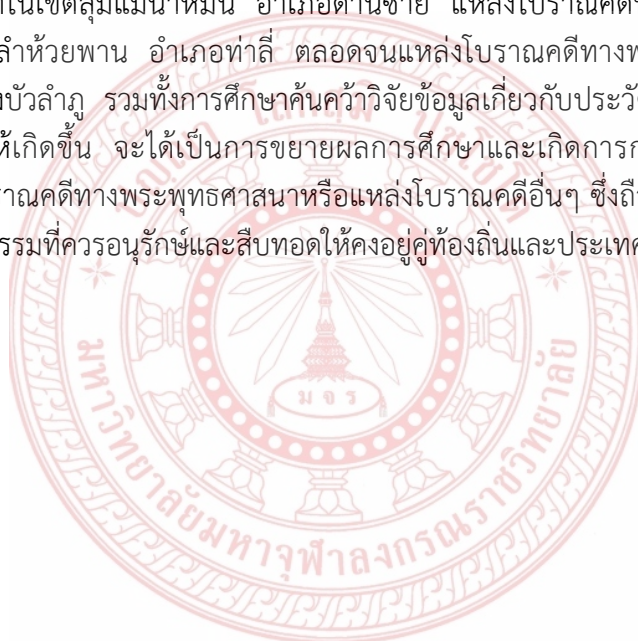
ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยในเชิงนโยบายและการสนับสนุนจากภายนอก ผลการวิจัยพบว่า หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือสนับสนุนเงินทุนในการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชน และสถาบันการศึกษาในชุมชนควรจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ในท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกให้กับนักเรียน ซึ่งสมควรที่จะได้รับการศึกษาวิจัยต่อยอดองค์ความรู้และแนวทางการอนุรักษ์พัฒนาที่ได้จากการวิจัยในโครงการที่ผ่านมา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงรูปธรรมหรือในเชิงปฏิบัติอย่างสูงสุดแก่ชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติ

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวข้องกับการนำองค์ความรู้และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยเชิงบูรณาการที่ได้ในเชิงปฏิบัติการมากยิ่งขึ้น โดยให้เข้าถึงชุมชนและกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกำลังสำคัญของสังคมท้องถิ่นต่อไป นั่นก็คือ เยาวชน และควรต่อยอดการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา มาเชื่อมกับการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนรอบๆ แหล่งโบราณคดี ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนอยากเรียนรู้และเข้าใจความเป็นมาของท้องถิ่นตนเองได้มากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุนี้ หากมีการศึกษาวิจัยต่อไป ควรเป็นการศึกษาวิจัยที่เห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและปลูกฝังจิตสำนึกในการตระหนักรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ก่อนที่แหล่งโบราณคดีเหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดี เพื่อประยุกต์ใช้เสริม

หลักสูตรการเรียนการสอนในสถานศึกษา สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชน ในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ สืบต่อไป

ในขณะเดียวกัน ก็ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ พระพุทธศาสนา แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตามพื้นที่อื่นๆ ในเขตจังหวัดเลยหรือจังหวัดใกล้เคียงควบคู่กันไปด้วย เพราะแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ก็อยู่ในสภาพที่ถูกรุกรานทำลายและละเลยจากประชาชนและหน่วยงานภาครัฐเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในเขตลุ่มแม่น้ำโขง อำเภอเชียงคานและอำเภอปากชม แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในเขตลุ่มแม่น้ำหมัน อำเภอด่านซ้าย แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเหืองและลำห้วยพาน อำเภอท่าลี่ ตลอดจนแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในเขตจังหวัดหนองบัวลำภู รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ให้เกิดขึ้น จะได้เป็นการขยายผลการศึกษาและเกิดการกระตุ้นในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่คู่ท้องถิ่นและประเทศชาติสืบไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

دنول ไซลินธุ์. จารึกฐานพระเจ้าองค์ทอง. เลย: วัดศรีสะอาด, ๒๕๕๖.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๑๘ ตอนพิเศษ ๒๙ ง.หน้า ๓ วันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๔๔.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ การศาสนา, ๒๕๓๔.

กรมศิลปากร. ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. เอกสาร โบราณคดี หมายเลข ๑/๒๔๓๒, ๒๕๓๓.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. คือถิ่นฐาน คือบ้านเรา: อบต. กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.

กรุงเทพฯ: กองวางแผนโครงการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: ศุภสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔.

ชวลิต อธิปัตย์กุล. สิมถวนในอีสาน: ความโยงใยพัฒนาการจากที่มา ที่ไป และสิ้นสุด ในห้วงมิติ เวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย. อุดรธานี: เต้า-โล้, ๒๕๕๖.

ชูศักดิ์ วิทยากค์. การท่องเที่ยวกับการพัฒนา: พินิจหลวงพระบางผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.

เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยและบริการวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

เชษฐ ติงส์กุลลี. เจดีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึง ศิลปะมณฑล. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๕.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. ร่องรอยวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี-ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย.

เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, ๒๕๕๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๕๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.

รณยุทธ์ จิตรดอน. ท่องเที่ยวจาริกบุญ. กรุงเทพฯ: กรีนคอร์ปอเรชั่น, ๒๕๕๒.

วสันต์ เทพสุรียนนท์. หนองราชวัตร: ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี.

กรุงเทพฯ: สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๔.

วิโรฒ ศรีสุโร. สิมอีสาน. กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส, ๒๕๓๖.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๘.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **เจดีย์ พระพุทธรูป อุบัตัม สิม ศิลปะลาวและอีสาน**. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส, ๒๕๕๕.

_____. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

สมโชติ อ๋องสกุล. **แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สองข้างทางถนนสุเทพ**. เชียงใหม่: มูลนิธิโรงพยาบาลสวนดอก มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓.

สายันต์ ไพเราะจูจิตร. **กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

_____. **การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์ : แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), ๒๕๔๗.

สุจินต์ เพชรดี. **๓๐๐ ปีแห่งการตั้งถิ่นฐานบ้านนาอ้อ**. เลย: ม.ป.ท., ๒๕๔๓.

สุรพล ดำริห์กุล. **แผ่นดินอีสาน**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙.

สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. **ลำดับกษัตริย์ลาว**. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕.

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์**. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **มติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

๑.๒.๒ บทความ

ธีระวัฒน์ แสนคำ. **เจดีย์ฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาในบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย, พื้นบ้านล้านนา, ปีที่ ๔ (ฉบับประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๘): หน้า ๕๕-๖๐.**

_____. **ประวัติศาสตร์โบราณคดีในกลุ่มน้ำบนเส้นทางโขง-น่านตอนล่าง. อารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน. หน้า ๑๒๑. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔): หน้า ๑๒๑.**

_____. **เมืองชายชาว: ชุมชนโบราณสำคัญของอาณาจักรล้านช้างในกลุ่มแม่น้ำเลย. พื้นถิ่นโขง ซี มูล. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙): หน้า ๗๗.**

_____. **วัดมหาชัย: วัฒนธรรมยุคกนิกาแห่งแรกในมณฑลอุดร. วิชาการวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๘): หน้า ๖๖-๘๔.**

_____. **เว็จกุฎีที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ: มรดกพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าแห่งจังหวัดเลย. ศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): หน้า ๑๑๗-๑๓๐.**

พรหมพงษ์ มหพรพงษ์. **อ่องฮอยประวัติศาสตร์ล้านช้างกับวัดห้วยท่าหว. เทียนวณอ้อ ดินแดนแห่งวัฒนธรรมล้านช้าง...แห่งอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย.** หน้า ๒๘-๓๕. รวบรวมโดย พยุงพร นนทวิศรุต. เลย: เมืองเลยการพิมพ์, ๒๕๕๙.

วิชัย จินดาเหม. **หลวงพ่อหิน วัดเลยหลง. ข่าวสตรายวัน.** (วันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๒): ๓๒.
สมชาติ มณีโชติ. **ไบเสมาหิน จังหวัดเลย. มรดกไทยเลย.** หน้า ๙๑-๙๒. รวบรวมโดย ดนุพล ไชยสินธุ์. เลย : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลย วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๔.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

พระราชวชิรเมธี และคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร.** รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖

๑.๒.๔ เอกสารอัตสำเนา

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๗ ขอนแก่น. **รายงานการสำรวจโบราณสถานวัดเทิง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย**” เอกสารวิชาการ ลำดับที่ ๑๗/๒๕๔๒, ๒๕๔๒.

๑.๒.๕ สัมภาษณ์

นางพยุงพร ศรีจันทวงษ์. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. สัมภาษณ์, ๒ มิถุนายน ๒๕๕๙.

นางล้อม จ้องกำ. ปราชญ์ท้องถิ่นบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

นางสมจิตร ไช้มาลา. ชาวบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

นายจันทร์ สะดาแนน, มรรคนายกวัดยอดแก้ว อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

นายถวิล โสมาศรี. มรรคนายกวัดพระธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

นายสัมฤทธิ์ สุภามา. วัฒนธรรมจังหวัดเลย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

นายสุวิบูลย์ จำรูญศิริ. อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย. สัมภาษณ์, ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

นายอุดร ตะพานบุญ. มรรคนายกวัดศรีสะอาด อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

พระครูธีรธรรมพิทักษ์. เจ้าอาวาสวัดกู่คำ อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

พระครูประกฤษ์จันทโชติ. เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

พระครูปิยสีลาภิรักษ์. เจ้าอาวาสวัดศรีสะเกษ อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

พระครูบุญญโชติคุณ. เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙.

พระครูโพธิธรรมสมเธาน. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชุม อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

พระครูสันตินาคนิวิฐ. เจ้าอาวาสวัดศรีสัตตนาคน อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.

- พระครูสิทธิธรรมารักษ์. เจ้าอาวาสวัดโพนทัน อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.
- พระครูสุธรรมโพธิคุณ. เจ้าอาวาสวัดโพธิ์เย็น อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.
- พระภัทรธรรมสุธี. เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธ) เจ้าอาวาสวัดศรีสุทธาวาส พระอารามหลวง อำเภอเมือง
เลย. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม ๒๕๕๙.
- พระมหาประพันธ์ สิริปัญญา. เจ้าอาวาสวัดศรีมงคลาราม อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม
๒๕๕๙.
- พระมัน ถาวโร. ผู้ดูแลที่พักสงฆ์วัดห้วยห้า อำเภอเมืองเลย. สัมภาษณ์, ๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๙.
- พระอธิการณัฐนันท์ อานนโท. เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๒๓ มีนาคม
๒๕๕๙.
- พระอธิการสุพัฒน์ ปฎิภาณ. เจ้าอาวาสวัดจอมมณี อำเภอวังสะพุง. สัมภาษณ์, ๖ มิถุนายน ๒๕๕๙.

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา
ในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยConservation and Development of Buddhist Archaeology Sites
in Loei River Basin, Loei Province

ดร.ธงชัย สิงอุตม, ธีระวัฒน์ แสนคำ

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ (๑) ศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย (๒) ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และ (๓) สร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ผลการศึกษาพบว่า แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยมีจำนวน ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดีจำนวน ๑ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์จำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งล้วนแต่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป

จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยพบว่า สภาพและสาเหตุปัญหาการรุกราน ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่สำคัญ ได้แก่ การบุกรุกทำลายด้วยความไม่เห็นคุณค่า ขาดการเอาใจใส่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาของชุมชน

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยสามารถทำได้โดยความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนซึ่งแยกออกเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการ

อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม

จากการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ทำให้เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อปปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา, ประวัติศาสตร์, ศิลปกรรม, การอนุรักษ์และพัฒนา, ลุ่มแม่น้ำเลย

ABSTRACT

The research of “The Conservation and Development for Buddhist Archaeological Site in Loei River Basin, Loei Province” had objectives : (1) to study history and importance of Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province, (2) to study and analyze guidelines for conservation and development of Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province, which participation from local communities, and (3) to establish the community network of conversation and development Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, Loei province.

The result of the study, was found 20 Buddhist archaeological site in the area of Loei river basin, which could divided to 3 groups along styles of archaeological sites ; 1 Buddhist archaeological site in the Dvaravati culture, 9 in the Lan Xang culture, and 10 in the Rattanakosin period. Each Buddhist archaeological sites had interested historical development and there were important for history, archaeology and fine arts, should be valuable for conservation and development to highest benefits.

In addition, from the analysis of the path to the conservation and development for Buddhist archaeological sites in the area of Loei river basin, could found problems such as encroachment, destruction and lack of conservation, from many cause, such as the encroachment from depreciate, irresponsible of implicated institutions, ignorance-unknowing about archaeological site conservation, and lack of

cooperation to conserved and observed local communities' Buddhist archaeological sites.

Moreover, the path of conservation and development for Buddhist archaeological sites in Loei river basin, could do by participate from all sectors, divided to 3 levels ; path of conservation and development of archaeological sites in the state policy level, the temple and local community level, and the province level especially by cultural organizations.

Finally, the establish of community networks to conservation and development for Buddhist archaeological sites in the area of Loei river basin, affected to the process of the network establish working. Starting from bring together with related persons, meeting with related persons, selected to working group of network, set the role and duty for working group of network by used the "APARIHANIYADHAMMA", a teaching of Buddha. to applied for conservation and development, by integration, for Buddhist archaeological sites in Loei river basin will be conserved earnestly and sustainable development.

Keywords : Buddhist Archaeological Site, History, Fine Arts, Conservation and Development, Loei River Basin.

๑. ที่มาและความสำคัญ

แม่น้ำเลยเป็นแม่น้ำสายหลักซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของชาวจังหวัดเลย ไหลจากทิศใต้ไปทางทิศเหนือ แม่น้ำเลยมีต้นกำเนิดจากภูอกอกซากในเขตภูหลวง ตรงต้นน้ำชาวบ้านเรียกว่า "เลยวังไสย" เพราะน้ำใสสะอาดมาก แม่น้ำเลยลัดเลาะไปตามหุบห้วยของภูหลวง ไหลลงสู่ที่ราบในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำโขงที่ปากเลย บ้านคกมาต อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย รวมความยาวของแม่น้ำเลยทั้งสิ้น ๒๓๑ กิโลเมตร แม่น้ำเลยไหลผ่านเฉพาะพื้นที่จังหวัดเลยเท่านั้น

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนั้นพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย เมืองปากเหืองและเมืองเชียงคาน ในเขตอำเภอเชียงคาน แหล่งโบราณคดีที่สำคัญในกลุ่มแม่น้ำเลย อาทิ

แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในเขตลุ่มแม่น้ำเลยตอนต้น จากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในเขตพื้นที่โครงการผามอง บริเวณส่วนหนึ่งของจังหวัดเลย อุดรธานี หนองคาย ได้พบว่ามีหลักฐานทางด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์อยู่อย่างหนาแน่นเป็นกลุ่มใหญ่ อยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเลยตอนต้นในท้องที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ในการสำรวจได้พบ

หลักฐานบนเนินดินหลายแห่ง ทางเจ้าหน้าที่โครงการได้ทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีจำนวน ๖ แห่ง พบหลักฐานทางโบราณคดีหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นขวานหินขัดและเครื่องมือเหล็ก^๑

แหล่งโบราณคดีเมืองทรายขาว (เมืองชายขาว, เมืองซ้ายขาว, เมืองซ้าย) เป็นเมืองโบราณเก่าแก่ตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำเลย ห่างจากอำเภอวังสะพุงลงมาทางทิศใต้ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร เป็นเมืองหน้าด่านสำคัญทางทิศตะวันตกของล้านช้าง เคยมีการพบร่องรอยเนินอิฐอยู่หลายแห่งและเคยมีการพบพระพุทธรูปสำริดปางห้ามสมุทรองค์หนึ่ง มีจารึกที่ฐาน ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย^๒

วัดห้วยห้าว เป็นวัดร้างอยู่ในเขตบ้านท่าข้าม ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย ที่บ้านท่าข้ามมีการพบศิลาจารึกที่วัดร้างแห่งหนึ่ง ชื่อ ว่าวัดห้วยห้าวอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลย เนื้อหาในจารึกกล่าวถึงการที่พระยาวรวงษามหาธรรมมกราช (พ.ศ.๒๑๔๑-๒๑๖๗) พระมหากษัตริย์ล้านช้างได้พระราชทานที่ดินแก่วัดนี้เมื่อ พ.ศ.๒๑๕๐ ตามที่พระยาโพธิสาลราช (พ.ศ.๒๐๖๓-๒๐๙๐) เคยพระราชทานไว้แต่เดิม ปัจจุบันศิลาจารึกวัดห้วยห้าวถูกนำไปเก็บรักษาและจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเลย ในมหาวิทยาลัยราชภัฏเลย^๓

โบราณสถานวัดพระธาตุ ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเชียงคาน มีการพบร่องรอยของชุมชนโบราณและซากโบราณสถานปรากฏอยู่ เคยมีการพบพระพุทธรูปมากมาย แต่เนื่องจากเงินฮ่อเข้ามารุกรานชาวบ้านจึงนำไปซ่อนโดยนำพระพุทธรูปทองคำไปซ่อนไว้ในแม่น้ำเลย ตรงที่เรียกว่าวังแสนชั้นปัจจุบันนี้ เดิมมีซากเจดีย์โบราณปรากฏอยู่ต่อมาได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ โดยช่างมาจากเมืองหลวงพระบาง แต่ฐานพระธาตุไม่มั่นคงแน่นหนาจึงทำให้พระธาตุพังทลายลงมาเป็นเนินดินจนถึงปัจจุบัน^๔

และแหล่งโบราณคดีบ้านนาอ้อ อยู่ในเขตบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย ในเขตบ้านนาอ้อมีการพบโบราณสถานทางพระพุทธศาสนาหลายแห่ง อาทิ วัดศรีจันทร์ วัดศรีชมชื่น และวัดถ้ำผาปู เป็นต้น ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔^๕

นอกจากชุมชนโบราณและโบราณสถานที่กำลังกล่าวมานี้แล้ว มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นวัดมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งซากสิม (โบสถ์) ซากวิหาร และซากพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย ในบริเวณซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลาว และมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๔

^๑ สุรพล ดำริห์กุล, แผ่นดินอีสาน, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๓๒.

^๒ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง, ลำดับกษัตริย์ลาว, (กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓-๕๕.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^๔ ชีระวัฒน์ แสนคำ, ประวัติศาสตร์โบราณคดีในกลุ่มน้ำบนเส้นทางโขง-น่านตอนล่าง, อารยธรรมศึกษา โขง-สาละวิน, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๔): หน้า ๑๒๑.

^๕ ชีระวัฒน์ แสนคำ, เว็บบล็อกที่วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ: มรดกพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าแห่งจังหวัดเลย, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๓๕ ฉบับที่ ๗ (พฤษภาคม ๒๕๕๗): หน้า ๑๑๙-๑๒๐.

จากที่กล่าวมาข้างต้นก็จะเห็นได้ว่า ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยซึ่งเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชาว จังหวัดเลย ได้มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมากมายกระจายอยู่ตลอดลุ่มน้ำ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

ที่ผ่านมา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งในลุ่มแม่น้ำเลยได้ถูกทำลายจาก กลุ่มมิจฉาชีพ โดยความพยายามขุดหาสิ่งของมีค่า และถูกละเลยจากการอนุรักษ์จนทำให้ ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ได้รับความเสียหาย หากปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นไปตามกาลเวลาโดยไม่มีการอนุรักษ์และพัฒนาขึ้น คุณค่าและความสำคัญของ แหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คงไม่เหลือให้พุทธศาสนิกชนได้ ศึกษาเรียนรู้ตามไปด้วย

แม้ว่าประเทศไทยจะมีพระราชบัญญัติโบราณวัตถุโบราณสถาน ฯลฯ มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ มีอนุสัญญาระหว่างประเทศ และทำสัญญากับบางประเทศเพื่อป้องกันการค้าขาย-ส่งออก โบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย^๖ เช่น โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่เป็นหลักฐานความเป็นมาของประเทศชาติ จะซื้อขายได้ก็เฉพาะสิ่งของที่เป็นสมบัติส่วนตัวที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษผู้สร้าง ขึ้นมาเท่านั้น แต่กระนั้นก็ยังมีการซื้อขายโบราณวัตถุอันเป็นสมบัติของชาติกันอย่างกว้างขวาง มิได้ เกรงกลัวอาญาของกฎหมายเลยวิธีเดียวที่อาจช่วยแก้ปัญหาได้คือ กระตุ้นจิตสำนึกของคนให้มี คุณธรรม ให้มีความรู้สึกผิดชอบที่จะร่วมแรงร่วมใจอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุของประเทศ ให้เป็นสมบัติวัฒนธรรมของบ้านเมืองมิใช่เป็นสมบัติส่วนตัว ทั้งนี้ต้องรีบกระทำนับตั้งแต่วันนี้เป็น ต้นไป เพราะพรุ่งนี้ก็อาจสายไปเสียแล้ว

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและ อนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณคดี เหล่านี้จะถูกทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการ สืบสวนศึกษาแหล่งโบราณคดี เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและ นักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกใน การดูแลและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของ ท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป

ทั้งนี้ หากมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ก็ จะเป็นการสอดคล้องกับกระแสการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมที่กำลังได้รับความนิยมเป็น อย่างมาก เช่น ภูเรือ ภูกระดึงและชุมชนวัฒนธรรมเชียงคาน เป็นต้น ถือเป็นกระตุกการ ท่องเที่ยวและกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่างๆ ตลอดจนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และตระหนัก ถึงความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา อันจะเป็นการสอดรับการท่องเที่ยวใน

^๖ กรมศิลปากร, พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง, กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงาน เลขาธิการกรม กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

ภูมิภาคที่เกิดขึ้นหลังการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนในปลายปี พ.ศ.๒๕๕๘ ซึ่งจังหวัดเลยจะมีความได้เปรียบเนื่องจากอยู่ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีเส้นทางคมนาคมติดต่อถึงการโดยสะดวก และมีความคล้ายคลึงทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓. เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยทั้งในเชิงเอกสารและการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. การศึกษาในเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย จากหนังสือ งานวรรณกรรม งานวิจัย

๒. การจัดทำเครื่องมือจัดเก็บข้อมูล

(๑) การสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์

(๒) การสร้างแบบสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย

จังหวัดเลย

๓. การศึกษาภาคสนาม โดย

(๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

(๒) ประชุมกลุ่มย่อยเพื่อตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์และลักษณะพุทธศิลป์แล้วหาข้อสรุปร่วมกัน ในแต่ละแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย

(๓) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการเรียบเรียง การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา

๕. การนำเสนอข้อมูล ใช้การพรรณนาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ตลอดจนแนวทางอนุรักษ์และ

พัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย และการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

๔. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย, (๒) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และ (๓) เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ประชุมระดมความคิดเห็น และการสังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๔.๑ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจและศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตอำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง อำเภอเมืองเลย และอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย จากการสำรวจภาคสนามพบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยทั้งสิ้น ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีได้ดังนี้

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดีในกลุ่มแม่น้ำเลยพบเพียงแห่งเดียวคือ แหล่งโบราณคดีวัดพัทธสีมาราม บ้านบุงผักก้าม ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีกลุ่มใบเสมาหินวัฒนธรรมทวารวดีจำนวนกว่า ๓๐ หลักระหว่างที่พบในเขตบ้านบุงผักก้าม บ้านนาหลักระ ตำบลวังสะพุง บ้านห้วยทรายคำ บ้านน้อยนา ตำบลศรีสงคราม และวัดพัทธสีมาราม ส่วนใหญ่เป็นหินทรายสีขาว บางส่วนเป็นหินทรายสีแดง มีหลากหลายขนาด มีรูปสลักลักษณะใกล้เคียงกับศิลปะทวารวดี ส่วนใหญ่มีรูปสลักคล้ายสถูปเจดีย์ ใบเสมาที่มีอักษรประกอบศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเลยได้ทำสำเนาจารึกไว้พบว่าเป็นอักษรอินเดียใต้ (อักษรปัลลวะ) จำนวน ๑๒ บรรทัด ตัวอักษรลบเลือนอ่านได้เป็นบางคำ ลักษณะอักษรรูปแบบนี้สันนิษฐานว่าเป็นรูปแบบอักษรช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๖

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้าง

บริเวณลุ่มแม่น้ำเลยเป็นพื้นที่เก่าแก่และเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ มากมาย เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร พระพุทธรูปและพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชน

โบราณมาก่อน แต่หลักฐานทางศิลปะสถาปัตยกรรมที่ยังสมบูรณ์อยู่ค่อนข้างมากที่สุด คือ พระพุทธรูปและพระเจดีย์ ซึ่งยังมีความสำคัญต่อจิตใจในด้านความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพราะถือเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่กราบไหว้สักการะของพุทธศาสนิกชน จาก การสำรวจในการทำวิจัยครั้งนี้พบแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยที่มีหลักฐานการสร้างและลักษณะทางพุทธศิลปกรรมรวมในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง ดังนี้

๑. แหล่งโบราณคดีวัดยอดแก้ว ตั้งอยู่บ้านนาวัว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีโบสถ์และพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดยอดแก้วเป็นโบสถ์ก่ออิฐที่มีเครื่องบนเป็นไม้ เดิมเป็นอาคารโถง เสาไม้ ต่อมาได้มีการบูรณะใน พ.ศ. ๒๕๑๕ และพระประธานในโบสถ์วัดยอดแก้ว เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๒ องค์ องค์แรกมีขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่กึ่งกลางของโบสถ์ ทั้งสององค์เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๒. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์เย็น ตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีพระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่ พระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปหลวงพ่อใหญ่เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๓. แหล่งโบราณคดีวัดกู่คำ ตั้งอยู่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย มีพระธาตุกุดเรือคำและพระประธานภายในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระธาตุกุดเรือคำเดิมเป็นเจดีย์ก่ออิฐฉาบปูนเรียบๆ ไม่มีลวดลายและไม่ปรากฏประวัติการสร้างแน่ชัด เป็นพระเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะลาว อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ ปัจจุบันได้รับการบูรณะจนเปลี่ยนรูปทรงใหม่ ส่วนพระประธานในโบสถ์วัดกู่คำเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

๔. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคล ตั้งอยู่ที่บ้านนาโป่ง ตำบลนาโป่ง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชัยมงคลมีวิหารพระเจ้าใหญ่และพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ วิหารพระเจ้าใหญ่เป็นอาคารวิหารพระเจ้าใหญ่เป็นโบราณสถานสำคัญของวัด เป็นงานฝีมือช่างญวน อายุราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วนพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปพระประธานในวิหารพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๕. แหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิ ตั้งอยู่ที่บ้านแฮ่ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย ภายในวัดศรีภูมิมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๖. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่ที่บ้านก้างปลา ตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาณคุษา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนเป็นอาคารก่ออิฐจำนวน ๖ ห้อง สร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๐ หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ทำเป็นเทียบซ้อนกัน ๓ ชั้น พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระประธานภายในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูป

ปูนปั้น ปางมารวิชัย พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ และเจดีย์ญาคูชาเป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๕ เมตร

๗. แหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุ ตั้งอยู่ที่บ้านธาตุ ตำบลธาตุ อำเภอเชียงคาน แหล่งโบราณคดีวัดพระธาตุมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์และเจดีย์พระธาตุจอมศรี เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูน ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ และเจดีย์พระธาตุจอมศรีตั้งอยู่ทางทิศใต้ของโบสถ์ เดิมเป็นเจดีย์ขนาดเล็กเป็นที่บรรจุอัฐิของหลวงพ่อดำตัน อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุรูปแรก ต่อมาได้มีการบูรณะและเสริมองค์พระธาตุให้ใหญ่ขึ้น เป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมอย่างศิลปะล้านช้าง โดยการสร้างเสริมองค์พระธาตุนั้นน่าจะได้รับอิทธิพลรูปทรงของพระธาตุศรีสองรัก ซึ่งเป็นเจดีย์สำคัญของจังหวัดเลยเป็นหลัก

๘. แหล่งโบราณคดีวัดห้วยห้าว (ร้าง) เป็นโบราณสถาน (วัดร้าง) อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเลยทางทิศตะวันออก ตรงข้ามกับชุมชนบ้านโพนค้ายและชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ปัจจุบันวัดห้วยห้าวเป็นมีซากวิหารซึ่งถือเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่และมีความสำคัญเมื่อเปรียบเทียบกับซากวิหารอื่นตามแหล่งโบราณคดีในกลุ่มแม่น้ำเลย มีผังของวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก หันหลังให้กับแม่น้ำเลย ซากวิหารวัดห้วยห้าวก่อด้วยอิฐ ปรากฏร่องรอยบันไดทางขึ้นหนึ่งทางบริเวณด้านหน้า สันนิษฐานว่าวิหารหลังนี้น่าจะได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมล้านนา เนื่องจากปรากฏหลักฐานว่าพระโฑธิสารราชและสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชทรงมีความเกี่ยวข้องกับ การกัณฑ์ดินให้กับวัดห้วยห้าวตามที่ปรากฏในจารึก

๙. แหล่งโบราณคดีวัดเทิง (ร้าง) แหล่งโบราณคดีวัดเทิงเป็นวัดร้างปรากฏซากฐานอาคารอิฐและพระพุทธรูปปูนปั้น รูปแบบศิลปกรรมเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนขนาดเล็ก ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในอาคารชิดกับผนังด้านทิศตะวันตก มีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ซึ่งมีสภาพชำรุดเสียหายมาก สันนิษฐานว่าสร้างเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔

แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์

ในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยหลังจากสงครามระหว่างสยามกับลาวในศึกเจ้าอนุวงศ์สงบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายลาว ทางเมืองเลยก็มีขุนนางจากกรุงเทพฯ และหัวเมืองมาทำหน้าที่เกลี้ยกล่อมชาวเมืองที่หนีเข้าป่าให้กลับเข้ามาตั้งถิ่นฐานดั้งเดิม การปกครองภายในเมืองเลยและบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยจึงเหมือนกับหัวเมืองลาวอื่นๆ ที่ถูกโอนมาเป็นเมืองขึ้นของหัวเมืองใหญ่ในเขตอาณาจักรสยาม ในขณะที่เดียวกันรูปแบบการก่อสร้างอาคารหรือศาสนสถานต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการปกครองมากขึ้น ทำให้พบว่าแหล่งโบราณคดีในกลุ่มแม่น้ำเลยที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลศิลปกรรมสกุลช่างหลวงแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังมีช่างพื้นบ้านล้านนาและช่างญวนเข้ามารับจ้างทำงานศิลปกรรมต่างๆ ด้วย ทำให้รูปแบบศิลปกรรมมีลักษณะผสมผสานกันอย่างหลากหลายศิลปกรรม ซึ่งมีจำนวน ๑๐ แห่ง ดังนี้

๑. แหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์ ตั้งอยู่ที่บ้านปากภู ตำบลเมือง อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีทัศน์มีโบสถ์ พระประธานในโบสถ์และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดศรีทัศน์เป็นอาคารโบราณสถานสำคัญของวัด เป็นอาคารคอนกรีตวางผังสี่เหลี่ยมจำนวน ๔ ห้อง มี ด้านข้างประดับซุ้มวงโค้งแบบฝีมืองานช่างญวน พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดศรีทัศน์น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตตำบลนาอ้อ ตำบลเมืองและตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอมืองเลย ซึ่งมีช่างพื้นบ้านจากเมืองน่านได้เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วนเจดีย์ประธานวัดศรีทัศน์เป็นเจดีย์เป็นเจดีย์ศิลปะล้านช้าง ทรงระฆังสี่เหลี่ยม สูงประมาณ ๗ เมตร

๒. แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์ ตั้งอยู่ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีจันทร์มีพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์ และเจดีย์ประธาน เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระประธานในโบสถ์วัดศรีจันทร์เป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๕ องค์ ชาวบ้านเรียกว่าพระเจ้า ๕ พระองค์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีลายปูนปั้นที่สังฆาฏีและรัดประคด สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ส่วนเจดีย์ประธานวัดศรีจันทร์เป็นเจดีย์ขนาดย่อมอยู่ทางด้านทิศใต้ติดกับตัวโบสถ์ เจดีย์มีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง เจดีย์องค์นี้มีหนานนันท ช่างชาวเมืองน่านที่มารับจ้างสร้างศาสนสถานในเขตบ้านนาอ้อเป็นคนสร้าง

๓. แหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่น ตั้งอยู่ที่บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีชมชื่นมีพระประธานในโบสถ์ เจดีย์ประธาน และหอรระฆัง เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระประธานในโบสถ์วัดศรีชมชื่นเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ เจดีย์ประธานวัดศรีชมชื่นเป็นเจดีย์ขนาดย่อมมีลักษณะฐานล่างสี่เหลี่ยมแบบฐานเขียง มีฐานหน้ากระดานขนาดเล็กซ้อนกัน ๓ ชั้น ฝีมือช่างพื้นบ้าน ซึ่งสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาที่เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในบ้านนาอ้อช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ส่วนหอรระฆังวัดศรีชมชื่นเป็นหอรระฆังเสาเดียว ก่อด้วยอิฐมีลักษณะเป็นแปดเหลี่ยม หอรระฆังวัดศรีชมชื่นมีลักษณะทางศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลศิลปะไทลื้อเป็นอย่างมาก หอรระฆังหลังนี้สร้างขึ้นโดยมีหนานหลวงเป็นนายช่างใหญ่ หนานหลวงผู้นี้เป็นช่างที่ถูกว่าจ้างมาจากเมืองน่าน

๔. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษ ตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะนาว ตำบลนาอ้อ อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะเกษมีพระประธานในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ สร้างโดยช่างชาวเหนือราวปี พ.ศ. ๒๔๗๒

๕. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุมงคลาราม ตั้งอยู่ที่บ้านปากหมาก ตำบลศรีสองรัก อำเภอมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุมงคลารามมีพระประธานในโบสถ์ เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๕ องค์ องค์กลางเป็นพระประธานมีขนาดหน้าตักใหญ่ที่สุด ปางมารวิชัย ซึ่งมีลักษณะพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างแบบฝีมือช่างพื้นบ้าน อยุธยาพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๖. แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุม ตั้งอยู่ที่บ้านนาโคก ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ชุมมีโบสถ์ และพระประธานในโบสถ์เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดโพธิ์ชุมเป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า สร้างเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๙ ส่วนพระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมนั้นพระพุทธรูปภายในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมน่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๗. แหล่งโบราณคดีวัดโพทันทน์ ตั้งอยู่ที่บ้านถิ่น ตำบลนาโง่ง อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดโพทันทน์มีโบสถ์และพระพุทธรูปพระเสี้ยวเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ โบสถ์วัดโพทันทน์เป็นอาคารคอนกรีตวางผังแบบมีมุขหน้า แบบ ๓ ช่วงเสา ไม่รวมมุขหน้า ด้านหน้าทำซุ้มวงโค้ง ๓ ซุ้ม ส่วนพระพุทธรูปพระเสี้ยวเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมอีสาน แต่ถูกพอกทับด้วยสีจึงทำให้อักษรจารึกค่อนข้างเลือนราง และจารึกนี้ยังไม่ได้รับการอ่านด้วย

๘. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทธาวาส ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสุทธาวาสมีพระพุทธรูปพระเสี้ยวเป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย และพระพุทธรูปหลวงพ่อดีสง (หลวงพ่อดิน) พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย และพระพุทธรูปหลวงพ่อดีสง (หลวงพ่อดิน) เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ พระพุทธรูปพระเสี้ยวหรือที่ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า “หลวงพ่อดิน” เป็นพระพุทธรูปหินแกะสลักปางมารวิชัย ศิลปะทวารวดีตอนปลาย มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระพุทธรูปพระบางเมืองเลย เป็นพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น มีจารึกที่ฐานสามารถอ่านถอดความได้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๒๕๕ และพระพุทธรูปหลวงพ่อดีสง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างพื้นบ้าน สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๙. แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาด ตั้งอยู่ที่บ้านห้วยผุก ตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดศรีสะอาดมีพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ที่ฐานพระพุทธรูปพระเจ้าองค์ทองมีจารึกอักษรไทยน้อยอยู่โดยรอบระบุว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๔

๑๐. แหล่งโบราณคดีวัดจอมมณี ตั้งอยู่บ้านจอมมณี ตำบลวังสะพุง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย แหล่งโบราณคดีวัดจอมมณีมีพระพุทธรูปหลวงพ่อดินซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง มีฐานพระเป็น ๓ ขา พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕

๔.๒ วิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การศึกษาสภาพปัญหา แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย การวิเคราะห์เนื้อหาได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีและการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนการสำรวจและการ

สังเกตจากการลงพื้นที่ภาคสนามของคณะผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย มารวบรวมและวิเคราะห์เป็นประเด็นต่างๆ ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี ๓ ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย สาเหตุของปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย และแนวทางการการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ดังนี้

สภาพปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสภาพปัญหาสภาพปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้จัดสภาพปัญหาออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการรुकูล้ำและทำลายแหล่งโบราณคดี และสภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี

๑. สภาพปัญหาการการรुकูล้ำและทำลายแหล่งโบราณคดี ได้แก่ การทำลายแหล่งโบราณคดี การรुकูล้ำแหล่งโบราณคดี การทิ้งขยะและสิ่งต่างๆ ในแหล่งโบราณคดี การขุดหาสิ่งของมีค่าในแหล่งโบราณคดี การขโมยชิ้นส่วนหรือโบราณวัตถุในแหล่งโบราณคดี การทำลายทางอ้อมผ่านพิธีกรรมความเชื่อของชุมชน การจอตกรณในแหล่งโบราณคดี และการฝ่าฝืนข้อห้ามของแหล่งโบราณคดี

๒. สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ได้แก่ ขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีของชุมชน ความสะอาดของแหล่งโบราณคดี ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดแหล่งโบราณคดีขาดความรู้ ความเข้าใจของชุมชน ปัญหาที่ส่งผลกระทบอย่างมากในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีก็คือการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการดูแลรักษา การเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแหล่งโบราณคดีหลายแห่งเข้าถึงได้ยาก ขาดป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของแหล่งโบราณคดี แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยส่วนใหญ่ ไม่มีป้ายบอกชื่อและข้อมูลความสำคัญของแหล่งโบราณคดี จึงทำให้ชาวบ้านหรือผู้เกี่ยวข้องไม่ทราบความสำคัญ จนนำไปสู่ปัญหาการละเลยต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี และการเกี่ยงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

สาเหตุของปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

การศึกษาสาเหตุปัญหาการรुकูล้ำและละเลยการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย มีประเด็นศึกษา ๒ ประเด็นใหญ่ คือ สาเหตุภายในและสาเหตุภายนอก

๑. สาเหตุจากปัจจัยภายใน จากการที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึงสาเหตุของการรुकูล้ำทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน โดยเรานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน ได้แก่ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนในชุมชน ความไม่สนใจและขาดความเอาใจใส่ของชุมชน ความคิดเห็นที่แตกต่างกันของคนในชุมชน การเกี่ยงความรับผิดชอบ

ของคนในชุมชน และการไม่เคารพสถานที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการที่ชาวบ้านหรือนักท่องเที่ยวไม่มีความใส่ใจและไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน พระพุทธรูปและแหล่งโบราณคดีอื่นๆ

๒. สาเหตุจากปัจจัยภายนอก จากการศึกษาที่ได้ลงพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ ในเบื้องต้นได้ทราบถึงสาเหตุของการรุกรานทำลาย และการละเลยการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้นจากภายนอกชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ระบุว่ามาจากหน่วยงานภาครัฐที่มีความเกี่ยวข้อง สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายกรณีด้วยกัน ได้แก่ ขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง หน่วยงานรัฐละเลยการดูแลเอาใจใส่แหล่งโบราณคดีในหลายๆ ด้านและละเลยแหล่งโบราณคดีที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ งบประมาณของหน่วยงานไม่เพียงพอ การขาดแคลนบุคลากรของหน่วยงานรัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ให้ความรู้ความเข้าใจชุมชน ขาดการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ขาดการปรับภูมิทัศน์ นักท่องเที่ยวขาดความรู้ความเข้าใจ และการเกี่ยงความรับผิดชอบของหน่วยงานรัฐ

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุก ละเลยและไม่เห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยของพระสงฆ์และคนในชุมชนเป็นปัญหาที่พบมากขึ้นในปัจจุบันจึงเป็นการอันสมควรที่ชาวบ้านในชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรตระหนักถึงความสำคัญและร่วมหาแนวทางในการแก้ไขสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป ผู้วิจัยจึงแยกแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีโดยมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๑. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย ได้แก่ รัฐจะต้องเป็นผู้ที่ให้อำนาจความรู้ที่เกี่ยวข้องในแหล่งโบราณคดีแก่พระสงฆ์และชาวบ้าน รัฐโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมบังคับใช้กฎหมาย ควรนำกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ มาบังคับใช้อย่างเด็ดขาด ตลอดจนตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพิ่มเติมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๒. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน จากผลการสำรวจที่พบภายในชุมชนหลายแห่งที่มีแหล่งโบราณคดี มีสภาพปัญหาในรูปแบบที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โบราณคดีแห่งนั้น ปัญหาการขาดแคลนบุคลากร ผู้หน้าที่จะเข้ามาดูแลจากเหตุผลที่กล่าวมาในข้างต้นนั้นถือได้ว่าเป็นปัญหาหลักสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนควรร่วมมือและจัดหาแนวทางที่ใช้การแก้ปัญหาาร่วมกัน ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์และจิตสาธารณะต่อการรักษาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ภายในชุมชนของคนที่อยู่ใกล้กับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ตรงกันในเรื่องที่ต้องการให้เด็กหรือเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพื่อที่จะปลูกฝังจิตสำนึกให้กับเด็กหรือเยาวชนเหล่านี้มาทำการพัฒนาต่อไปในอนาคต ควร

จะมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อส่งผลที่จะช่วยในการเสริมสร้างถึงจิตสำนึกของคนในชุมชนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ให้มากขึ้นและอยู่คู่ชุมชนนั้นๆ ต่อไป มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนที่ได้รับการเรียนการสอนจากโรงเรียนเข้ามาร่วมสร้าง เว็บไซต์หรือเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ

ภายในชุมชนควรที่จะต้องมีการตั้งผู้นำหรือการตั้งตัวแทนขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ที่คอยบังคับควบคุมให้ชาวชุมชนร่วมกันสอดส่องดูแลความเรียบร้อยของแหล่งโบราณคดี สิ่งทีผู้นำ พระสงฆ์ และชาวบ้านต้องทำภายในชุมชน ต้องมีร่วมกันจัดกิจกรรมหรือเพณีในลักษณะเชิงท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดให้บุคคลทั้งในและนอกเข้ามา มีการให้ความรู้เกี่ยวแหล่งโบราณคดี และคอยเป็นหูเป็นตาให้กับรัฐในการสอดส่องดูแลแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นมรดกของชาติ ที่เสมือนแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญให้ไว้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา วัดและชุมชนต้องร่วมมือกันทำการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีขึ้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อหยุดหรือบรรเทาเหตุแห่งการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน โดยการดำเนินการนั้นไม่มีผลให้ลักษณะทางกายภาพของโบราณสถานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อรอกการดำเนินการอนุรักษ์ขั้นสูงที่เหมาะสมในลำดับต่อไป

๓. แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม จากข้อมูลซึ่งเป็นผลที่สามารถสรุปได้จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสำหรับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมอย่างที่ควรจะเป็น เพราะแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนานับว่ามีความสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในหลายด้าน ตลอดจนเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สืบทอดวัฒนธรรมและประเพณี เสริมสร้างภูมิทัศน์ให้แก่ชุมชน นอกจากนี้แหล่งโบราณคดียังเป็นแหล่งรวมของศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจากชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่โบราณ ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ และมีคุณค่าอย่างยิ่ง จึงจำเป็นที่หน่วยงานราชการระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมจะต้องเข้ามามีบทบาทและรับผิดชอบโดยตรง เช่น

หน่วยงานราชการต้องมีส่วนสนับสนุนการช่วยเหลือและเป็นหูเป็นตาให้กับแหล่งโบราณคดี โดยร่วมมือและประสานงานกับสำนักศิลปากรที่ ๙ ขอนแก่น คอยประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีศักยภาพสามารถช่วยเหลือกลางวัชพืชที่ปกคลุมโบราณสถานให้สะอาด เรียบร้อย พัฒนาภูมิทัศน์ และอื่นๆ ได้ ผู้ว่าราชการจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรมระดับจังหวัดควรกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีที่อยู่ในเขตพื้นที่รับผิดชอบเป็นวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีอย่างต่อเนื่อง เพื่อจะได้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบต่อไป

ฝ่ายปกครองท้องถิ่นและฝ่ายปกครองท้องถิ่นที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ตลอดจนสภาวัฒนธรรมตำบลและสภาวัฒนธรรมอำเภอ ควรขยายเครือข่ายในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายเหล่านั้นมาร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลยต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งควรนำแหล่งโบราณคดีมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้วนำมาใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่

๔.๓ การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธ-ศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

การสร้างและทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการทำงานและศึกษาวิจัยจากเอกสาร ๒ กลุ่ม คือ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี และตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี

กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธ-ศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย โดยการผลักดันและขับเคลื่อนในขั้นต้นจากโครงการวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย” นั้น มีกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยได้ทำหนังสือแนบมาตรการ/เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ซึ่งประกอบไปด้วยพระสังฆาธิการจากวัดที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาจำนวน ๑๘ รูป ผู้แทนหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๘ คน และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีบทบาทในการดูแลแหล่งโบราณคดีร่วมกับพระสังฆาธิการและหน่วยงานราชการจำนวน ๕ คน มาร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ในวันที่ ๗ กันยายน ๒๕๕๙ ณ ห้องประชุมพระราชวิราภรณ์ อาคารสมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

๒. ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำเสนอรายงานการเก็บข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ตลอดจนสภาพปัญหาการรुक้า ทำลายและละเลยการอนุรักษ์ และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ซึ่งได้จากการสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งนำมาสู่การสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และร่วมกันอนุรักษ์พัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นระบบและมีเครือข่ายในระดับชุมชน

๓. ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ที่ประชุมได้มีมติเลือกพระครูประภัสร์จันทโชติ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นประธานเครือข่าย พระครูสิทธิธรรมภรณ์ เจ้าอาวาสวัดโพ้นทัน และพระอธิการณัฐนันท์ อานนโท เจ้าอาวาสวัดยอดแก้ว เป็นรองประธานเครือข่าย และมีการเลือกพระมหาสมศักดิ์ สติสมปนโน รองเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ เป็นเลขานุการและผู้ประสานงานเครือข่าย พร้อมทั้งเลือกกรรมการบริหารงานเครือข่ายที่มีทั้งพระสังฆาธิการและคฤหัสถ์อีก ๗ รูป/คน

ที่ประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ดังนี้

๑. ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างวัดหรือชุมชนที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย กับเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กรมการศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเลย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๒. ทำหน้าที่แจ้งข่าวสารการดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ให้เครือข่ายตามวัดหรือชุมชนต่างๆ ได้รับทราบร่วมกัน

๓. ทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อหางบประมาณมาดำเนินการบูรณะ ซ่อมแซมและพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้อยู่ในสภาพคงทน และอยู่ในภูมิทัศน์ที่เหมาะสม

๔. ทำหน้าที่ขับเคลื่อนและส่งเสริมการพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา ศิลปะกรรมและวัฒนธรรมในระดับจังหวัดเลย

๕. ทำหน้าที่จัดการประชุมเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยร่วมกัน

๖. คณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย แต่ละชุดมีวาระในการดำเนินงาน ๓ ปี เมื่อหมดวาระให้มีการดำเนินการประชุมเพื่อคัดเลือกคณะทำงานชุดใหม่ตามความเหมาะสม

บทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยข้างต้นนี้ ถือเป็นแนวทางการจัดการและการบริหารงานเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่จะมีการดำเนินการต่อไปอย่างน้อยก็เป็นวาระละ ๓ ปี ซึ่งถือเป็นมิติใหม่ของการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของชุมชน

ในการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยนั้น ได้มีความพยายามในการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์หรือบูรณาการใช้ในการทำงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในการทำงานมากขึ้น

แนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย คณะผู้วิจัยได้นำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งประกอบไปด้วย (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์, (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม, (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ, (๔) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น, (๕) ไม่ล่ออำนาจตัดหน้าคือความอยากที่เกิดขึ้น, (๖) ยินดีในเสนาสนะป่า และ (๗) ตั้งสติระลึกรู้ในใจว่าเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงาม

อภิธานิยธรรมทั้ง ๗ ประการ ถือว่าเป็นธรรมที่ทำให้เกิดความเจริญทั้งส่วนตนและส่วนรวม และยังเป็นหลักปฏิบัติที่นำความสุขความเจริญมาสู่หมู่คณะ เป็นหลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ความสามัคคีของหมู่คณะ และการเคารพนับถือซึ่งกันและกัน สามารถนำหลักพุทธธรรมอภิธานิยธรรมมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางในการบูรณาการการทำงานของเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยได้ เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี พระพุทธศาสนาและศิลปกรรม สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจสืบไป

๕. ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย และสังคมโดยรวม สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

ส่วนแรก เป็นข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องแก่ชาวบ้าน มีการผสมผสานกับหน่วยงานหลายฝ่ายและทุกครั้งที่จัดอบรม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นเพื่อให้รัฐมีส่วนร่วมเพื่อหาทางออกให้กับประชาชน มีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและสาธารณูปโภคต่างๆ ให้ทั่วถึง เช่น ถนนหนทาง แสงสว่าง ป้ายข้อมูล ป้ายบอกทาง การซ่อมบำรุงหรือบูรณะ เป็นต้น

ควรมีการจัดทุนหมุนเวียนที่เกิดจากภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือ ในการถวายพระสงฆ์สามเณรหรือจ้างชาวบ้านเข้ามาดูแลความสะอาด รักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณคดี และสนับสนุนงบในการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ หรือสนับสนุนเงินทุนในการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแก่ชุมชน ขอความร่วมมือกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่นำนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชม โดยให้อธิบายความรู้และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยอย่างครบถ้วนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่มีต่อท้องถิ่น และที่สำคัญคือ กระทรวงศึกษาธิการควรส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาในชุมชนจัดทำหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกให้กับนักเรียน อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ และการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

ส่วนที่สอง เป็นข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ที่ควรมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาให้กับประชาชน เด็กหรือเยาวชน มีส่วนร่วมในการการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่คนในชุมชน เพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรมและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีหรือแหล่งศิลปกรรม มีการจัด

ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างจริงจัง จัดสภาพภูมิทัศน์รอบๆ แหล่งโบราณคดีให้เหมาะสม มีการจัดทำหนังสือหรือสื่อภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง ผู้นำชุมชนเองต้องเป็นผู้นำในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ให้ความรู้ชาวบ้านในการคอยสอดส่องดูแลช่วยเจ้าหน้าที่ และจัดกิจกรรมในลักษณะการท่องเที่ยวและพัฒนาโบราณสถานโดยชุมชนร่วมมือกัน

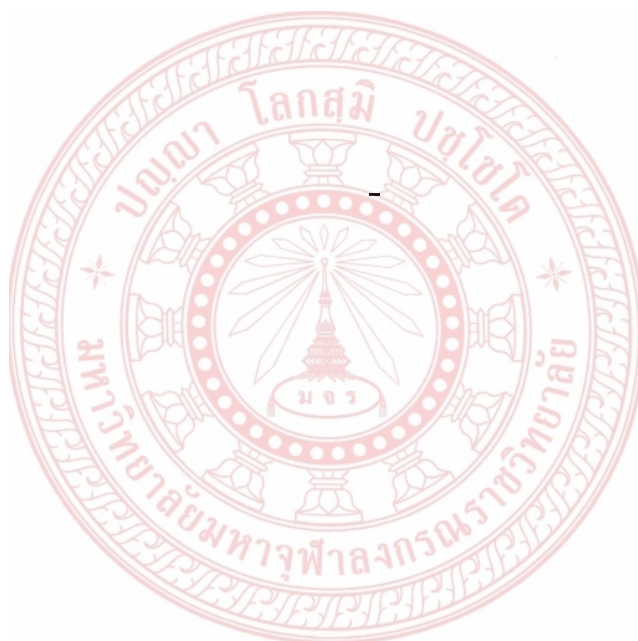
ส่วนที่สาม เป็นข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งควรร่วมมือและประสานงานกับกรมศิลปากร ในการเฝ้าระวังการบุกรุกและทำลายแหล่งโบราณคดี ช่วยดูแลถาวรวัตถุที่ปกคลุมแหล่งโบราณคดีหรือแหล่งศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาให้สะอาด เรียบร้อย และพัฒนาภูมิทัศน์ กำหนดวิสัยทัศน์ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรดำเนินการขยายเครือข่ายในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเพิ่มมากขึ้น และนำเครือข่ายนั้นมารวมมือกันในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในท้องถิ่นนำมาเป็นทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.
- กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ พร้อมด้วยระเบียบ ประกาศ และคำสั่งที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานนิติการ สำนักงานเลขาธิการกรมศิลปากร, ๒๕๔๑.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุฯ. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดเลย. กรุงเทพฯ: cursaladprairu, ๒๕๔๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลบอล คิมทอง, ๒๕๕๒.
- _____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.
- พระราชวชิรเมธี และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖
- สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร. แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพฯ: สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	ผลที่ได้รับของโครงการ
๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. ศึกษาสืบค้นประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ให้เป็นระบบมากกว่าที่มีอยู่	๑. ศึกษาประวัติ-ศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ได้แก่ - ลงพื้นที่ภาคสนามเก็บข้อมูลในแหล่งโบราณคดีฯ และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง - มีผู้ทรงคุณวุฒิร่วมตรวจสอบข้อมูล ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย	๑. ทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย
๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย	๑. ศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ผ่านการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง	๑. มีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ๒. มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง	๑. ทำให้ทราบแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย สำหรับหน่วยงานระดับนโยบาย ชุมชน วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ และผลที่ได้รับของโครงการ (ต่อ)**

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ	ผลที่ได้รับของโครงการ
<p>๓. เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย</p>	<p>๑. สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้ง พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนา ฯ</p> <p>๒. ประชุมเชิงปฏิบัติ - การร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนา ฯ</p>	<p>๑. มีการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้ง พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนา ฯ</p> <p>๒. มีการประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ชาวบ้าน และข้าราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวทางการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนา ฯ</p>	<p>๑. เกิดการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย</p>

ภาคผนวก ง

ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี พรรษา.....
 วัด..... บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล.....
 อำเภอ.....จังหวัด..... อาชีพ (กรณีคฤหัสถ์)
 มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดี.....

๑. ท่านทราบหรือไม่ว่า แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้มีความสำคัญต่อ
 การศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดี การท่องเที่ยว และต่อชุมชนของท่านอย่างไร ?

.....

๒. ท่านมีความเห็นว่าแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้ มีสภาพการถูกรุกล้ำ
 ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างไรบ้าง ?

.....

๓. ท่านมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรุกล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่ง
 โบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้หรือไม่ อย่างไร ?

.....

๔. ท่านคิดว่าสาเหตุการรุกล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี
 ทางพระพุทธศาสนาี้มาจากสาเหตุใดบ้าง ?

.....

๕. ท่านคิดว่าแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๖. ท่านคิดว่าแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแห่งนี้ในเชิงนโยบายและการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกชุมชนควรเป็นอย่างไร ?

.....
.....
.....

๗. ท่านคิดว่าการสร้างเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ควรเป็นแบบใด ?

.....
.....
.....

๘. ถ้ามีการสร้างเครือข่ายชุมชนการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ท่านจะเข้าร่วมเป็นเครือข่ายหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....
.....
.....

๙. ข้อมูลและความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ

.....
.....
.....

ชื่อผู้สัมภาษณ์

.....

ตัวอย่างแบบสำรวจแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ชื่อแหล่งโบราณคดี.....ที่ตั้งหมู่ที่.....
ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัดเลย

๑. ประวัติและข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....

๒. ลักษณะทางกายภาพบริเวณรอบๆ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....

๓. ลักษณะทางศิลปกรรมหรือลักษณะทางพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทาง
พระพุทธศาสนา

.....
.....
.....

๔. สภาพความพร้อมในการพัฒนา หรือสภาพการถูกรุกล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์
และพัฒนาของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....

๕. ข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

.....
.....
.....

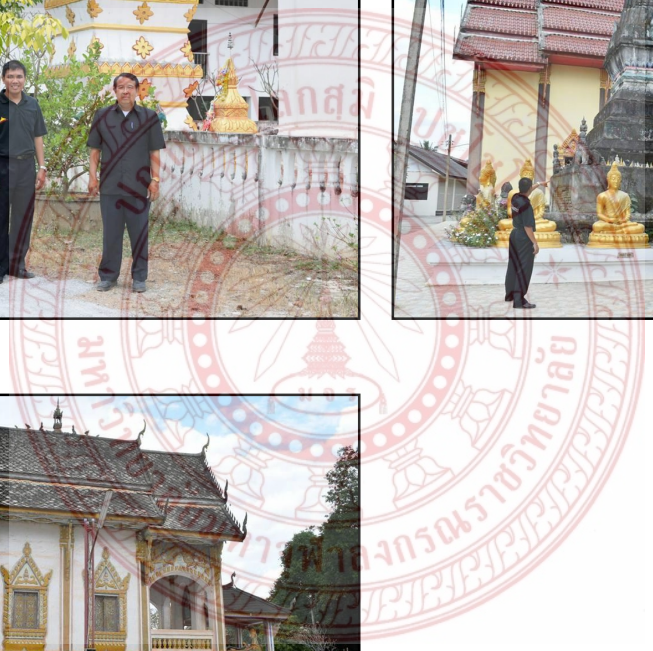
ลงชื่อ ผู้บันทึกข้อมูลการสำรวจ

ภาคผนวก จ

รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

๑. ภาพบรรยากาศในการลงพื้นที่สำรวจ และสัมภาษณ์พระสงฆ์และประชาชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

๓. บรรยายภาคการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อตรวจสอบข้อมูลประวัติศาสตร์และลักษณะพุทธศิลป์แล้วหาข้อสรุปร่วมกันของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาแต่ละแห่ง

๔. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย

ภาคผนวก ฉ

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	ว.๑๒๔/๒๕๕๙
ชื่อโครงการ	การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย
หัวหน้าโครงการ	ดร.ธงชัย สิงอุตม และนายธีระวัฒน์ แสนคำ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๕-๗๔๐๖๙๘๑ E-mail: thongchai_07@hotmail.co.th
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>การวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย เกิดจากการศึกษาโดยภาพรวมด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเลย ซึ่งพบว่าในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำเลยได้มีการพบร่องรอยชุมชนโบราณและแหล่งโบราณคดีสำคัญหลายแห่ง ดังนั้นในพื้นที่จังหวัดเลยมีร่องรอยการเข้ามาอาศัยอยู่ของมนุษย์ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรื่อยมาจนถึงสมัยทวารวดี ก่อนเข้าสู่การได้รับอิทธิพลและกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง และเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณสำคัญหลายแห่งของอาณาจักรล้านช้าง เช่น เมืองทรายขาว ในเขตอำเภอวังสะพุง เมืองเลย ในเขตอำเภอเมืองเลย เมืองปากเหืองและเมืองเชียงคาน ในเขตอำเภอเชียงคาน ทั้งยังมีการพบร่องรอยแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหรือโบราณสถานต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเป็นวัดมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งซากสิม (โบสถ์) ซากวิหาร และซากพระเจดีย์ กระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเลย ในบริเวณซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณมาก่อน ส่วนใหญ่เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมแบบลาว และมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๔</p> <p>ที่ผ่านมา แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาหลายแห่งในกลุ่มแม่น้ำเลยได้ถูกทำลายจากกลุ่มมิชชันนารี โดยความพยายามขุดหาสิ่งของมีค่า และถูกกละเลาะจากการอนุรักษ์จนทำให้ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ได้รับความเสียหายหากปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นไปตามกาลเวลาโดยไม่มีการอนุรักษ์และพัฒนาขึ้น คุณค่าและความสำคัญของแหล่งโบราณคดีซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาก็คงไม่เหลือให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรียนรู้ตามไปด้วย</p> <p>คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นอย่างเร่งด่วนในการศึกษาและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในกลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ก่อนที่แหล่งโบราณคดีเหล่านี้จะถูก</p>	

<p>ทำลายโดยการกระทำของประชาชนที่ปราศจากความรู้ความเข้าใจ โดยดำเนินการสำรวจศึกษาแหล่งโบราณคดี เพื่ออนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียน นักศึกษา เยาวชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ได้เกิดความรู้ความเข้าใจและความภาคภูมิใจ นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจที่ลุ่มลึกในการดูแลและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีและมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของท้องถิ่นและประเทศชาติแบบมีส่วนร่วมให้คงอยู่สืบไป</p>
<p>วัตถุประสงค์โครงการ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ๓. เพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย
<p>ผลการวิจัย</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. จากการสำรวจและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยมีจำนวน ๒๐ แห่ง ซึ่งสามารถแยกเป็นกลุ่มตามลักษณะของแหล่งโบราณคดีออกเป็น ๓ กลุ่ม ได้แก่ แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมทวารวดี จำนวน ๑ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมล้านช้างจำนวน ๙ แห่ง แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในวัฒนธรรมร่วมรัตนโกสินทร์จำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งล้วนแต่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและศิลปกรรมควรแก่การอนุรักษ์และพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไป ๒. จากการวิเคราะห์แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยพบว่า สภาพและสาเหตุปัญหาการรुकูล้ำ ทำลายและละเลยการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยที่สำคัญ ได้แก่ การบุกรุกทำลายด้วยความไม่เห็นคุณค่า ขาดการเอาใจใส่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี และขาดความร่วมมือการอนุรักษ์ดูแลแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาของชุมชน ๓. ส่วนแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยนั้น สามารถทำได้โดยความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนซึ่งแยกออกเป็น ๓ แนวทาง คือ แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีในระดับนโยบาย แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับวัดและชุมชน และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีระดับจังหวัดและองค์กรทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งจะเกิดรูปธรรมอย่างสูงสุดหากเกิดการดำเนินงานอนุรักษ์และ

พัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในรูปแบบเครือข่ายชุมชน

๔. จากการสร้างเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ทำให้เกิดกระบวนการทำงานเพื่อสร้างเครือข่ายเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการประชุมผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ขั้นตอนการคัดเลือกคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ขั้นตอนกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะทำงานเครือข่ายชุมชน ซึ่งมีการนำหลักพุทธธรรม “อปริหานิยธรรม” มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีเชิงบูรณาการ เพื่อที่จะนำพาให้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลยได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างจริงจังและยั่งยืนต่อไป

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สามารถนำชุดความรู้เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลยไปใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาพุทธศิลป์ได้ ตลอดจนสามารถนำมาใช้พัฒนานิสิตให้มีความรู้และทักษะในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาวัดหรือศาสนสถานภายในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้

๒. วัดที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ปรับปรุงป้ายแนะนำสถานที่ภายในวัดที่เหมาะสม โดยความร่วมมือของภาคเอกชน และมีการปรับปรุงสถานที่ทางกายภาพและมีการกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่จะเกิดกับแหล่งโบราณคดีได้

๓. สถานศึกษาที่อยู่ในเขตจังหวัดเลย โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองเลย อำเภอภูหลวง อำเภอวังสะพุง และอำเภอเชียงคาน ซึ่งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำเลยในการเสริมหลักสูตรการเรียนรู้อย่างเยาวชนในสถานศึกษาได้

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย องค์การบริหารส่วนจังหวัดเลย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเลย หน่วยงานราชการอื่นๆ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปใช้เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวแต่ประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ตามวัดที่มีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในระยะยาวได้

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย จังหวัดเลย ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย

ภาคผนวก ข

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ ดร.ธงชัย สิงอุตม
วัน เดือน ปีเกิด ๒๙ เมษายน ๒๕๐๗
ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๓๔ พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ.๒๕๔๘ ศศ.ม. (ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
พ.ศ.๒๕๕๗ พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

รายงานการวิจัยเรื่อง ปัญหาและอุปสรรคการใช้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ ช่วงชั้นที่ ๔ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑

รายงานการวิจัยเรื่อง การติดตามผลพุทธศาสตร์บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยสงฆ์เลย พ.ศ.๒๕๕๑

รายงานการวิจัยเรื่อง ความต้องการบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของประชาชนจังหวัดเลย กรณีศึกษามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาลัยสงฆ์เลย

เอกสารประกอบการสอนรายวิชา รัฐศาสตร์ตามแนวพระพุทธศาสนา

บทความวิชาการเรื่อง การบริหารจัดการในการปกครองตนตามแนวพุทธธรรม

บทความวิชาการเรื่อง สี่ปฐิธรรม ๗ หลักการบริหารวิถีพุทธ

บทความวิชาการเรื่อง การพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ นายธีระวัฒน์ แสนคำ
 วัน เดือน ปีเกิด ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๐
 ที่ทำงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙
 หมู่ที่ ๕ บ้านท่าบุง ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.๒๕๕๒ ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๓ บริหารธุรกิจบัณฑิต (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร
 พ.ศ.๒๕๕๕ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงานวิจัยที่ผ่านมา

พ.ศ.๒๕๕๔ งานวิจัยเรื่อง เมืองบางขลัง : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษ
 ที่ ๑๘ - พ.ศ.๒๓๑๘
 พ.ศ.๒๕๕๔ วิทยานิพนธ์เรื่อง เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่
 ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต
 พ.ศ.๒๕๕๕ งานวิจัยเรื่อง พระแท่นศิลาอาสน์ ปูนยี่สถานศักดิ์สิทธิ์แห่งหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับศึกเจ้าอนุวงศ์
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม อำเภอ
 เมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๖ งานวิจัยเรื่อง การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและสถาปัตยกรรมองค์
 พระบรมธาตุนครชุม วัดพระบรมธาตุ พระอารามหลวง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัด
 กำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๗ งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีตำบลนครชุม
 อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร
 พ.ศ.๒๕๕๘ งานวิจัยเรื่อง พระบรมธาตุทุ่งยั้ง : การศึกษาประวัติศาสตร์ พัฒนาการและ
 สถาปัตยกรรมองค์พระบรมธาตุทุ่งยั้ง วัดพระบรมธาตุทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาทรงแยมพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สันขาถูกเป็นแผ่นใหญ่มาก มีลายปูนปั้นประดับบนสันขาถูก ยาวลงมาจรดพระนาสิกและปลายตัดตรง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

๒.๒.๕ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิ

วัดศรีภูมิ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๐๖ บ้านแฮ่ ถนนพิพัฒน์มงคล ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุต ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๔ ไร่ ๑ งาน ๑๘ ตารางวา ตามประวัติวัดจากหนังสือประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑ ระบุว่า วัดศรีภูมิตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๐ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดบ้านแฮ่” เพราะเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นพร้อมการตั้งหมู่บ้านที่มีแร่ธาตุจึงเรียกว่า “บ้านแฮ่” ตรงกับภาษาไทยกลางว่า “บ้านแร่” ต่อมาได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๓ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๗๐ เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือรูปที่ ๑ พระครูคัมภีร์ปัญญาคม (เขมาภริโต) พ.ศ. ๒๔๙๑- ๒๕๐๑ รูปที่ ๒ พระครูอดิสรุคณาธาร (สอน อนุสโก) รูปที่ ๓ พระครูสุวรรณรัตนวิมล (ทอง จินตามโย) ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน^๑

แหล่งโบราณคดีวัดศรีภูมิมีพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ เป็นพระพุทธรูปพระประธานในโบสถ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒.๓๐ เมตร พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปเปลวสูงและใหญ่ พระกรรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวเรียวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก ริมพระโอษฐ์บนค่อนข้างหนาทรงแยมพระโอษฐ์กว้าง เส้นพระโอษฐ์โค้งขึ้นเหมือนยิ้มแป้น พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สันขาถูกเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาสิกและปลายตัดตรง พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^๑ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๔๙.

ภาพที่ ๒.๙ พระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดศรีภูมิ

๒.๒.๖ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของแหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคน

วัดศรีสัตตนาคน ตั้งอยู่เลขที่ ๙๕ บ้านก้างปลา หมู่ที่ ๓ ตำบลชัยพลกษ อำเภอมืองเลย จังหวัดเลย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ วัดศรีสัตตนาคน ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ.๒๒๐๖ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดไต่ก้างปลาใหญ่” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.๒๒๒๕^๒ ปัจจุบันมีพระครูสันตนาคนิวิฐ เป็นเจ้าอาวาส

แหล่งโบราณคดีวัดศรีสัตตนาคนมีโบสถ์ พระพุทธรูปหลวงพ่อดำตันและเจดีย์ญาณุคุชา เป็นหลักฐานโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ

๑. โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน เป็นอาคารก่ออิฐจำนวน ๖ ห้อง ขนาด ๒๔ x ๑๐ เมตร โบสถ์วัดศรีสัตตนาคนสร้างเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่บูรณะครั้งล่าสุดเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๓๐ พื้นที่ใช้งานแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือด้านหน้าทำเป็นโถง ๓ ห้อง ตรงกลางมีธรรมมาสน์เทศน์แบบพื้นบ้าน ส่วนที่สองเป็นส่วนด้านหลัง มีการยกพื้นและก่อผนังจนถึงหลังคา มีช่องหน้าต่างด้านละ ๒ ช่อง ด้านหน้ามีประตูทางเข้า ๒ ช่อง ภายในมีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ศิลปะล้านช้าง เป็นพระประธาน และมีพระพุทธรูปฝีมือช่างพื้นบ้านล้านนาประดิษฐานอยู่ข้างละ ๑ องค์ ตามผนังในระดับเหนือช่องหน้าต่างโดยรอบผนังด้านใน มีการเจาะช่องเป็นซุ้มขนาดเล็กคล้ายรูปสามเหลี่ยมหรือ

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑๑, หน้า ๑๖๘.

กลีบบัวลึกเข้าไปในผนังประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปไม้ ช่อละ ๒-๓ องค์

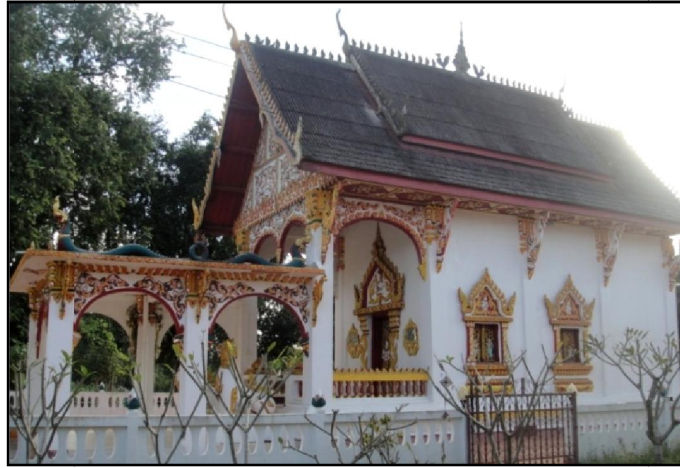
หลังคามุงด้วยกระเบื้อง ทำเป็นเทิบซ้อนกัน ๓ เทิบ ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกาและหางหงส์ หน้าบันด้านหน้ามีการประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา มีรวงผึ้งอยู่ ๔ รวง ส่วนหน้าบันด้านหลังมีการแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนบนเป็นรูปสามเหลี่ยม ส่วนล่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีประดับด้วยไม้แกะสลักเป็นลายพันธุ์พฤกษา

ภาพที่ ๒.๑๐ โบสถ์วัดศรีสัตตนาคน

๒. พระพุทธรูปหลวงพ่อดำ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร มีตำนานเล่าว่าพระพุทธรูปหลวงพ่อดำสร้างขึ้นสร้างด้วยทองคำหนัก ๑ ตัน^๓ จึงได้ชื่อว่า “คำตัน” พระพุทธรูปหลวงพ่อดำมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ค่อนข้างกลม มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเป็นรูปกรวยสูง พระกรรณยาว พระขนงโค้ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกใหญ่ พระโอษฐ์เล็ก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังขاطิเป็นแผ่นใหญ่มาก ยาวลงมาจรดพระนาภีและปลายตัดตรง พระวรกายค่อนข้างอวบอ้วน ไม่สมดุลกับส่วนพระเศียรเท่าใดนัก พระพุทธรูปหลวงพ่อดำเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔

^๓ สัมภาษณ์ นายสัมฤทธิ์ สุภามา, วัดนธรรมจังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๕๘.

ภาพที่ ๒.๑๘ โบสถ์วัดศรีทัศน์

๒. พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัยจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางซึ่งเป็นพระประธานของโบสถ์มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๑๕ เมตร พระพุทธรูปองค์ขวามือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๙๕ เซนติเมตร และพระพุทธรูปองค์ซ้ายมือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร ทุกองค์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระวรกายระบายสีขาว ส่วนจีวรทาด้วยสีทอง จีวรมีลักษณะเป็นริ้วแบบธรรมชาติ สังฆาฏิเป็นริ้ว ยกเว้นองค์พระประธาน ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีทั้งสามองค์ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นทรงเปลวสูง สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในโบสถ์วัดศรีทัศน์น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนาที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำเลย ในเขตตำบลนาอ้อ ตำบลเมืองและตำบลชัยพฤกษ์ อำเภอเมืองเลย ซึ่งมีช่างพื้นบ้านจากเมืองน่านได้เข้ามารับจ้างก่อสร้างศาสนสถานในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒.๑๙ พระประธานในโบสถ์วัดศรีทัศน์

ลำตัวยื่นหันไปทางทิศตะวันออก แต่หันส่วนหัวและหน้าเข้าหาทางบันได ผิวสีน้ำตาลด้วยสีเขียว ฟันสีขาว ส่วนที่เป็นเครื่องประดับ พูชนและลวดลายบนลำตัวทาสีเหลือง สิ่งลักษณะนี้เป็นลักษณะของสิ่งพิมพ์่าซึ่งจะมีลำตัวค่อนข้างใหญ่ยักษ์ มักจะเป็นสีขาว ขนส่วนหัวจะชี้ตั้งขึ้นคล้ายกับเปลวไฟและขนแผงคอจะเป็นเปลวเรียงกันลงไป เป็นชั้นๆ รุกุมใหญ่และบานเหมือนหมู ขาจะประดับด้วยลายคล้ายกับเปลวไฟ หางยาวตรงพุ่มักจะตกแต่งด้วยลายกนก มักจะสร้างไว้ตามประตูเข้าวัดหรือทางเข้าอาคาร ซึ่งมีการสร้างอย่างแพร่หลายในดินแดนล้านนาหลังจากที่อาณาจักรล้านนาตกเป็นประเทศราชของพม่าและในช่วงที่มีชาวพม่าและชาวไทยใหญ่เข้ามาทำป่าไม้ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕^๑

มีการต่อเติมมุงหลังคาคลุมบันไดและสิ่งพิมพ์่า ซึ่งไม่ค่อยปรากฏในงานศิลปกรรมโบสถ์ในกลุ่มแม่น้ำเลย ที่พื้นที่เขื่อนตัดท่อสิ่งพิมพ์่าทางทิศใต้ มีอักษรจารึกข้อความไว้ว่า “๒๐ ก.ย. ๒๕๐๙ คณะช่างทำโบสถ์ นายกอง จันลาครี ศิลป์ นายชุมพล นายคำคิด นายสติ นายบัน จันลาครี บ.กำเนิดเพชร จ.เลย”

๒. พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม พระพุทธรูปภายในโบสถ์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นจำนวน ๓ องค์ พระพุทธรูปองค์กลางซึ่งเป็นพระประธานประจำโบสถ์มีขนาดหน้าตักกว้าง ๑ เมตร สูง ๑.๓๐ เมตร พระพุทธรูปองค์ขวามือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร สูง ๑.๐๘ เมตร และพระพุทธรูปองค์ซ้ายมือพระประธานมีขนาดหน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร สูง ๑.๐๕ เมตร ทุกองค์เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย พระวรกายระบายสีขาว ส่วนจีวรระบายสีเหลือง จีวรมีลักษณะเป็นริ้วแบบธรรมชาติ สันมาฎิเป็นริ้ว ยกเว้นองค์ทางขวามือพระประธาน ขมวดพระเกศาเล็กแหลม พระรัศมีทั้งสามองค์ทำด้วยไม้แกะสลักเป็นทรงเปลวสูง

ภาพที่ ๒.๒๙ พระประธานในโบสถ์วัดโพธิ์ชุม

พระพุทธรูปในโบสถ์วัดโพธิ์ชุมมีลักษณะทางพุทธศิลป์ที่คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ที่พบในเขตจังหวัดน่าน เช่น พระประธานในโบสถ์วัดพระธาตุเขาน้อย อำเภอเมืองน่าน

^๑ เชษฐ ติงสัญชิต, เจตีย์ในศิลปะพม่า-มอญ: พัฒนาการทางด้านรูปแบบตั้งแต่ศิลปะศรีเกษตรถึงศิลปะมณฑล, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๕), หน้า ๓๙๖.